

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографски)

на

XIV-тo обикновено Народно събрание.

Втора редовна сесия.

XXXII заседание, петък, 27 ноемврий 1909 г.

(Открито отъ подпрѣдседателя г. Н. Гимиджийски въ 3 ч. 50 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: (Звъни)
Засѣданието се отваря.

Г. секретарьтъ ще прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь П. Паскалевъ: (Прочита списъка.)
Отсѣдствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: А. Аврамовъ, А. Ангеловъ, Д. Бончевъ, С. Бърневъ, Н. Вельовъ, В. Вълевъ, Й. Гунчевъ, М. Дановъ, П. Димитровъ, В. Димчевъ, Н. Дяковичъ, Т. Икономовъ, Д. Илиевъ, И. Инджовъ, Д. Каранешевъ, Х. Конкилевъ, Н. Къневъ, Г. Марковъ, Т. Михайловъ, Д. Палазовъ, Н. Пеневъ, П. Петровъ, Д-ръ Е. Разпоповъ, С. Родевъ, В. Станчевъ, Т. Статковъ, Д-ръ Х. Танчевъ, Т. Теодоровъ, Н. Топаловъ и Г. Черневъ)

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Отсѣдствуватъ 30 народни прѣдставители. Има нужното число налице, за да се състои засѣданието законно.

Прѣди да пристѣпимъ къмъ дневния редъ, има да съобща на г. г. народнитѣ прѣдставители, че е разрѣшенъ отпускъ на разградския народенъ прѣдставителъ г. С. Бърневъ — 2 дена, на тутраканския г. Н. Пеневъ — 4 дена, на харманлийския г. Т. Димчевъ — 5 дена и на ескиджумайския г. Я. Купаровъ — 2 дена.

Съобщавамъ на г. г. народнитѣ прѣдставители, че сж постѣпили 2 запитвания отъ г. Беровъ, софийски народенъ прѣдставителъ, къмъ г. министра на търговията и земледѣлието, които ще му бѣдатъ съобщени и той ще опрѣдѣли дена, когато ще отговори.

Г. Емануилъ Начевъ има думата.

Е. Начевъ: Искамъ да направя 2 питання.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Да оставимъ питаннята за другъ пѣтъ. Къмъ кого искате да отправите питаннята, г. Начевъ?

Е. Начевъ: Къмъ г. министра на външнитѣ работи.

А. Стамболийски: Нѣма го.

Е. Начевъ: Ще му ги прѣдаде г. министърътъ на финанситѣ. Така е редътъ.

Моля, г. г. народни прѣдставители! Правя едно питане къмъ г. министра на външнитѣ работи, което моля г. министра на финанситѣ да му прѣдаде и той утрѣ, като дойде, да ми отговори.

Скопскитѣ граждани отъ Македония съ една молба до Народното събрание изваждатъ едни нелѣпности на българския търговски агентъ, г. Икономовъ, въ Скопие.

А. Стамболийски: Има депозирано запитване по този въпросъ.

Е. Начевъ: Мисли ли г. министърътъ да провѣри тѣзи свѣдѣния и, като ги провѣри, ако се окажатъ вѣрни, какви мѣрки мисли да вземе за поправлението на този чиновникъ? Това едно.

Второ питане къмъ сѣщия министъръ. На 29 миналиятъ октомврий се произвежда търгъ за една гора въ Шияковския манастиръ, с. Градецъ, Софийска околия. Когато се обявилъ този търгъ за манастирската гора, заинтересувани лица казали на селянитѣ, че търгътъ нѣма да се състои, защото нѣма разрѣшение отъ лѣсничая, и селянитѣ по този поводъ не взематъ въ търга никакво участие. Обаче търгътъ се произвежда, остава за 860 л. на Величко Душковъ, народенъ прѣдставителъ

тукъ, между насъ. Селянитѣ днеска доаждатъ въ София, подаватъ едно заявление въ митрополията, съ което заявяватъ, че даватъ за сѣщата гора 4.000 л. Моля г. министра на външнитѣ работи да провѣри този фактъ и да съобщи, какви мѣрки ще вземе по отношение на този компийски търгъ, който е станалъ подъ влиянието на народния прѣдставитель г. Величко Дупковъ.

Прѣдседателствуващъ Н. Гимиджийски: Г. Начевъ не може да направи разлика между питане и запитване. По първия въпросъ има запитване. Г. Начевъ, ако бѣхте въ Събранието, щѣхте да знаете, че има запитване по този въпросъ къмъ надлежния министъръ, и въ такъвъ случай нѣмаше да отправяте питане по единъ и сѣщи въпросъ.

Е. Начевъ: Нѣма да прѣчи, ако има и питане.

Прѣдседателствуващъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Драгиевъ, по първата точка отъ дневния редъ.

Д. Драгиевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Както дѣлата на отдѣлната личностъ, така сѣщо и тия на единъ парламентъ не могатъ да бждатъ винаги отъ еднаква важностъ, било по своята сѣщностъ, било по своитѣ послѣдствия, добри или лоши. Има дѣла отъ по-маловаженъ характеръ, чиито послѣдствия, и гибелни да биха били, по-лесно би се изличила тая гибелностъ; има дѣла въ живота на отдѣлната личностъ и на народитѣ, които дѣла, ако не бждатъ достатъчно обмислени и полезни, гибелнитѣ тѣхни послѣдствия мжно биватъ изличими. Когато една камара разисква единъ правилникъ за своя вътрѣшенъ редъ, и да прѣкажи въ нѣщо, и да побърка въ нѣщо, грѣшката е лесно поправима. Сѣщата камара, или друга една слѣдъ нея, ще има възможностъ да промѣни по надлежния редъ много бързо и много лесно било правилника, било единъ обикновенъ законъ. Когато е въпросъ за една сдѣлка, каквато е тая, що ни занимава, за единъ заемъ, камаритѣ трѣбва да бждатъ достатъчно внимателни да прѣцѣнятъ въпроса отъ всѣка една страна, да се помъчатъ да прѣдвидятъ възможнитѣ послѣдствия, за да взематъ едно рѣшение полезно, не само за момента, но и за бжлжцето на страната, полезно и за бжлжцитѣ поколения. Днешната сдѣлка е отъ тоя характеръ. Ние ще сключимъ единъ заемъ, чиито погашения ще станатъ въ продължение на 50 години. 50 години врѣме! Кой отъ насъ може да каже, че ще бжде живъ да дочака онзи часъ, когато ще бжде развързанъ окончателно възелътъ, който ние днесъ ще вържемъ? Възелътъ, който ние днесъ ще вържемъ, не ще бждемъ живи да го развържемъ; ще го развързватъ напѣти чада. Въпросътъ е достатъчно сериозенъ и изисква отъ всички ония, които взематъ думата, отъ всички ония, които ще вдигнатъ рѣка, да прѣцѣнятъ добръ въпроса и да говорятъ,

и да вдигнатъ рѣка така, както повеляватъ не тѣхнитѣ партийни интереси, а както повеляватъ интереситѣ на настоящето и бжлжцето на тая страна, както повелява тѣхната съвѣстъ, тѣхниятъ депутатски дългъ. Въ пълно съзнаване тежката отговорностъ, която лежи върху плещитѣ на всѣкото едно отъ насъ тукъ засѣдаващи, азъ излизамъ на тази трибуна да кажа моята скромна дума. Азъ съмъ седмиятъ говорителъ; прѣди мене се изредиха 5—6 лица. Въщината на мнозина отъ тѣхъ специално по финансово-економическитѣ въпроси, не може никой въ тази страна да оспорява, още по-малко, разбира се, мога да я оспорвамъ азъ. Слѣдъ тѣхното излизане на трибуната азъ се чувствавамъ нѣкакъ стѣсненъ. При все това, ще имамъ куража да говоря по въпроса, който ни занимава. Азъ не притезвамъ да имамъ нужната въщина въ финансово-економичната областъ, но мога да имамъ притезание, което всѣки отъ насъ тукъ има, да погледна на въпроса отъ практичната му страна. Азъ разсждавамъ така, за да имамъ този куражъ: всѣки човѣкъ не е шивачъ, всѣки човѣкъ не е обущаръ; но всѣки човѣкъ, когато отиде при обущаря и при шивача да си поръча дреха или обуца, той не мълчи, а той, който ще чоси дрехата или обувката, който ще плаща едното и другото, той говори, макаръ и да не е посветенъ въ тънкоститѣ нито на шивашкия, нито на обущарския занаятъ. И има право да говори, защото той отъ опитъ може да има известни познания, които да сж твърдѣ полезни за него; той може да знае кусуритѣ на това или онова обѣло, на тази или онази обука. Азъ ще погледна, казвамъ, на въпроса отъ чисто практична, а не отъ теоретична страна.

Заемътъ, който е сключило днешното правителство, трѣбва да признае отъ тази трибуна, има известни прѣдимства прѣдъ други сключени досега заеми. И азъ съмъ дълбоко увѣренъ, че демократическата партия, която смѣта да е извършила епохални дѣла прѣзъ своето властване, ще впише въ своя активъ и това дѣло — сключването на заема. И още отсега като че ли слушамъ почтения г. Такевъ, излѣзалъ между народа, да посача на тоя заемъ като на една важна придобивка, извършена отъ управляющата днесъ демократическа партия. Той и вие, всички демократи, ще имате донѣдѣ това право — вашиятъ заемъ прѣвъзхожда другитѣ заеми, сключени по-прѣди, сключени и отъ самия почтенъ г. Саллабашевъ: той нѣма реални гаранции, той е съ емисия 86%, когато заемътъ на г. Данева прѣди нѣколко години бѣ съ емисия 81 1/2%, доколкото си спомнямъ; той нѣма никакви други задължителни положения, уронващи престижа на държавата, и вие, отъ ваше гледище, ще имате защо да изтъквате този заемъ като едно събитие, като едно дѣло, съ което демократическата партия ще да се гордѣе. Ние, обаче, гледайки на въпроса отъ друго гледище, сравнявайки вашия заемъ не съ онова, което е

било вчера, а съ онова, което трѣбва да бѣде, ние намираме за себе си достатъчно оправдателни основания, достатъчно куражъ и тукъ прѣдъ васъ, и извънъ стѣнитѣ на тая камара, прѣдъ българското общество, да не гласуваме за тоя заемъ. Азъ ще посоча нашитѣ съображения, като се надѣвамъ, че вие ще бѣдете достатъчно търпѣливи да ме изслушате. Увѣренъ съмъ, обаче, че каквито и да бѣдатъ нашитѣ съображения — не съмъ азъ човѣкътъ, нѣмамъ тѣзи претенции да ви разубѣдя — увѣренъ съмъ, казвамъ, че заемътъ днесъ ще бѣде дѣло свършено; той ще бѣде гласуванъ, ще бѣде приетъ. Прѣди да изложя съображенията, поради които ние не ще гласуваме за заема, азъ ще си позволя най-напрѣдъ да направя нѣкои малки бѣлѣжки върху самия договоръ.

Най-напрѣдъ, г. г. народни прѣдставители, менѣ ми прави странно впечатление единъ изразъ, който е употребилъ г. министъръ Саллабашевъ въ мотивитѣ. Казано е: „Нѣма никакви тайни клаузи и никакви обѣщания, нито писмени, нито устни“. Мисля, че тѣзи двѣ думи „нито устни“ нѣмаха мѣсто въ този докладъ. Азъ, простосмъртенъ, български гражданинъ, вѣрвахъ до този моментъ, докогато да прочета тоя докладъ, че когато единъ министъръ, когато една държава, сключва единъ договоръ или единъ заемъ, туй, което се приказва, устното, то всичко се написва — че устни нѣкакви връзки не могатъ да съществуватъ. А понеже г. министъръ Саллабашевъ днесъ ни казва чрѣзъ тия мотиви, че въ този договоръ нѣма устни връзки, азъ отивамъ да подозирамъ — туй ме кара да подозирамъ — че е имало договори, при които устни връзки е имало.

Нѣкои прѣдставители: Имало е.

Д. Драгиевъ: Азъ, обаче, мисля, че устни връзки въ такъвъ единъ договоръ не бива да има, защото тия устни връзки оставатъ въ дълбокъ мракъ, въ дълбока тайна за народното прѣдставителство — ние одобряваме едни договори, условията на които въ своята пълнота не сж ни извѣстни. Щомъ г. министърътъ съ тази си фраза иде да покаже, че е имало такива договори, и щомъ ние виждаме на обществената арена у насъ да се състезаватъ двама български министри, отъ една страна, г. Паяковъ, и отъ друга страна, г. Саллабашевъ — г. Саллабашевъ изкарва невѣрни работи на г. Паякова, а г. Паяковъ изкарва невѣрни работи у г. Саллабашева — тогава и тази церестрѣлка хвърля сѣмката на подозрѣнието въ моята душа, да-ли нѣма и тузъ нѣщо устно, ама въ своя голѣмъ патриотизъмъ г. Саллабашевъ е счелъ за добръ да каже, че нѣма, да ни успокои, а въ сжщностъ да има. Ето това ме смущава мене въ тази минута. (Веселостъ) И азъ се боя, г. г. народни прѣдставители, да не би тази благосклонностъ на привилегированата отъ австро-унгарската държава банка, като ни прѣдлага услугитѣ си, да ни даде нужния намъ заемъ

въ този моментъ, да-ли не ще има нѣкаква връзка съ сключването на бѣдѣщитѣ търговски договори.

Министъръ И. Саллабашевъ: Вие сами се опровергавате, г. Драгиевъ. Имаше нужда отъ такава декларация. Нѣма никакви ангажменти, нито писмени, нито устни — нищо подобно нѣма. Вие именно съ Вашитѣ думи показвате, че азъ трѣбваше да направя тукъ това заявление.

Д. Драгиевъ: Стига да нѣма; азъ не твърдя, че има. Азъ взимамъ актъ, . . .

Министъръ И. Саллабашевъ: Вие сами показвате, че има нужда отъ такава декларация.

Д. Драгиевъ: . . . и когато дойде единъ день редъ да се разискватъ нашитѣ търговски договори съ Австрия, азъ желая наистина да излѣзе работата, че нѣма никакви ангажменти въ това отношение. Толкова по тоя въпросъ.

Договорътъ за заема се подкача съ думитѣ: „Негово Прѣвзходителство г. И. Саллабашевъ“. Ако г. министъръ Такевъ въ този моментъ би билъ на тази трибуна, той би поискалъ смѣтка отъ г. Саллабашева, отдѣ накѣдъ той си прикача тая титла въ договора. (Смѣхъ)

Министъръ И. Саллабашевъ: Най-напрѣдъ г. Теодоровъ тури тази титла.

Д. Драгиевъ: Понеже сега е врѣмето, сега сме въ епохата, когато се раздаватъ титли на малки и на голѣми, азъ не намирамъ тоѣкозъ за нужно да се спирамъ на тази дреболия.

Министъръ И. Саллабашевъ: И г. Даневъ си е турялъ тази титла, и г. Теодоровъ си я е турялъ. На френски е *Son Excellence*.

Д. Драгиевъ: Азъ гледамъ какъ е на български; не знамъ френски. Да не бѣхте го прѣвеждали.

Министъръ И. Саллабашевъ: Въ всичкитѣ договори го има: и въ договора на г. Данева, и въ тоя на г. Теодорова.

Д. Драгиевъ: Въ българския текстъ да го нѣма, а въ френския текстъ се пишете и баронъ, ако искате; на български не желая да го виждамъ. (Голѣмъ смѣхъ)

Имамъ да направя една бѣлѣжка по чл. 1 отъ договора. Въ този членъ се казва: „Падежътъ на първия купонъ е на 1 юний 1910 г. новъ стилъ“. Какво значи това? То значи, че договорътъ е сключенъ на 20 ноемврий т. г., старъ стилъ. А колко сме днесъ? Днесъ сме 27 ноемврий сѣвъ стилъ. Прѣди 7 дена правителството чрѣзъ г. министра на финанситѣ е сключило договора и чрѣзъ постановката на този членъ изглежда, че договорътъ е влѣзълъ въ изпълнение, защото, когато днеска го гласувате, когато настане падежътъ на първия купонъ на

1 юний новъ стилъ, значи вие ще гласувате единъ договоръ съ обратна сила и договоръ, приведенъ вече въ изпълнение съ факта, че надлежната банка е внесла 5 милиона и нѣщо въ държавната хазна. Азъ мисля, че когато българскиятъ парламентъ заседава, българскиятъ кабинетъ нѣма конституционното право да прави такива обврзвания и че можеше да се почака 8 дена, за да нѣмаме това нарушение на конституцията. Мисля още, че не ще бжде злѣ, ако впишемъ, датата на договора да почва отъ момента, когато се гласува и утвърди, по начина, който прѣдвижда нашата конституция.

По чл. 6 имамъ да направя слѣдната бѣлѣжка. Казва се: „6 милиона лева номинални ще се внесатъ въ дена на подписване настоящия договоръ; 6 милиона лева номинални — на 31 декемврий т. г.; 17½ милиона лева — на 31 януарий 1910 г.; 17½ милиона лева — въ края на февруарий 1910 г. н. с.“ 47 милиона лева номинални се внасятъ, а цѣлата стойностъ на заема е 100 милиона лева; значи, по-голямата частъ отъ заема има да се внесе до края на годината. Азъ мисля, че ако правителството е намѣрило за необходимо нужно, за полезно да сключи този заемъ, за да улесни държавното съкровище, пѣше да бжде по-добрѣ да настои дѣто трѣбва, щото изплащането поне на този заемъ да не се протакаше толкова дълго врѣме. Лихвата 4½%, която ще плащаме, е едно друго обстоятелство, което трѣбваше да накара правителството да настои за по-скорошното прибиране на цѣлата сума отъ заема въ държавното ковчежничество. Разбирамъ, че интереситъ на надлежната банка, може би, не дотамъ допускатъ това, но струва ми се, че ние трѣбва да гледаме прѣди всичко нашитѣ интереси. И изхождайки отъ тия интереси, азъ бихъ желалъ въ такъвъ единъ случай, щомъ се казва, че е необходимъ заемътъ частъ по-скоро, той да постѣпѣше.

Една друга бѣлѣжка по чл. 9. Ако до 1 априлий 1910 г. н. с. избухне война на Балканския-полуостровъ, тогава банката, не само че нѣма да ни даде останалата по-голяма частъ отъ заема, ами ние сме длъжни до края на 1910 г. да ѝ повърнемъ обратно и полученитѣ 47 милиона лева номинални. Наистина, ако, не дай Боже, стане нѣщо подобно на балканитѣ, банката сама би се намѣрила въ затруднение; но щомъ една банка се заема да дава заемъ на една държава, азъ мисля, че държавата, която иска заемъ, щомъ, както казахъ и прѣди малко, намира заема за необходимъ, за полезенъ, такива едни условия, колкото и въ интереса на банката и наложителни за нея да сж, би трѣбвало държавата, надлежниятъ министъръ да се противопостави така рѣзко противъ тѣхъ, щото да не ги допусне въ договора. Такава една клауза въ първия договоръ, който е сключилъ г. министъръ Салабашевъ съ сжщата тази банка, прѣди нѣколко десетки години, азъ поне не намѣрихъ, и мисля, че такава една клауза, ако има въ други нѣкои наши заемни договори, то сигурно не ще я има

въ мнозинството отъ тѣхъ. Да прави такава уговорка, да поема такава задължение единъ човѣкъ, то значи нѣкакъ да се заема съ пророкуване, да се заема съ една тежка отговорностъ. Повтарямъ, ако до 1 априлий 1910 г. стане нѣкакъвъ смутъ на балканитѣ, тогава ние, не само че нѣма да получимъ останалата частъ отъ заема, ами ще върпаме и тази, която сме получили. Ще се съгласите, че това обврзва рѣшитѣ на България, че това е една обврзка, уронваща престижа толкова на българската армия, колкото и на българската държава.

Една друга бѣлѣжка, и ще кажа послѣдна бѣлѣжка, що имамъ да направя по този договоръ, е бѣлѣжката, която прѣдложихъ въ комисията — договорътъ да бжде придруженъ съ единъ законопроектъ отъ 2 члена: въ първия членъ да се каже, че камарата одобрява или не одобрява договора, а въ втория членъ да се каже, за какво ще бжде употребенъ заемътъ. По този въпросъ, особено по втория членъ на прѣдлагания законопроектъ, станаха малко бурнички разисквания въ самата комисия; тази буря се прѣнесе и въ самия парламентъ, и се придружи отъ страна на г. министъръ-прѣдседателя съ известна свѣткавична, ще кажа грѣмотевична, фраза. Накждѣ бѣше насоченъ този грѣмъ, да-ли къмъ почитения професоръ г. Даниловъ, или къмъ мене, задѣто направихъ туй прѣдложение, азъ не знаа.

Д. Мишевъ: Къмъ тебе.

Д. Драгиевъ: На всѣки случай, азъ съмъ готовъ да възприема слѣдното обяснение, че има едно недоразумѣние въ всичката тази работа — никой виновенъ нѣма, а има едно недоразумѣние. Не искаме ние отъ правителството да вписва то въ самия контрактъ подобно едно положение, защото въ този контрактъ стои подписътъ не само на българския министъръ, ами и на прѣдставителя на банцитѣ, и съгласенъ съмъ напълно, че подобно едно положение, каквото го има въ по-напрѣднитѣ договори, че тѣзи пари ще се изхарчатъ за това и това, съ тази уговорка, вложена въ заема, подкрѣпена съ подписа не само на финансовия министъръ, ами и на прѣдставителя на банцитѣ — съгласенъ съмъ напълно, че това уронва достойнството на държавата, и по никой начинъ не укоряваме правителството, че то не е прѣдвидѣло подобно положение въ тоя договоръ; ние по-скоро можемъ да го похвалимъ, че е избѣгнало подобна една уговорка; но ние мислимъ, че по никой начинъ то не бива и нѣма да се съпротиви, щото тази уговорка да бжде сторена въ законопроекта, придружаващъ този договоръ, по съгласие, отъ една страна, на кабинета, и отъ друга страна, на камарата.

Каква трѣбва да бжде редакцията ѝ? Редакцията бѣше почти една и сжша. Не искамъ да укорявамъ стила на г. Такева, но редакцията, която той прѣд-

ложки въ единъ моментъ на раздражение, въ едно прибръзване, ми се види, че не бива да бжде редакцията, която се пада тукъ. Редакцията, която г. Данаиловъ оформи, е една редакция почти неразличаваща се отъ тая, която прѣдложи г. министъръ Такевъ и която комисията възприе съ 4 гласа противъ 4 — мисля, че петиятъ гласъ бѣше гласътъ на г. прѣдседателя. Вѣрно ли е?

Г. Тишевъ: И прѣдседателятъ има право на гласъ.

Д. Драгиевъ: Мисля, че г. Тишевъ гласува въ комисията, и като членъ въ нея, и като прѣдседателъ. Или бѣха 5 другитѣ?

Г. Тишевъ: А-а-а! Бѣха 5, въ което число и азъ, като пети.

Д. Драгиевъ: Ако сж били 5 души, тогазъ нѣмамъ нищо противъ: болшинство е било. На всѣки случай, може да се дойде до едно споразмѣние, относително редакцията, и мисля, че не би се направило никаква пакостъ, ако се приемѣше опрѣдѣлянето въ тоя членъ на двѣ цифри: сумата, която ще се изразходва по постройкитѣ, изобщо взето, и сумата, която ще бжде прѣдначена за изплащане дълговетѣ на държавното съкровище къмъ Българската народна и къмъ Земледѣлската банки — дългове, сторени и оформени по надлежния редъ, до момента на приемане договора.

Тия сж бѣлѣжитѣ, г. г. народни прѣдставители, които имахъ да направя специално върху договора. Менѣ ми остава да посоча причинитѣ, поради които ние ще гласуваме противъ тоя заемъ, при все че той, както казахъ и въ началото, има прѣдимства прѣдъ повечето отъ заемитѣ, сторени досега.

Д. Мишевъ: Значи, вие не искате да се прѣвѣтъ въ страната желѣзници, нито пштица?

Д. Драгиевъ: Моля, ще се обяснимъ.

За да дойдемъ до едно заключение да се обявимъ противъ заема, ние не докаждаме току-така, по капризъ, да гласуваме противъ заема — за разнообразие, ...

Д-ръ Н. Наковъ: Ама и ти се смѣешъ, като говоришъ това.

Д. Драгиевъ: ... не гласуваме противъ заема, защото сме оппозиция; не по тия съображения ние ще гласуваме противъ заема, а по съвършено други. Азъ ще се постарая да ги изложя, тукъ прѣдъ васъ, макаръ и съвършено накратко, и да ги прѣдстави на вашата просвѣтена прѣдвѣнка и на тая на българското общество.

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: По-важното е второто.

Д. Драгиевъ: Когато дойде редъ, г. г. народни прѣдставители, да се рѣшава въпросътъ: съ заемъ или безъ заемъ, намъ поне, като хора, извѣстна ни е добръ слѣдната истина. Има три положения относително стопанствуването на единъ отдѣленъ стопанинъ или на една държава: стопанствуването, поминаването да става безъ заемъ; да се правятъ заеми съ цѣли производителни, и трето едно положение — да се правятъ заеми, кое съ цѣль производителна, кое съ цѣль непроизводителна. Когато дойде редъ да говоримъ кое е най-доброто отъ тия положения, и за отдѣлния стопанинъ, и за държавата, не ще съмнѣние, че идеалното, най-доброто е: да може да се помине безъ заемъ, съ срѣдствата на самото частно или държавно стопанство — това е идеалното. Но това идеално въ живота на частнитѣ хора и въ живота на народитѣ, за съжаление, не всѣкога може да се практикува и слиза се по-надолу. Въ туй слизание, обаче, и частниятъ стопанинъ, и самата държава трѣбва да гледатъ да не слизатъ много на ниско, и прѣдпочтително е въ туй слизание да се остане на по-горно стѣпало — да се сключватъ заеми за производителни цѣли и да се избѣгватъ тия за непроизводителни цѣли. Третото положение е най-опасното — когато, покрай производителнитѣ цѣли, или въ името на производителнитѣ цѣли, единъ частенъ стопанинъ, или една държава прави заеми и ги прѣхосва за непроизводителни цѣли.

Интересно е да се хвърли единъ бѣгълъ погледъ върху историята на нашитѣ заеми, да се вникне въ заемната политика на нашата държава отъ 20 и повече години насамъ, за да можемъ да опѣнимъ по достоинство практическитѣ резултати, що ни сж дали нашитѣ досегашни заеми. Азъ минавамъ на тая точка. Ще си послужи съ нѣкои цифри; тѣзи цифри — трѣбва да ви заявя — дѣто е речено, не съмъ ги изсмуквалъ изъ прѣститѣ си: за да си съставя тѣзи цифри ползувалъ съмъ се отъ сборникитѣ на законитѣ за държавнитѣ външни заеми отъ 1888 г., 1889 г., 1892 г., 1899 г., 1902 г., 1904 г., 1907 г.; ползувалъ съмъ се отъ една статия на българското економическо списание, дѣто сж посочени въ подробности лихвитѣ и погашенията на нашитѣ заеми до 31 декемврий 1908 г.; ползувалъ съмъ се отъ нѣкои свѣдѣния, които съмъ добилъ направо отъ Министерството на финанситѣ. Къмъ тая смѣтка, твърдѣ готова въ случая, която дава списанието на економическото дружество, менѣ ми оставаше да прибавя твърдѣ малко нѣщо — да прѣсмѣтна по таблицитѣ, които сж приложени при самитѣ договори, и да приложя погашенията и лихвитѣ, които е сторила нашата държава по тия заеми прѣзъ изтичащата вече 1909 г., и да се добера до едни цифри, които ни рисуватъ заемното наше положение до момента, въ който азъ говоря отъ тази трибуна. Старахъ се при уреждането на тѣзи цифри да не погрѣша нито въ стотинка, провѣрвахъ сбороветѣ, повторно всѣки единъ.

Д-ръ Н. Наковъ: Излишно е да го казвате.

Д. Драгиевъ: При все туй, обаче, възможно е някои от цифритъ, някои от прѣсмѣтанията да бждатъ въ нѣщо погрѣшни; но тази погрѣшностъ нѣма, увѣренъ съмъ, да бжде на милиони, може да бжде на хиляди. И цифритъ, които азъ ще ви посоча, и да бждатъ въ нѣщо различни отъ дѣйствителността, азъ съмъ твърдо увѣренъ, нѣма да има между тѣхъ и грубата дѣйствителностъ онова грамадно различие, което виждаме да се забѣлѣзва между цифритъ, съ които се боричкатъ, съ които се стрѣлятъ двамата български министри, г. Саллабашевъ и г. Паяковъ.

Първиятъ заемъ е сключенъ отъ прословутото IV-то обикновено Народно събрание, за което г. Мирски въ всѣка сесия и дори въ всѣко заседание ни споменава.

Д. Мишевъ: Защо Вие го наричате прословуто, г. Драгиевъ? Вие трѣбва да се кланяте на това Събрание.

Д. Драгиевъ: Първиятъ заемъ е билъ 44.540.000 л., безъ никаква емисия, лихва 6%, за благородна и народополезна цѣль — откупуване русе-варненската желѣзница; гаранция — доходитъ на държавата, общо е казано въ договора; сключенъ чрѣзъ лондонскитъ банки; срокъ 33 години; министъръ — покойниятъ Петко Каравеловъ.

Вториятъ заемъ, 1889 г., V-то обикновено Народно събрание; 30 милиона лева; емисия 85%; лихва 6%; цѣль — нуждитъ на съкровището; гаранция — линиитъ Царибродъ—София—Вакарелъ—Ямболъ—Бургазъ,...

И. Хаджиевъ: Всичкитъ.

Д. Драгиевъ:... още ненаправени и една уговорка твърдѣ застрашителна за българскитъ желѣзници и за българския народъ. Тази уговорка има слѣднитъ двѣ положения: ако до 6 мѣсеца българското правителство забави да плати надлежния купонъ, банката — Wiener Bank-Verein, съ която г. Саллабашевъ днесъ сключва заемъ и съ която той е сключилъ и тогавашния заемъ, давало ѝ се право да пристъпи къмъ експлоатацията на нашитъ желѣзници; ако туй забавяне се продължи до 2 години, банката е имала право да обяви на проданъ желѣзницитъ и да си вземе паритъ.

Д-ръ Н. Наковъ: Каква връзка има това съ заема, та разпращашъ история? Единъ Теодоровъ може да прави сравнение, а ти?

К. Мирски: Това го знаемъ всички.

Д. Драгиевъ: Третиятъ заемъ: 1892 г., VI-то обикновено Народно събрание; 278.000.000 номинални,...

Д. Мишевъ: Историята знаемъ — нѣма защо да я разпращашъ.

Д. Драгиевъ:... съ емисия отъ различенъ курсъ, 6% лихва, съ прѣдназначение да се строятъ желѣзници и пристанища; гаранция — цѣль редъ желѣзници, подлежащи на постройка, и пристанищата Варна и Бургазъ; срокъ 34 години; при министерствуването на г. Начовичъ. Отъ послѣдната опция на този заемъ, 17 милиона номинални не сж постѣпвали.

Заемътъ отъ 1899 г., X-то обикновено Народно събрание, 30.000.000 л., съкровищни бонове, които сж погасени отпослѣ съ другитъ заеми.

XII обикновено Народно събрание, 106.000.000 л.; емисия 80½%; лихва 5%; цѣль — консолидиране финансовото положение на страната, изплащане пакъ летищи дългове; залогъ — залогътъ вече е върху данѣцитъ — данъкътъ върху тютюна: бандеролното право и мурурието. Чрѣзъ този договоръ дохожда прѣдставителъ на банкитъ, г. Буске, чрѣзъ този договоръ той взема нашия бандеролъ въ каситъ си и вече българскиятъ министъръ, за да даде бандеролъ на българскитъ търговци, е принуденъ, по силата на този договоръ, да подава писмено заявление до прѣдставителя на банкитъ.

Д. Мишевъ: Кой е сключилъ този заемъ?

Д. Драгиевъ: Финансовиятъ министъръ г. Сарафовъ.

Д. Мишевъ: Вие бѣхте ли депутатъ тогава?

Д. Драгиевъ: Бѣхъ и говорихъ противъ заема. Другъ заемъ — 100 милиона лева; XIII обикновено Народно събрание; емисия — 82%; лихва — 5%; цѣль — да се покриятъ летищитъ дългове и да се строятъ желѣзницитъ Търново—Тръвна и Радомиръ—Кюстендилъ; пакъ ипотечаренъ заемъ; гаранция — дохода отъ бандерола, дохода отъ мурурието и дохода отъ гербовия налогъ. Въ рѣшитъ на г. Буске, покрай бандерола, влагатъ му се и гербовитъ марки, и българскиятъ финансовъ министъръ става задълженъ, когато ще иска и гербови марки да ги дава за въ страната, пакъ нему да подава писмено заявление.

И. Хаджиевъ: Обгербовано ли?

Д. Драгиевъ: Министъръ г. Паяковъ; срокъ на заема — 50 години.

К. Мирски: Г. Драгиевъ! Поправете се. Не е ипотечаренъ заемъ, а заемъ срѣщу залогъ.

Д. Драгиевъ: Приемамъ бѣлѣжката Ви, умѣстна е. — Слѣдующиятъ заемъ: XIII обикновено Народно събрание — 145 милиона номинални; емисия — 85%; лихва — 4½%; гаранция — лишната сума отъ държавнитъ доходи, залождени за двата прѣжни заема; срокъ — 60 години.

Слѣдъ това иде вече седмиятъ заемъ, който днешното XIV обикновено Народно събрание, неотдавна гласува, заемъ въ размѣръ 82 милиона лева, безъ емисия; лихва — $4\frac{3}{4}\%$; срокъ — 75 години.

И осмиятъ консолидиранъ заемъ е сегашниятъ: 100 милиона лева номинални; емисия — 86% ; лихва — $4\frac{1}{2}\%$; безъ гаранция; срокъ — 50 години.

Интересно е, г. г. народни представители, да видимъ, какво е паднало отъ тѣзи заеми въ страната. По първия заемъ имаме 44.500.000 л., не пари, а желѣзница — русе-варненската желѣзница; то е, разбира се, сѣ пари. По втория заемъ, 30-милионния, взети 25.650.000 л. Г. Данаиловъ ги изкарваше съ малко нѣщо повече. Отъ третия заемъ — 142-милионния, влѣзли сж въ страната 109 милиона кръгла цифра. Отъ слѣдующия заемъ, отъ 106 милиона, влѣзли сж 86.390.000 л. Отъ петия заемъ, въ размѣръ на 100 милиона, влѣзли сж 82 милиона лева. Отъ шестия заемъ, 145-милионния, влѣзли сж 123.250.000 л. Отъ седмия заемъ, 82 милиона лева, знаете какво влѣзе — въпросътъ за независимостта и източнитѣ желѣзници. И отъ сегашния заемъ отъ 100 милиона ще се надѣваме, че ще влѣзе въ страната една сума отъ 86 милиона лева. Цѣлата цифра на постиженията, като смѣтамъ русе-варненската желѣзница, равностойна съ заема $44\frac{1}{2}$ милиона лева, и като смѣтамъ източнитѣ желѣзници не по онази цѣна, за която ни говори г. Саллабашевъ въ по-прѣжнитѣ засѣдания на камарата, 19 милиона лева, а по онази, по която бидоха платени — 42 милиона лева, като туримъ цѣлия заемъ 82 милиона лева, заедно съ въпроса за независимостта, всичко постижени на страната, споредъ моето прѣсмѣтане, е 639 милиона лева кръгла цифра. Като извадимъ 52 милиона лева, които сме погасили отъ двата прѣжни заеми, отъ заема отъ 1888 г. и отъ заема отъ 1889 г., тогава, мисля азъ, ще бѣде право да смѣтаме, че прѣзъ всичкото врѣме въ страната сж постижили 587 милиона лева, не чисто злато, за което ни говори г. Данаиловъ, че то е било въ размѣръ на около 180 милиона лева, а заедно съ стойността на русе-варненската и източнитѣ желѣзници.

Какъвъ ангажментъ е поела държавата прѣзъ това врѣме срѣщу тия заеми? Разбира се, че първиятъ ангажментъ е да повърне на банкеритѣ, чрѣзъ ежегодни погашения, онзи капиталъ, не ефективенъ, а номиналенъ, който е билъ уговоренъ въ всѣки единъ договоръ. А този номиналенъ капиталъ възлиза на почтената цифра 735 милиона лева. Значи, задълженията на държавата сж 735 милиона лева номинални, а постижението е значително по-долу, разбира се, вслѣдствие на емисията на повечето отъ заемитѣ. Срѣщу тѣзи 735 милиона лева номинални, които сме се задължили до днешния день, отъ освобождението досега, какво слѣдва да плати българската държава, какво се е ангажирала да плати? Срѣщу стойността на русе-варненската желѣзница е трѣбвало да плати, разбира се, номиналната стойностъ на заема и

нѣкои лихви, 46 милиона лева, плюсъ и лихвата имъ за 33-годишенъ срокъ 62.412.240, всичко 109.189.000 кръгла цифра — лихвитѣ и номиналниятъ капиталъ. По другия заемъ — 30 милиона лева, освѣнъ номиналната стойностъ 30 милиона лева, и лихви, докато трае заемътъ — 39.130.500 л., всичко лихви и погашения докрая 69.130.500 л. По другия, третия заемъ, номиналниятъ капиталъ отъ 125.780.000 л., плюсъ лихвитѣ 164.084.425 л., или една цифра отъ 289.864.000 л. лихви и погашения докрая на срока. По четвъртия заемъ — 106-милионния, сключенъ прѣзъ 1902 г., държавата се ангажира по договора да плати номиналната стойностъ — 106 милиона лева, плюсъ лихвата за 50 години врѣме — 183.450.000 л., или изобщо взето една сума отъ 289.450.000 л. Слѣдующиятъ заемъ — 100 милиона лева, освѣнъ номиналната стойностъ на заема отъ 100 милиона лева, плюсъ една цифра за лихва за прѣзъ цѣлия периодъ — 173.150.000 л., или всичко 273.150.000 л. По 145-милионния заемъ, номиналната стойностъ на заема, плюсъ една лихва прѣзъ цѣлия периодъ, докато трае заемътъ, въ размѣръ 276 милиона, или всичко 421 милиона. По седмия заемъ — 82 милиона лева, който гласува днешната камара неотдавна, ще платимъ, докато трае заемътъ, прѣзъ 75 години, номиналната стойностъ — 82 милиона лева и лихвата му — 219.920.000 л., или ще излѣзатъ въ продължение на 75 години изъ българската хазна по тази сдѣлка 301.920.000 л. По днешния заемъ — 100 милиона лева номинални, отъ които ще постижатъ 86 милиона лева, ще платимъ 100-тѣ милиона лева номинални и една лихва отъ 152.259.000 л.; всичко този заемъ прѣзъ 50-годишния периодъ ще коштува на българската хазна 252.259.000 л.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Колко милиарда излѣзоха всичко?

Д. Драгиевъ: Г. Гиргиновъ се интересува и пита колко милиарда сж. Бързамъ да отговоря на този въпросъ. Споредъ моето прѣсмѣтане, извлѣчено, както казахъ, отъ източниците, посочени прѣди малко, задължението е 735 милиона лева номинални; ще има да се плащатъ лихви, докато трае срокътъ на заемитѣ, въ единъ размѣръ отъ 1.238.000.000 л.; всичко номиналната стойностъ на заемитѣ, плюсъ лихвитѣ, които има да плати българското съкровище прѣзъ течение на годинитѣ, докато ще траятъ изплащанията на заемитѣ, т. е. лихвитѣ и погашенията ще бѣдатъ 1.973.800.000 л., близо 2 милиарда лева.

Д. Мишевъ: Какъ сте прѣсмѣтали лихвата?

А. Димитровъ: Финансовитѣ министри сж ги прѣсмѣтали.

Д. Драгиевъ: Лихвитѣ, уважаеми г. Мишевъ, не съмъ прѣсмѣтналъ азъ; за голѣмо мое съжаление,

азъ отъ висша математика не отбирамъ и подобни лихви не мога да прѣсмѣтамъ; обаче, за Ваше успокоение, мога да Ви кажа, че лихвитѣ сж прѣсмѣтнали банкеритѣ и българското правителство и тия лихви сж изложени въ всѣка една таблица . . .

Д. Мишевъ: Азъ рекохъ, че ново нѣщо казвате.

Д. Драгиевъ: . . . въ края на всѣка една таблица има цѣлия размѣръ на лихвитѣ и погашенията.

Д. Мишевъ: Ние туй знаемъ. Мислимъ, че нѣщо ново казвате, което не е казано въ камарата.

Д. Драгиевъ: Вие го знаете, г. Мишевъ, Вие много работи знаете, но на мене е потребно да нарисувамъ въ бѣгли черти картината на нашата заемна политика досега, за да мога да мотивирамъ напия вотъ, а съвсѣмъ не притезвамъ, че сега ви запознавамъ съ тия работи. Извинявайте, недѣйте прѣтължува така моето говорене тукъ.

Какво имаме погасено срѣщу тия заеми? Азъ ще посоча погашенията, за да видимъ, коя е пълната цифра на нашитѣ заеми днесъ. Изплатено е по първия заемъ едни 15.193.000 л. и други 31.584.500 л. погашения и 43.216.784 л. лихва. По втория заемъ, по втория, който е тоже изплатенъ, платено е 9 милиона лева кръгла цифра чрѣзъ постепенни погашения и наведнажъ при сключването на петия заемъ е платено 20.930.000 л. отъ капитала и платена е лихва прѣзъ това врѣме 26.236.812 л. По третия заемъ има платено 2.135.903 л. погашения и лихви 93.691.811 л. По четвъртия заемъ има платено досега срѣщу капитала 3.700.000 л. и лихва 36.500.000 л. кръгла цифра. По петия заемъ е платено отъ капитала 2.280.000 л. и лихви досега 24.279.062 л. По шестия заемъ, послѣдниятъ стамболовистски заемъ, е погасено отъ капитала 1.005.000 л., а е платено лихви по цѣлия заемъ досега 16.287.412 л. По седмия заемъ нищо не е платено; по осмия заемъ нищо не е платено — сега дебатирате по него. Та всичко платено досега срѣщу капитала, срѣщу номиналната стойностъ на всички заеми, 118.605.000 л. погашение, частъ срѣщу капитала, а за лихва на нашитѣ заеми отъ 30 години врѣме сж платени досега 240.287.443 л.

И тъй да дойдемъ докрая на тази бѣгла смѣтка. Номиналната стойностъ на сключенитѣ досега задължения отъ 1886/88 г. въ продължение на 20 години врѣме се възкачва на 735 милиона лева кръгла цифра. Държавата е поела, ангажирала се е да плати лихви 1 милиардъ 238 милиона и нѣщо, та всичко погашението на заемитѣ по номиналната имъ стойностъ и лихвитѣ, които има да се изплатятъ, да излѣзатъ отъ хазната прѣзъ цѣлия заемъ периодъ, възлизатъ на 1 милиардъ и 973 милиона лева; платено срѣщу капитала 118.605.000 л., та, споредъ моята смѣтка, въ днешния моментъ, плюсъ тия заеми, двата, които тази камара гласува, цѣлиятъ държавенъ дългъ

възлиза на 616.952.000 л. Г. Данаиловъ, мисля, ги изкара на 620 милиона лева. Тази разлика, мисля азъ, може да се обясни съ туй, че може би не е прѣсмѣтналъ погашенията, които сж станали прѣзъ тази година, до тоя моментъ, по двѣ шестмѣсечия на всѣки заемъ. Лихви: платени 240 милиона лева кръгла цифра; а отъ днесъ-нататкъ, до окончателното изплащане на всички заеми, до деня, до който бждщитѣ поколения ще скжсатъ тѣзи вжзели, българската държава има да плати, покрай 616-тѣ милиона лева номинални, за да погаси капитала на банцитѣ, има да плати, казвамъ, още лихви 998 милиона лева кръгла цифра. Всичко на всичко отъ днесъ до послѣдната година на задължението нашата държава е ангажирана да плати на банцитѣ капитал и лихви, разпрѣдѣлени на шестмѣсечия ежегодно, една сума въ размѣръ 1.614.982.000 л. — значи, 1½ милиарда лева кръгла цифра. Това е задължението на държавата, този е товарътъ, чрѣзъ който нашата заемна политика е свързала страната, е свързала и сегашното поколение, па и онова, което има да дойде слѣдъ насъ.

Когато ние, г. г. народни прѣдставители, сме приготвили вече за единъ кжсъ периодъ отъ 20 години врѣме това печално наслѣдство на нашитѣ чада, на тази страна, нека видимъ и другата страна на медала, какво имъ даваме, какъвъ придобитъ имотъ имъ оставяме срѣщу това тежко задължение.

Н. Поповъ: Свѣтлина и прогресъ. Економическото подобрене е народно богатство.

Д. Драгиевъ: Ние имъ даваме нашитѣ пристанища, ние имъ оставяме нашитѣ желѣзници, чиято стойностъ не надминава 320 милиона лева, като влиза въ тази сума стойността и на желѣзницитѣ, строящи се и днесъ, като влиза въ тази сума и малко не, ами доста много скжпичката оцѣнка на русе-варненската желѣзница и още по-скжпичката оцѣнка на източната желѣзница, която пѣхмѣ да купуваме, почтени г. министри, за 19 милиона лева, а дадохме за нея 42 милиона лева. Това е то придобитиятъ имотъ чрѣзъ тия заеми, които ще оставимъ въ наслѣдство.

Ще ми каже, разбира се, г. министърътъ на финанситѣ, че не сме само ние държавата, която има дългове.

Н. Поповъ: Нищо нѣма да ти каже.

Д. Драгиевъ: На мене нѣма да направи тая честь, г. демократе Поповъ: азъ не съмъ достоенъ на мене да отговори; той ще направи тази висока честь на вашето болшинство.

Прѣдседателствуващъ Н. Гимиджийски: На Събранието ще отговори.

Д. Драгиевъ: Ще каже г. министърътъ на финанситѣ, че не е само българската държава, която има тѣзи дългове, а има ги и една Белгия, има

ги и една Дания, има ги и тази или онази голѣма или малка държава. Не отричамъ — иматъ ги всички държави; но когато дойдемъ да се мѣримъ съ другитѣ държави, не бива да мѣримъ само нашитѣ дългове, не бива прѣдъ тѣхъ да се хвалимъ само съ борчетѣ си, ами ще трѣбва да погледнемъ и на богатствата и ще трѣбва да вземемъ въ съображение и онази цѣль, за която сме издигнали тѣзи пари, онази цѣль, за която сме направили тѣзи дългове. Когато ще ни посочватъ Белгия или Дания, вие пакъ не ще може да скриете, че малката Дания, напр., която има не 96 хиляди квадратни километра като България, ами нѣщо около третината ѝ — 38 хиляди квадратни километра, тази малка Дания, която има единъ вносъ не колкото е нашиятъ вносъ и износъ, какъвто ние сме имали прѣзъ 1905 г. — $122\frac{3}{10}$ милиона лева вносъ и 148 милиона износъ, или всичко 270 милиона, а тази Дания, за която често се говори тукъ, въ камарата, е имала 647 милиона лева вносъ и 497 милиона лева износъ, или, изедно взето, 1 милиардъ и 144 милиона лева. При все това Дания има едно задължение не като нашето, а едно задължение едвамъ 191 милиона лева. А и данското богатство не може да се сравнява съ нашето; малката и не толкова задължена Дания има тройно, ако не и повече, богатства национални на глава, отколкото бѣдната България. Докогато националното богатство на събѣднитѣ намъ малки и голѣми държави прѣхвърля нѣколко хиляди левове на глава — въ коя 2 хиляди, въ коя 3, въ коя 5 хиляди на глава, малката България има едвамъ 1.700 л. национално богатство на глава. По национално богатство ние стоимъ най-надирѣ; по желѣзници, прѣсмѣтнати въ километри, въ търговско отношение, въ земледѣлско отношение, ние стоимъ сѣщо надирѣ. Напрѣдъ, далечъ напрѣдъ, сме отишли само въ дългово отношение.

Д. Мишевъ: Колко милиарда е нашето народно богатство, г. Драгиевъ?

Д. Драгиевъ: Всичко около 5 милиарда лева.

Д. Мишевъ: Много е.

А. Стамболийски: Не е много.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: За истинската цифра не е време сега да се води споръ; азъ моля оставете г. Драгиева да продължи, за да обоснове своя вотъ за заема.

Д. Драгиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Каква е била основната мисль, каква е била главната цѣль, която е ръководила българскитѣ държавници, българскитѣ финансови министри, българскитѣ правителства, когато да сключватъ заемитѣ? Азъ казахъ въ моята скромна рѣчь, че тази мисль, тази цѣль е била отъ началото, при първия заемъ, една единствена — да се сключи заемъ за произ-

водителни цѣли, а слѣдующитѣ заеми сж слизали по-надолно стѣпало и сж се сключвали подъ булото на производителни цѣли, повечето за цѣли непроизводителни — сключвали сж заеми за покриване на летящи дългове, за опрѣдѣлението на които вчера стана доста шументъ споръ. Азъ нѣма да споря, що е летящъ дългъ и що не — не съмъ вѣщъ въ тази работа, и виждамъ, че ако г. Данаиловъ биде упрекнатъ до извѣстна степенъ, т. е. хвърлиха се извѣстни подозрѣния върху неговата дефиниция, не съмъ азъ човѣкътъ, който да претендирамъ тукъ да ви опрѣдѣля по-точно отъ него, що е летящъ дългъ. За мене, който гледамъ повече на практическата страна на въпроса, доста е да констатирамъ, че отъ редъ десетки години летящитѣ дългове непрѣстанно летятъ надъ бѣдното българско съкровище и колкото и да се мѣчимъ да пропѣждаме съ този дългъ прѣтъ — заемитѣ — тѣ, за наше нещастие, продължаватъ да летятъ и досега.

Д. Мишевъ: Трѣбва да имъ се изрѣжатъ крилѣтѣ.

Д. Драгиевъ: Крилѣтѣ имъ, обаче, не се изрѣзватъ тъй.

Какво ни казва г. Саллабашевъ въ началото на своитѣ мотиви? Нека видимъ, коя е неговата цѣль? Неговата цѣль е сѣ онази цѣль, повидимому много благородна — да се направи нѣщо за благо на тая страна, като се консолидира финансовото положение на държавата. Виждате, защо се сключва и този заемъ — за да се консолидира финансовото положение на държавата. Тази френска дума не отбирамъ твърдѣ, но азъ си я тълкувамъ, че значи, че се има цѣльта, че се има стремѣжътъ чрѣзъ този заемъ да се уреди разбърканото финансово положение, да се оздрави, да се укрѣпи разклатеното, болнавето финансово положение. И г. министърътъ на финанситѣ, и вие ще гласувате при спокойна съвѣсть за този заемъ, и ще имате утѣхата, че съ туй гласуване вие консолидирате финансовото положение на държавата, че летящитѣ дългове ще прѣстанатъ да летятъ, че отсега-нататѣкъ работитѣ на българското държавно съкровище ще трѣгнатъ по медъ и масло. Е добрѣ, позволете на насъ, простосмъртнитѣ, да се съмнѣваме, че заемътъ може да има това лѣчено свойство. Цифритѣ, които азъ приведохъ тукъ, неопоримо свидѣтелствуватъ, че заемътъ, като лѣчено срдѣство, не може да лѣкува живеничевата рана на българското държавно съкровище, че той не е онзи високъ прѣтъ, който да достигне да пропѣди зловѣщия призракъ, що витае надъ страната чрѣзъ крилѣтѣ на летящитѣ дългове; тѣ и слѣдъ неговото замахване пакъ се вѣствятъ, пакъ тревожатъ спокойния сънъ на българския министъръ, и той иде тукъ чрѣзъ камарата да изкове, да вземе въ ръката си единъ новъ прѣтъ, да замахне за нова смѣтка, да изцѣри живеничевата рана, а тя си остава пакъ неизлѣчима. А че си остава неизлѣчима

свидѣтелствува още единъ фактъ, за който азъ ей сега ще ви спомена.

Отъ каква ръководна мисль сж изхождали българскитѣ държавници, българскитѣ Народни събрания, когато сж сключвали още първия заемъ, напр. ? IV-то обикновено Народно събрание е гледало да сключи единъ заемъ за производителна цѣль — откупуване русе варненската желѣзница. Искало е чрѣзъ заемъ, а не по другъ начинъ, разбира се, да изкупи едно готово богатство, за което изведнажъ не можеха да се добиятъ срѣдства, за да го имаме. Па и по-нататкъ виждаме, че когато дохожда редъ да се почне постройката на други желѣзници и на пристанищата, нашитѣ правительства сключватъ заеми сѣ за производителни цѣли и сѣ подъ благовидния прѣдлогъ да не прѣтоварятъ прѣкалено държавния бюджетъ. Могло е да се прѣвдидятъ суми за сжитѣ тия цѣли и въ редовния бюджетъ, но понеже тѣзи суми, прѣвдигдани въ бюджета, ще бѣдатъ много, не може бюджетътъ да бѣде ангажиранъ съ такива грамадни суми, макаръ и за производителни цѣли, язва се необходимо нѣкакъ за облекчението на държавния бюджетъ, за да останатъ срѣдства и за текущитѣ нужди на страната, да останатъ срѣдства и за други ползотворни, тѣй сжщо добри цѣли въ страната; имало се е прѣдъ видъ да не се прѣтовари държавниятъ бюджетъ, и зарадъ туй се е прибѣгнало до заеми. Е добръ, тѣзи заеми, г. г. народни прѣдставители, постигнаха ли цѣлитѣ си ? Летящитѣ дългове не сж прѣстанали да съществуватъ; желѣзницитѣ даже не сж достроени. И азъ съмъ увѣренъ — може това да се докаже — че и съ този заемъ желѣзницитѣ пакъ едва-ли ще се достроятъ. Ами ние виждаме още едно нѣщо: правени сж заеми ужъ съ цѣль да се разсрочи една сума, която ще отиде за производителни цѣли, за да не натегва на държавния бюджетъ, за да го не спъва, ако изведнажъ се впише сумата въ него — но ние виждаме, че и тази една отъ главнитѣ цѣли за сключването заемитѣ не е постигната. Ето тази година, слѣдъ нѣколко дена, когато се внесе бюджетътъ за 1910 г., ние ще имаме вписани въ този бюджетъ слѣднитѣ анюитети, слѣднитѣ годишни плащания за разнитѣ заеми — тѣзи цифри азъ съмъ взелъ отъ сборника на законитѣ за държавнитѣ заеми: по заема отъ 1892 г. ще трѣбва да впишемъ една сума за лихви и погашения прѣзъ двѣтъ шестмѣсечия на 1910 г. — 9.999.010 л.; по заема отъ 1902 г. ще трѣбва да се впише по бюджета за идущата година една сума отъ 5.791.062 л. 50 ст.; по заема отъ 1904 г. ще трѣбва да се впишатъ въ бюджета за лихви и погашения 5.460.312 л. 50 ст.; по заема отъ 1907 г. — 7.008.812 л. 50 ст.; по заема отъ 1909 г. — 82-милионния заемъ, ще трѣбва да впишемъ въ бюджета за идущата година за лихви и погашения 5.025.600 л., а по този заемъ, който сега ще се гласува, ще трѣбва да впишемъ една сума отъ 5.045.188 л. Последнитѣ двѣ цифри ги нѣма въ таблицитѣ; взехъ ги отъ Финансовото министер-

ство. И тѣй, споредъ тая смѣтка за лихви и погашения, въ бюджета за 1910 г. ще трѣбва да се впишатъ 37.328.995 л. 50 ст. Ето единъ товаръ, който ще трѣбва да впишемъ въ бюджета не само за 1910 г., ами и за цѣль редъ други години — една сума, единъ товаръ, който заплашва да потопи нашия държавенъ бюджетъ. Е, г. г. народни прѣдставители, като не сж могли заемитѣ досега да излѣкуватъ тази рана — летящитѣ дългове, като не сме могли съ тѣхъ да построимъ и прѣдприетитѣ желѣзници — даже варненското пристанище още не сме изплатили: има една рекламация по неговата постройка въ размѣръ на нѣколко милиона лева — смѣтката по туй пристанище, което сме застроили отъ толкова години, не можемъ още да очистимъ, като не сж постигнати тѣзи двѣ благовидни цѣли — производителната цѣль и покриване летящитѣ дългове — питамъ се азъ: могатъ ли е заемътъ, като лѣчебно срѣдство да постигне поне друга една отъ главнитѣ цѣли, да прѣдотврати друга отъ главнитѣ причини, поради която е сключванъ заемъ, именно да не се прѣтовари държавниятъ бюджетъ изведнажъ ? Тая сума отъ 37 милиона лева, съ която ще товаримъ отъ днесъ ежегодно нашия бюджетъ, е сума толкова тежка, щото ясно е, като бѣлъ день, че заемътъ не е могълъ и на това да помогне. Прочее, моето скромно заключение по нашата заемна политика досега и по заема, като лѣчебно срѣдство, е слѣдното. Азъ констатирамъ, че въ продължение на 20 години врѣме заемътъ, като лѣчебно срѣдство не е билъ, не се е оказалъ годенъ да прѣдотврати, да запуши извора на летящитѣ дългове. Заема, като лѣчебно срѣдство, по една или друга причина, не сме били кадъръ да употребимъ и не сме го употребили за производителни цѣли и тогазъ, когато той е билъ сключванъ за тия цѣли. Ние даже сме разстроили, внесли сме бъркотия и въ нашата строителна политика, благодарение на заемитѣ. Сключи се единъ заемъ, почнатъ депутатитѣ отъ разни страни: ха прѣзъ нашия окръгъ да прѣкараме едно парче желѣзница, ха прѣзъ другъ окръгъ да прѣкараме друга желѣзница. Виждаме въ странство хората иматъ много желѣзници — и ние бързае да прокараме желѣзници.

Д. Мишевъ: Прѣстъпление голѣмо!

Д. Драгиевъ: Не е лошо нѣщо. Никой да не взема тия мои думи въ смисль, че ние сме противъ желѣзницитѣ; но азъ мисля, че тѣзи хора, тѣзи наши държавници, които строиха желѣзници и които възприеха тази идея отъ западъ, или отъ сѣверъ, или отъ югъ, трѣбваше да видятъ, че тѣзи хора, които се грижатъ за постройката на желѣзници, тѣ не прѣнебръгватъ да се грижатъ и за увеличение на своето земледѣлско, на своето индустриално производство, за да има какво да изнасятъ тѣзи желѣзници и за чуждия пазаръ, а не по тѣзи желѣзници само да се возимъ и да

пръвозваме бързо-бързо банкеритѣ да ни дохождатъ на гости и да ни се радватъ, както г. Коларовъ каза, че хубаво нѣщо било да ни се радватъ банкеритѣ и лихваритѣ. За банкеритѣ всѣки е хубавъ, и колкото повече е тлъстѣ длъжникѣтъ, толкова по-много се радватъ тѣ. Но азъ мисля, че медалѣтъ има и обратна страна: колкото по-много се радва банкеринѣтъ, толкова по-много трѣбва да скърби длъжникѣтъ.

Заемѣтъ, като лѣчебно срѣдство, могълъ ли е да избави нашия бюджетъ поне отъ прѣтоварване, заради което не сж вписвани изведнѣжъ суми, напр., 40 милиона за русе-варненската желѣзница, или 9 милиона за варненското пристанище? Постигната ли е тази цѣль? Не. Заемѣтъ, като лѣчебно срѣдство, не е могълъ да прѣдотврати и това прѣтоварване, а го е увеличилъ. И ние сега виждаме, че по-добрѣ е било да сме си вписвали наврѣме въ бюджета малко по-малко — тази година 5 милиона за правене желѣзници, друга година да впишемъ 10 милиона; по-добрѣ даже да сме си прѣтоварили бюджета врѣменно съ извънредни разходи за постройката на желѣзницитѣ и пристанищата, отколкото да сме ходили при банкери, които тѣй много се радватъ на прахосници като насъ, и да дойдемъ до нещастното днешно положение да вписваме ежегодно въ нашия държавенъ бюджетъ 37 милиона лева за лихви и погашения. Това е единъ тежъкъ баластъ, г. г. народни прѣдставители, съ който българскиятъ бюджетъ не може да плава безвредно.

Д. Мишевъ: Прѣдставете си, г. Драгиевъ, ако бѣхме освободени прѣди 100 години, какъвъ щѣше да бѣде нашиятъ дългъ.

Н. Поповъ: Или какъвъ ще бѣде подирѣ хиляда години.

Д. Драгиевъ: Какво излиза? Че заемѣтъ не е онзи пластиръ, не е онази лѣчебна лапа, която, като я турятъ на раната на държавното съкровище, да му донесе цѣлебностъ, ами раната е живеничева, пластирътъ е отровенъ и още повече разранява раната.

С. Вабаджановъ: А кое лѣкува тия рани?

Д. Драгиевъ: Заемѣтъ не е едни крилѣ, съ които държавното съкровище да може да хвърчи. То би могло и да хвърчи, но само когато този заемъ е употребенъ за производителни цѣли — да увеличи не само, напр., желѣзнопѣтнитѣ постройки, но и индустриалното и земледѣлско богатство, за да се балансира онуй перо по лихвитѣ, грамаднитѣ ония лихви, които ще има да се плащатъ по заемитѣ.

С. Вабаджановъ: Г. Драгиевъ! Само единъ апостровъ ми позволете. Варненското пристанище, казвате, само дължи около 5 милиона лева, по

10% годишна лихва, тѣ правятъ 500 хиляди лева ежегодно. Споредъ тази рецепта, слѣдъ 50 години, ще платимъ 25 милиона лева за лихви и като гласуваме тия 5 милиона, ще станатъ всичко 30 милиона лева; а по заема ще платимъ, да речемъ, 6% съ погашенията заедно и като плащаме капиталата — тѣ сж 300 хиляди лева, а за 50 години ще трѣбва да платимъ 15 милиона лева. Ако се прави за тая цѣль заемѣтъ, питамъ: кое ще бѣде по-износно за тая страна?

А. Стамболийски: Ама не се прави смѣтката така и затуй заемѣтъ не е износенъ за тая страна.

С. Вабаджановъ: Ама Вие така смѣтате.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля, г. Вабаджановъ, оставете частнитѣ разpravии.

Д. Драгиевъ: Г. Вабаджановъ! Вие трѣбваше да чуete по-напрѣдъ, . . .

С. Вабаджановъ: Азъ чухъ, чухъ.

Д. Драгиевъ: . . . че Варненското и Бургаското пристанища едва-ли ще костватъ повече отъ 20 милиона, че налитѣ желѣзници и пристанища съ подвижния материалъ едва ли ще костватъ повече отъ 320 милиона лева и противъ тѣзи 320 милиона лева, вложени въ Бургаското, Варненското и еди-кое пристанища, вложени въ желѣзницитѣ, ние нѣма нито дума, нито буква противъ да кажемъ; но ние ви питаме: срѣщу другитѣ нѣколко стотинѣ милиона лева какво ще ни посочите, и си казваме, че като се сключваха заемитѣ, добрѣ щѣше да бѣде за тая страна, за да ѝ се балансира тежкото перо по лихвитѣ, другитѣ милиони да бждѣха употребени въ земледѣлското производство, за неговото повдигане, както и за възможното индустриализиране на тази страна, а не за ония други посторонни цѣли, за които вие знаете, че сж отишли грамадна частъ отъ тия заемни милиони.

С. Вабаджановъ: Азъ този въпросъ Ви полагамъ, за конкретния заемъ, за задачата, която има да постигне — да кажете кое е по-износно.

Д. Драгиевъ: Заемѣтъ, като лѣчебно срѣдство, г. г. народни прѣдставители, е уврѣдилъ и на самата строителна политика на държавата. Какво виждаме ние? Сключилъ се, не сключилъ заемъ, депутати отъ този или онзи окръгъ искатъ разни желѣзници да се прокаратъ. Снопци даже въ бюфета нашиятъ най-върлѣ противникъ г. Милевъ ми поднесе едно законопроектче, да се построи желѣзнопѣтенъ клонъ отъ Каяджиевъ до Хасково. Азъ, когато мнозина смѣтатъ за нѣкакъвъ си демагогъ, се противопоставихъ противъ тази нечута демагогия на г. Милева и му казахъ: „Не мога да го подпиша; дайте единъ законопроектъ ведно съ

този, който да посочва и източника, приходитѣ, съ които има да се посрѣщне този разходъ; до-когато това нѣмате, не можемъ да излѣземъ съ по-добно подписване."

С. Тенчовъ: И лошо ли ще направи Милевъ, дѣто внася законопроектъ, за да се строи една частъ отъ линии до гр. Хасково? Вие твърдѣ хубавичко знаете, понеже Вие сте родени въ Южна-България, че Хасково е единъ житенъ центъръ, който произвежда, може би, за нѣколко стотини хиляди лева житни храни. Какъ ще повдигнемъ цѣната на народното богатство, ако не строимъ линии?

Д. Драгиевъ: Вие виждате, че азъ не съмъ такъвъ демагогъ, за какъвто ме прѣдставлявате. Азъ съмъ отъ Южна-България, но като виждамъ какво е днесъ положението, мисля, че това е една голѣма прибрзаностъ, както не по-малка прибрзаностъ бѣше и рѣшението, което се взема на бърза рѣка, по инициативата на почтения г. Маджаровъ, да проучаваме подбалканската линия. Разпѣнали сме се на четири страни — ще строимъ все линии. Азъ казвамъ, че заемитѣ сж причина, щото да объркаме и нашата строителна политика и да не се простираме въ това отношение споредъ чергата си и да не вървимъ постепено, ами да вървимъ нѣкакъ круто, главолмно. Въ всѣко отношение досегашнитѣ заеми, прочее, не сж се оказали полезни, но като сж разранили още ранитѣ, за които сж били прѣдначени да ги лѣкуватъ, отворили сж и други рани. Азъ ще да ви прочета тукъ нѣколко реда съвсѣмъ набързо, за да посоча на една друга рана, що нашата заемна политика е дока-рала на страната. Чл. 22 отъ контракта за 145-милионния заемъ отъ 1907 г. — заемътъ, по който е заложенъ остатѣкътъ отъ доходитѣ: бандеролъ, мурурие и гербовъ налогъ — ето какво гласи: (Чете) „Опрѣдѣлянето на данѣцитѣ, назначени за гаран-цията на този заемъ, начинътъ на събирането имъ, както изобщо всички закони, правилници и други разпореждания касателно тѣзи даждия, които сж въ сила, не могатъ да се измѣняватъ безъ съгла-сието на делегата на носителитѣ на титри.“ — Втора алинея: „По единъ екземпляръ отъ тѣзи закони, правилници и други разпореждания ще бждатъ приложени къмъ настоящия контрактъ.“ — Трета алинея: „До окончателното изплащане на настоящия заемъ“ — а то, мисля, е подиръ 50 или 60 години...

Г. Гроздановъ: 60 години.

Д. Драгиевъ: Да, 60 години; значи, въ разсто-яние на 60 години, начиная отъ 1907 г. — „До окончателното изплащане на настоящия заемъ, съби-рането на данѣка бандеролъ на тютюна, на гербовия налогъ и данѣка мурурие ще продължава да става при условия прѣдвидени въ договора относително другитѣ заеми — 5% за 1902 и 1904 г.“ Какво

значи то? Законитѣ и правилницитѣ по облагането и събирането на три данѣка — бандеролъ, мурурие и гербовъ налогъ — сж вече въ чекмеджето на по-сителя на титритѣ на нашитѣ държавни заеми. Тѣ сж секвестирани; тѣ сж подъ тежката банкерска рѣка, която държи ключоветѣ на бандерола, ключо-ветѣ на гербовия налогъ въ своитѣ каси — тя държи секвестирани и нашитѣ правилници, и на-шитѣ закони по тия данѣци и ги държи не само за днесъ и за утрѣ, а за прѣзъ всичкия онзи периодъ отъ 50 до 60 години, за който периодъ сж склю-чени тѣзи заеми. За бандеролъ и гербови марки, колкото и унизително да е това, г. министърътъ на финанситѣ ще подаде писмено заявление, ще брой паритѣ, и ще му се дадатъ; но правилни-цитѣ и законитѣ чия рѣка ще може да извади отъ каситѣ на г. Буске, за да ги подложи на една ревизия тукъ? Чия рѣка, питамъ азъ, ще може да разрѣже, да развърже този вжзелъ, да махне таза верига отъ нашето законодателство; чия рѣка ще да може да отблъсне туй дръзко посѣгателство — по наша вина — посѣгателство спрѣмо народ-ното властелинство, спрѣмо правата на българския парламентъ? Вие ще си спомните, че когато отъ нашата група тукъ, миналата сесия, бѣше внесено едно прѣдложение за измѣнение, облекчение въ закона за тютюнитѣ, г. Министърътъ на финанситѣ ни събщи печалния фактъ, че прѣдставителътъ на банкеритѣ, г. Буске, се е отнесълъ съ писмо, въ което се казвало: „Кого питахте Вие, кого питаха вашитѣ депутати, та внасятъ, безъ мое знание, прѣдложение за бутане нѣкакъвъ си законъ за тютюнитѣ?“ И въ началото на „третото“ бъл-гарско царство...

И. Хаджиевъ: Сега, слѣдъ независимостта, то падна вече...

Д. Драгиевъ: ... когато споредъ думитѣ на г. Малинова, демократическата партия била казала: „Народе, наведи се да ти туримъ корона“ — въ този смѣщиятъ моментъ ние чуваме зловѣщия звънъ на економическитѣ вериги чрѣзъ гласа на г. Буске, който тукъ, въ сѣдалището на българ-ската държава, се явява съ едно дръзко писмо и ми казва: „Кого питахте вие да внасите прѣдло-жение за измѣнение на нѣкакъвъ си законъ за тю-тюнитѣ?“ (Ржкоплѣскане отъ земледѣлската група) И законътъ за тютюнитѣ вие мачно ще може да го измѣните, както и закона за гербовия налогъ.

Д-ръ Н. Наковъ: Ама по заема отъ 1907 г. ли говорите? Кждѣ бѣхте да говорите тогава, въ 1907 г.?

Д. Драгиевъ: Азъ говоря по българската заемна политика. Азъ ще да отговоря и на въпроса, който ми задавате, малко по-сетнѣ. Ако вие въ нищо не сте виновни, недѣйте се тревожи.

Н. Поповъ: Вие демагогствувате.

Д-ръ Н. Наковъ: Вие 10 пкти по-малко говорите по сегашния заемъ, отколкото за финансовата политика на правителството. Ние тази лекция я знаемъ. (И други възражения отъ мнозинството)

Д. Драгиевъ: Моля г. Накова, който претендира за благоприлично държане на държавния глава въ българския парламентъ, да има сжщото благоприлично държане въ този моментъ. (Смѣхъ въ земледѣлската група)

А. Екимовъ: Съ всичкитѣ тия обвинения, които изнасяте по миналитѣ заеми, настоящето правителство и тази ли камара обвинявате? Кажете, за да знаемъ кой е прѣстѣпникътъ.

Д. Драгиевъ: Азъ соча на факти, азъ рисувамъ положението, картината; за виновници подиръ малко ще приказвамъ; азъ ще кажа въ какво се състои вашата правда и въ какво вашата вина — нѣколко минути ще посвета и на този въпросъ.

Д. Мишевъ: Г. Драгиевъ е билъ въ камарата, която е приела заема съ г. Буске, а пъкъ ние сега съ този заемъ искаме да се освободимъ отъ г. Буске; Вие сте приели, г. Драгиевъ, този заемъ съ г. Буске, защото сте били тогава депутатъ.

Д. Драгиевъ: Азъ и тогава се борихъ съ скромното си слово противъ заема, както и тукъ се боря сега противъ вашия заемъ.

Д. Мишевъ: Не сте говорили тогава.

Д. Драгиевъ: Твърдите ли това, че не съмъ говорилъ въ 1902 г. по заема?

Д. Мишевъ: Прочетете си рѣчта; за г. Буске не сте говорили.

Д. Драгиевъ: Твърдите ли го?

Д. Мишевъ: За г. Буске не сте говорили.

А. Стамболийски: Г. прѣседателю! Трѣбва да въдворите тишината. Срамно е за единъ човѣкъ, като г. Мишева, да клевети.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля, г. Мишевъ, оставете оратора да продължава.

Д. Драгиевъ: Азъ ще Ви донеса и прочета моята рѣчь отъ дневницитѣ и ще направимъ справка, да-ли съмъ говорилъ или не — не бързайте.

Д. Мишевъ: За г. Буске не сте говорили.

Д. Драгиевъ: Напоследѣтъ, г. Мишевъ, Вие много прибързвате въ нѣкои работи.

Д. Мишевъ: Не прибързвамъ.

Д. Драгиевъ: Не прибързвайте и въ този случай, за да не се каеете.

Д. Мишевъ: Подчерявамъ моитѣ думи: за г. Буске не сте говорили.

Д. Драгиевъ: Ще видимъ.

Н. Чолаковъ: Всичко това, което говорите по заема, можете да го говорите на Паякова, но не я на насъ.

Нѣкой отъ земледѣлската група: Вие го задминахте.

Д. Драгиевъ: Явно е, г. г. народни прѣдставители, че заемитѣ, поне за България, не сж били друго нѣщо, не сж и днесъ нѣщо друго, освѣтъ единъ водениченъ камъкъ на врата на тази страна, поради който бѣдствува да погине. Какво да се прави и кой е виновника за всичко това? По никой начинъ, г. г. народни прѣдставители, азъ не искамъ да отдамъ вината за всичко досегашно на нѣкаква си демократическа партия или на нѣкакво демократическо правителство. Съвършено криво тѣлкувате моитѣ думи, съвършено прибързано сждите за моитѣ мисли. Азъ казахъ: рисувамъ картината; азъ не казвамъ, че вие сте единчкиятъ виновникъ, или не казахъ даже, че вие сте виновни за всичко това.

А. Екимовъ: Да, да.

Д. Драгиевъ: Обаче, бързамъ да добавя, че ако вие не сте виновни за до 1908 г., ако не сте виновни, като партия, за онзи тежъкъ баластъ, който е вмѣстенъ въ българския държавенъ корабъ, до деня на вашето дохождане на властъ — и азъ за това поне, като партия, не ви държи отговорни, и българскиятъ народъ не ви държи отговорни — но като е въпросъ за вина, можемъ да разгърнемъ смѣткитѣ и да видимъ, да-ли вие нѣмате нѣкаква друга вина; и бързамъ да добавя, че и вие имате една вина въ това отношение.

М. Златановъ: Само вие сте безгрѣшни!

Д. Драгиевъ: За безгрѣшност не претендираме.

Д. Мишевъ: Кажете тая вина, да я чуемъ.

(Прѣседателското мѣсто заема прѣдседателтъ г. Х. Славейковъ)

Д. Драгиевъ: Каква е вината на демократическата партия отъ 1908 г. досега?

Отъ мнозинството: По заема говорете. (Глъчка)

Прѣдседателтъ: Г. Драгиевъ! Моля, говорете по прѣдмета.

Д. Драгиевъ: Моля, азъ говоря по заема. Каква е вината на демократическата партия по заемната политика на държавата, по неконсолидирането финансовото положение на страната отъ 1908 г. до-

сега? Вашата вина отъ 1908 г. насамъ ще я търсимъ; по-напрѣдъ въ смѣтките не фигурира тя.

Д. Мишевъ: Кажете вината.

Д. Драгиевъ: Да видимъ въ какво вие сте виновни отъ 1908 г. досега.

Д. Мишевъ: Ще слушаме сега.

Д. Драгиевъ: Моля! Вие сте виновни въ слѣдното: че вие не оценявате по достоинство, както подобава, вредността на заема като лѣчебно сръдство и отивате и вие него да прилагате на сѣщитѣ тѣзи рани, каквито е имало държавното сѣкровище, каквито е имала страната и прѣди; че и вие сте онзи старъ лѣкаръ, който дѣйствува сѣ съ една и сѣща негодна рецепта.

Д. Мишевъ: Г. Драгиевъ! Да кажемъ, че е тѣй. Кажете вината на демократическата партия.

Д. Драгиевъ: Наистина, вие сте при едно заварено положение, има дългове, които трѣбва да се платятъ. Не съмъ азъ човѣкътъ, не е нашата организация, която ще каже: глупци сѣ били ония, които сѣ си дали паритѣ. Ние казваме: хората, които сѣ вложили своитѣ капитали тукъ, не сѣ ни ги натрапили силомъ, били тѣ капитали французи, били тѣ капитали нѣмски; тѣ сѣ ги внесли въ тая страна по нашето съгласие. И ако търсимъ виновници, виновници въ малко и голѣмо, дѣто е речено, ще ги намѣримъ и въ този народъ, който нѣкакъ търпѣливо, нѣкакъ небрѣжно се е държалъ, когато сѣ трупани тия заеми, когато сѣ ковани тѣзи вериги, когато сѣ пражосвани за непроизводителни цѣли тѣзи милиони; но ще се съгласите, че голѣмиятъ дѣлъ, голѣмиятъ пай отъ вината пада на управляющитѣ партии, на първенцитѣ въ тия партии. Понеже демократическата партия, казахъ, при своето управление, два пѣкти наредъ нѣма или не можа да сключи такъвъ единъ заемъ, отъ заемитѣ, които ние осждаме, ние вина на нея въ това отношение и вина на нейнитѣ първенци — изключая Паприкова и Саллабашева — не можемъ да търсимъ и не можемъ да намѣримъ. Вината, обаче, на управляющата ваша партия, вината на всички първенци на тази партия, които стоятъ на червената маса, почтенитѣ г. г. министри, можемъ да я търсимъ и я намираме наедно съ вашата отъ 1908 г. досега. Не за тѣзи летящи дългове, не за тѣхъ, а добавямъ: за туй, че не лѣкувате раната съ друго сръдство. Кое е това сръдство? Гледамъ г. министъръ Такевъ да ме пита съ единъ удивителенъ погледъ.

Д. Мишевъ: Всички Ви питатъ.

Д. Драгиевъ: Добрѣ, всички ме питатъ и на всички ще отговоря. — То е онуй сръдство, г. министри, което Вие посочихте нѣкога — „стѣгане на

държавната кисия“; то е онуй сръдство, което Вие тѣй добрѣ сте посочили въ вашата програма — „сѣкращаване на непроизводителнитѣ разходи“; то е онуй сръдство, което вие сте посочили прѣдъ българския народъ въ вашата програма — „реформа на данѣчната наредба“. Тамъ е изворѣтъ на живичевата рана и чрѣзъ такова именно сръдство тя ще се излѣкува — реформиране на данѣчната наредба, облагането и на онѣзи слоеве въ тази страна, които сѣ били въ продължение на 30 години врѣме леко обложени, за да увеличите доходитѣ на тази страна; сѣкращаване на извѣстни учрѣждения, на извѣстни служби, безъ които държавниятъ корабъ би могълъ да плава по житейското море по-успѣшно, по-бързо; сѣкращение по онѣзи вѣдомства, по които вие виждате, че може най-голѣма економия да се направи ...

Д. Мишевъ: Това сѣ думи, г. Драгиевъ.

А. Стамболийски: Това сѣ думи, легнали въ вашата програма, г. Мишевъ.

Д. Драгиевъ: Моля Ви се! — ... насочваме доходитѣ, приходитѣ на тази страна, събирани отъ кървавия потъ на населението, поне отсега нататѣкъ, въ по-друга посока, именно и главно за повдигане земледѣлското производство въ тази страна, за повдигане занаятитѣ, индустрията въ тази страна, за увеличаване поминѣчнитѣ доходи въ тази страна. Тѣзи реформи вие трѣбваше да почнете! Миналата година вие казахте: врѣме нѣма. Ние приехме това извинение, прие го и българскиятъ народъ. Днесъ политическото положение на страната е оздравено, днесъ сме добрѣ — каза ни г. министърѣтъ на външнитѣ работи въ своята рѣчь — добрѣ сме съ братска Русия, добрѣ сме съ сѣсѣднитѣ страни, не сме злѣ съ Турция, погодихме се, благодарение на усилията на г. Ляпчева — нѣма да кажа „Негово Прѣвъзходителство“. (Смѣхъ) Тѣй щото сега е благоприятниятъ моментъ ...

Прѣдседателѣтъ: Г. Драгиевъ! Свършихте ли? Защото двата часа минаха.

Отъ земледѣлската група: А-а-а! (Глътка)

Д. Драгиевъ: Сега свършвамъ. Бждете добри, г. прѣдседателю — азъ свършвамъ.

М. Златановъ: Пазарлъци нѣма — има правиликъ.

Д. Драгиевъ: Моля ви се, свършвамъ. — Ако миналата година имахте това извинение, днесъ това извинение го нѣмате. Днесъ Тунджанската дивизия не е мобилизирана, днесъ политическиятъ небосклонъ е изясненъ. Днесъ бѣше моментѣтъ вие да почнете съ сериозни реформи, но вие мѣлчите, вие не почвате съ цѣлителнитѣ реформи, а пакъ съ заеми. Защо? Защото ...

Прѣдседателътъ: (Звъни) Г. Драгиевъ! Моля, спрете, защото два часа минаха — опрѣдѣленото, споредъ правилника, врѣме за говорене. (Възражения отъ земледѣлската група)

Д. Драгиевъ: Моля ви се, г. г. народни прѣдставители! Г. прѣдседателътъ ми казва, че станало два часа и азъ бѣдствувамъ да наруша правилника. Азъ приемамъ бѣлѣжката; готовъ съмъ да се подчиня на правилника; обаче, споредъ както е явно за всинца, този правилникъ не е раздаденъ — той не е още въ сила. (Възражения отъ мнозинството) Па този правилникъ го наруши цѣлата камара днеска, като не влѣзна въ 2 ч., ами влѣзе въ 3 $\frac{3}{4}$ ч. да засѣдава. (Ржкоплѣскане отъ земледѣлската група)

Прѣдседателътъ: (Звъни) Г. Драгиевъ!...

Д. Драгиевъ: Една камара, едно прѣдседателство, което е нарушило този правилникъ още първиятъ день, въ който иска да го приложи, съ 1 $\frac{3}{4}$ часа, нека ми позволи 10 минути още, за да свърша.

Прѣдседателътъ: Г. Драгиевъ! Отнемамъ Ви думата.

Д. Драгиевъ: Ще говоря не повече отъ 10 минути.

Отъ мнозинството: А-а-а!

Д. Драгиевъ: Г. г. народни прѣдставители!...

Прѣдседателътъ: Моля, г. Драгиевъ, нѣмате думата.

Н. Поповъ: (Къмъ г. Драгиева) Ти излѣга вчера, че си боленъ.

Д. Драгиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Свършвамъ. Виждамъ, че вие искате да приложите този правилникъ спрѣмо мене най-напрѣдъ и заради това азъ ще се подчиня: не съмъ онзи размириникъ, за който нѣкои, може би, ме мислятъ. Ще говоря само една-две минути още и ще седна на мѣстото си.

Д. Мишевъ: Говорете.

Д. Драгиевъ: Реформи сж потребни прѣди всичко. И ако, г. г. народни прѣдставители, вие почнѣхте не чрѣзъ заеми, а чрѣзъ нѣкои други законопроекти, засѣгащи народния поминъкъ отъ една страна, и чрѣзъ едно сериозно реформиране бюджета и наврѣмненото му внасяне, отъ друга страна; ако ни дадѣхте тѣзи доказателства за реформи; ако подирѣхте тамъ най-напрѣдъ лѣвъ за тѣзи болки, за тѣзи лѣтящи дългове; ако изчерпѣхте тѣзи срѣдства за излѣкуване на тази рана, че тѣ се окажеха на първо врѣме непълни, недостатъчни и тогазъ речехте: „не може, не стига, дайте да гласуваме единъ заемъ“ — не сме ние,

които да не влѣземъ въ вашето положение, като министри, въ вашето положение, като управляюща партия, въ положението на тази държава и да не гласуваме въ такъвъ единъ случай за такъвъ единъ заемъ, който сигурно би билъ, несъмнѣно много по-малъкъ отъ тоя. Но днесъ, когато ние виждаме, че 4—5 законопроекти, засѣгащи най-важния поминъкъ — земледѣлския — се избутватъ...

Д. Мишевъ: Не се избутватъ.

Прѣдседателътъ: Г. Драгиевъ! Вие не говорите по прѣдмета.

Д. Драгиевъ: ... когато виждаме ние, че бюджетътъ се оставя слѣдъ заема и непокѣтнатъ, че реформи не се почватъ — ние не можемъ да гласуваме за този заемъ.

Д. Мишевъ: Ние протестираме! Не се избутватъ тия 4—5 законопроекта.

Д. Драгиевъ: Тѣзи реформи сж належащи. За да станатъ, обаче, тѣзи разнообразни реформи, потребни сж, прѣди всичко, реформирани сили, нови обществени сили. Вие не щете да отидете, както изглежда, да се занимаете съ данъчната реформа, защото тази реформа ще засегне онзи слой хора отъ управляющата днесъ партия, който слой би засѣгнала, ако би била на власт една народняшка партия, една цанковиншка партия, или партията на г. Хаджиева (Смѣхъ), или друга подобна. Заради туй ние виждаме, когато се заговори тукъ отъ трибуната за заеми, хората отъ разнитѣ тия партийни лагери нѣкакъ много любезно си приказватъ. Вчера г. Даневъ, когато говорѣше по заема, да имаше кабилъ да го разцѣлвате — ржкоплѣскахте му. Г. Теодоръ Теодоровъ не е вече онази ненавистна личностъ и въ очитѣ на почтения г. Такевъ: братски и умилно се гледатъ тѣ, при всичко че той се резервира. Г. Пешевъ — и той е на сѣкия умъ нѣкакъ. Прогресивно-подходниятъ налогъ чапашъкъ работа имъ се види, като студена вода, която потентъ човѣкъ не смѣе да я нагази. Та има причини органически, дължащи се на състава на всички политически партии, включително и вашата, които не ви позволяватъ да прѣдприемете необходимитѣ реформи. Новитѣ реформи, прѣзъ третото бѣлгарско царство, ще паднатъ на плещитѣ на новитѣ съсловни организации: на една земледѣлска организация...

Отъ мнозинството: А-а-а!

Д. Драгиевъ: ... на една еснафска организация, на една търговско-индустриална организация, на една наемно-работнишка организация. Тѣзи организации сж силитѣ, които ще възспратъ държавата отъ този главоломенъ ходъ, въ който е тръгнала. Тѣзи сж новитѣ обществени сили, които ще наложатъ реформи и въ данъчната областъ

и въ законодателството, които ще иматъ за цѣль да внесатъ свѣжа струя въ народния поминѣтъ: въ земледѣлието, въ занаятчийството, въ индустрията, въ търговията. И менѣ ми се стори твърдѣ приятна приказката на хора, колко-годѣ близки до тия слоеве. Азъ съ голѣмо задоволство чухъ, напр., г. Коларова, съ особено задоволство изслушахъ почтения г. професоръ Данаилова, и мислѣхъ си, когато ги слушахъ: колко много би се промѣнила приказката въ тази камара и работитѣ въ тази дѣржава, ако хората на разнитѣ поминѣци дойдѣха чрѣзъ свои прѣдставители да седнатъ тука! И ползувамъ се отъ случая да кажа, че ако нѣкога сѣдбата въ своето прѣдопрѣдѣление би заставила тия нови организации да турятъ, напр., човѣкъ на мѣстото на единъ г. Саллабашевъ и ако той откаже да стори тази услуга, този столъ нѣма да осиротѣе, докогато има хора като г. Коларова, хора като г. Данаилова и други тѣмъ подобни. (Ржкоплѣскане отъ земледѣлската група)

Прѣдседателъ: Има думата г. министрътъ на финанситѣ.

Министръ И. Саллабашевъ: Г. г. народни прѣдставители! Никогa прѣзъ живота си, откажъ се занимавамъ съ политика, не съмъ се намиралъ въ по-трудно положение да говоря, отколкото днесъ. Не за това, че не мога да защита заема, който сега ви прѣдставихъ, ами защото нѣма какво да оборвамъ. Много трудно е да се говори, да се защитава нѣщо, когато нѣма противници, сир. да се бори човѣкъ съ вѣтъра, съ мъглата. Азъ очаквахъ, че отъ опозицията ще ми се даде прѣдметъ, че ще ми се даде сериозна теза, върху която да говоря; обаче такава теза не ми се даде. Водителѣ на опозицията, уважаемитѣ г. г. Д-ръ Даневъ, Теодоровъ и Пешевъ, къмъ които азъ изказвамъ моята признателностъ, бѣха благоразумни да признаятъ, че никогa България не е сключвала толкова добъръ заемъ, като сегашния, който прѣдлагамъ, и, като признаватъ нуждата отъ него, напълно одобряватъ, както цѣльта, за която се прави, тъй сжщо и неговитѣ качества. Какво да възразя на това, г. г. народни прѣдставители, освѣтъ да кажа едно голѣмо „благодаря“. Повече може ли? Тѣзи благородни водители, като не можаха и не искаха да си изкривятъ душата, казаха чисто и просто: „Всичко хубаво и ние го одобряваме“. Не всѣки, обаче, отъ ораторитѣ на опозицията има сжщитѣ наклонности, сжщия темпераментъ. Двама отъ тѣхъ тоже казаха „заемътъ е дѣбъръ“, но какъ го казаха? Съ озлобление, нападки, даже и съ псувни спрѣмо мене. Като нѣмаха какво да кажатъ противъ заема, тѣ изсипаха злостата си противъ моята личностъ и съ тѣзи свои лични нападки тѣ доказаха, още по-нагледно, че заемътъ е прѣвъзходно дѣло.

Н. Поповъ: Вѣрно!

Министръ И. Саллабашевъ: Да отговарямъ на лични нападки, нѣмамъ желание. Тѣ сами по себе си се опровергаватъ и падатъ върху тогава, който ги произнася.

Г. г. народни прѣдставители! Когато близо прѣди 2 години сега властующата партия дойде на власт, първата ѣ грижа бѣше да се занимае отъ близо съ финансовото положение на страната. Трѣбваше прѣди всичко да се помисли за уреждане въпроса за бюджета и за консолидиране въобще на финансовото положение. Почна се усиlena работа, за да се изкара страната отъ хаоса, въ който тя се намираще. Вие знаете много добръ, че въ страната ни имаше разсипничество. Нѣмаше искреностъ и единство въ бюджета; освѣтъ редовния бюджетъ, имаше и други много, въ форма на сврѣхсмѣтни кредити. Нѣкои разходи сж били гласувани отъ Народното събрание, безъ да е имало ресурси за покриването имъ, а понѣкога сж се посочвали свѣршено съмнителни ресурси. Всичко бѣше разбъркано.

За да можеше да се тури единъ редъ и да се подобри въобще финансовото положение, трѣбваше най-напрѣдъ то да се изучи. Ето първата задача на сегашния кабинетъ: да се изучи прѣди всичко положението, за да се намѣри болката и послѣ да се търси цѣрътъ. Това изучване се извърши и продължава да се върши постоянно. Съ нѣколко мои рѣчи миналата година въ Народното събрание азъ се мжчихъ да обрисувамъ финансовото положение. Тогава още ви казахъ, че не е много лесна работа да се изтъкне точното финансово положение, защото има много работи, които сж неизвѣстни и които малко по малко се откриватъ. Такъвъ е въпросътъ, напр., съ старитѣ дългове. Тукъ, напоследѣкъ даже, въ последнитѣ дни, пакъ се откриха нѣколко стари дългове, които Финансовото министерство не знаеше. Отъ това не трѣбва да се мисли, че Министерството на финанситѣ не се занимава усилено съ тази работа. Едно положение разбъркано, неуреждано отъ твърдѣ много години насамъ, мжчно може въ кратко врѣме да се уреди, да се схване, да се фотографира. На всѣки начинъ азъ вѣрвамъ, че вие сте убѣдени, г. г. народни прѣдставители, че азъ имахъ най-добрата воля да изуча съвѣстно финансовото положение и че всѣкога съмъ се мжчилъ да ви го изложа ясно и вѣрно, безъ да прикривамъ нѣщо, безъ да прѣвеличавамъ нѣщо.

Казва се, че имало нѣкакви разногласия между мене и моя прѣдшественикъ. Нѣкои лица тукъ, въ Народното събрание, които сж лично къмъ мене неприязнено разположени, търсятъ причина да изтъкнатъ тия раздори между насъ и се показватъ наклонни да взематъ страната на моя противникъ. Защо? Не казватъ. Тѣ казватъ чисто и просто, безъ мотиви, безъ доказателства, че сж наклонни да вѣрватъ, че еди-кой има повече право. Г. г. народни прѣдставители! Не по този начинъ може да се оборва онова, което азъ тукъ,

въ Народното събрание, на основание на официални данни ви казвамъ и гарантирамъ съ моята честъ, съ всичкото мое минало

Н. Поповъ: Браво!

Министъръ И. Саллабашевъ: Азъ и другъ пътъ съмъ ималъ случай да ви кажа, въ какво се състои горъ-долу разпогласието. Ще ви дамъ единъ малъкъ примѣръ свършено ясенъ и наизидателенъ, за да видите въ какво се състои работата. Да положимъ, че единъ чиновникъ има 2.000 л. заплатата. Когато се е сключила годината, намира се, че той дължи 600 л. на бакалина, 200 л. на фурнаджията и освѣнъ това задължиълъ на сарафина 400 л., които той взелъ на заемъ. А въ джеба на чиновника се намирали 100 л. непохарчени негови. Тѣзи 100 л. излишъкъ ли сж? Мисля, че на свѣта нѣма да се намѣри човѣкъ, който да каже, че този чиновникъ има 100 л. излишъкъ. Всѣки уменъ човѣкъ ще смѣтне тѣй: чиновникътъ е получилъ 2 хиляди лева заплатата. Понеже отъ тѣхъ сж останали 100 л., излиза, че той е похарчилъ 1.900 л., само отъ заплатата си. Но освѣнъ това той е задължиълъ на бакалина 600 л., съ които разходитъ му се възкачватъ на 2.500 л. Съ дълга на фурнаджията 200 л. — ставатъ 2.700 л., а като притуримъ и дължимитъ на сарафина 400 л., ставатъ всичко 3.100 л. Значи, чиновникътъ е изразходвалъ въ течение на една година 3.100 л. А понеже той е получилъ заплатата само 2.000 л., явно е, че той има дефицитъ 1.100 л., които недостигатъ за покриване на разпоскитъ му. Моитъ противници казватъ: недѣй смѣта 400 л. на сарафина, сарафинътъ си е сарафинъ, това е заемъ; и фурнаджията остави, и бакалина остави: това сж дългове, които другъ пътъ ще се плащатъ. Вижъ, че въ кесията на чиновника има 100 л. Понеже взелъ 2.000 л. заплатата, отъ които 100 л. останали въ кесията му, трѣбва да се счита, че чиновникътъ приключва годината си смѣтка съ 100 л. излишъкъ. Е, г. г. народни прѣдставители, додѣто бждемъ живи, можемъ да се прѣпираме: единиятъ да казва излишъкъ, другиятъ — дефицитъ. Кой както ще да го разбира, но азъ всѣкога ще казвамъ, че чиновникътъ има не излишъкъ 100 л., а дефицитъ 1.100 л., макаръ и който да било ученъ човѣкъ да доказва съ софизми, че чиновникътъ има излишъкъ. Това ми напомня, г. г. народни прѣдставители, за нѣкои софизми въ математиката, съ които се доказва, че 3 е равно на 4, или че 2 и 2 правятъ 5. Доказателствата на тѣзи математически абсурди напълно приличатъ на доказателствата за излишъка. Азъ, човѣкъ на реалността, човѣкъ на практиката, никога нѣма да приема, че 3 е равно на 4.

Слѣдъ изучване на финансовото положение, правителството трѣбваше да се замисли за нѣкои коренни реформи по финалсовата частъ. Една отъ най-голѣмитъ му грижи бѣше да стегне обръчитъ

на бюджета. И азъ мисля, че най-голѣмитъ наши неприятели ще признаятъ, че въ това отношение се направи голѣмъ прогресъ, голѣма реформа. Вмѣсто да имаме разпокъсани разни бюджети и свѣрхсмѣтни кредити, всичко на повече отъ 200 милиона лева, ние намалихме разходите и направихме за 1909 г. единъ единственъ бюджетъ отъ 153 милиона лева. Този бюджетъ ще се сключи съ блѣскавъ резултатъ. Менѣ не ми се иска сега да се простирамъ по този въпросъ. Когато ще се разиска изобщо бюджетопроектътъ, при генералнитъ дебати ще имамъ честта да говоря за това по-подробно и да ви дамъ въобще обширни свѣдѣния за бюджетнитъ упражнения и изобщо за финанситъ на държавата. И тѣй, първата наша грижа, когато дойдохме на властъ, бѣше да уредимъ бюджетния въпросъ и това ние постигнахме.

Втората грижа, втората пѣль, бѣше да направимъ нѣкои реформи въ данъцитъ. Г. г. народни прѣдставители! Нѣкои отъ тѣзи реформи, както знаете, сж вече осъществени. Други нѣкои реформи, които сж обѣщани въ нашата програма, сж на пътъ да бждатъ изпълнени. Всичко не може да се направи само за една сесия. Тази сесия, вѣроятно, ще имамъ честта да ви прѣдстави още нѣкои реформи. Тия, които минаха досега, сж достатъчна гаранция, че правителството дѣйствиелно изпълнява своята програма и че непрѣмѣнно ще въведе нужнитъ реформи въ данъчната система на страната.

Третиятъ въпросъ, единъ отъ най-важнитъ, е консолидирането на финансовото положение. Както ви е извѣстно, г. г. народни прѣдставители, държавата има летящи дългове, има дългове, които не търпятъ отлагане; тѣ трѣбва непрѣмѣнно да бждатъ, колкото е възможно по-скоро ликвидирани, защото, при една най-малка криза, може да настѣпи катастрофа въ страната. И за консолидирането на тия именно летящи дългове и за удовлетворение на други нѣкои държавни нужди, трѣбваше непрѣмѣнно да се направи заемъ. Консолидирането, изобщо, на положението се състои: първо, въ плащане на всичкитъ дългове, които не сж консолидирани и които въ всѣки единъ моментъ могатъ да бждатъ поискани; второ, въ набавяне срѣдства за посрѣщане на всичкитъ разходи, произходящи отъ строящитъ се сега желѣзници, които вжтрѣ въ 2 или 3 години ще бждатъ довършени. Трѣбва непрѣмѣнно да има срѣдства за посрѣщане на тѣзи разходи.

Друга една нужда, за която говори г. Теодоровъ, чини ми се и г. Д-ръ Даневъ, ако се не лъжа, то е именно, конвертирането на единъ отъ старитъ държавни дългове, за който ние плащаме твърдѣ голѣма лихва — 6%. Ако се конвертира 6-процентовиятъ заемъ отъ 1892 г., отъ който сега-засега има 92 милиона неамортизирани и за който ние плащаме всѣка година единъ анюитетъ отъ близо 9 милиона лева, съ конвертирането ние ще намалимъ този анюитетъ съ нѣколко милиона. Както

ви е известно, г. г. народни прѣдставители, този заемъ бѣше направенъ въ 1892 г. Неговата номинална стойностъ бѣше 142 милиона лева, съ опции. Нѣкои отъ опциитѣ не се упражниха; контрактующата банка пое само около 126 милиона отъ цѣлия заемъ. Анюитетътъ върху тѣзи 126 милиона именно, смѣтнато по 7%, лихва и амортизация, както бѣше прѣдвидено въ контракта, се възкачва горѣ-долу на около 9 милиона, колто сума ние ежегодно вписваме въ бюджета и редовно изплащаме. Ако се конвертира този дългъ съ другъ единъ заемъ, чийто анюитетъ да бѣде около 5 милиона, тогава изведнажъ ще стане едно облекчение въ бюджета съ около 4 милиона лева всѣка година. Съ конверсията ще се постигне и друга много важна цѣль: ще се прѣмахне типътъ 6%, който е вече много овехтѣлъ и за наша честъ и за нашия финансовъ напѣдѣкъ трѣбва по-скоро да изчезне отъ тѣржището. Ние не трѣбва да имаме книга съ такава висока лихва; не трѣбва да съществуватъ вече 6% български книга. За повдигане на нашия кредитъ тѣ трѣбва да се конвертиратъ съ облигации съ по-ниска лихва. Конвертирането може да стане и безъ заемъ. Недѣйте мисли, че непрѣмѣнно сѣ съ заеми могатъ да се погасяватъ стари дългове. Конвертирането може да стане само съ обмѣна на стари 6% облигации срѣщу нови облигации съ по-долна лихва. Отбѣлзвамъ съ удоволствие, че идеята за конверсията се повдига днесъ и отъ единъ отъ шефове на оппозицията, отъ г. Теодорова, който е билъ финансовъ министъръ и който разбира тия въпроси. Азъ одобрявамъ тази негова идея и мога да ви увѣря, че правителството е възприело по-отрано идеята за конверсията. Този въпросъ се вече изучава, г. г. народни прѣдставители, и ние скоро ще ви сезираме съ единъ проектъ, за да го разгледате и ако го намѣрите полезенъ за страната, за нашия финансы, да го приемете. Сега искахъ да изтъкна само, че за окончателното консолидиране финансовото положение, както каза и г. Теодоровъ, ще трѣбва да се уреди и въпросътъ за конверсията.

Заемътъ за удовлетворение на необходимитѣ нужди е вече направенъ отъ правителството; договорътъ за него е въ вашитѣ рѣцѣ. Добъръ ли е, лошъ ли е, на менъ не остана вече за това какво да казвамъ. Вие чухте и оппозицията, чухте и приятелитѣ отъ болшинството. Всички съ възторгъ го одобряватъ. Даже и тия, които най-много ме нападаха лично, и тѣ признаха, че заемътъ е добъръ.

Понеже тукъ се говори дълго врѣме за летици дългове и понеже, дѣйствително, летицитѣ дългове трѣбва да се консолидиратъ съ новия заемъ, то моя длъжностъ е да ви обади на каква сума се възкачватъ всичкитѣ летици дългове. Прѣди това, обаче, считамъ за нужно да кажа и азъ 1—2 думи, за да обясня, какво нѣщо е летищъ дългъ.

Г. г. народни прѣдставители! Летищъ дългъ сега се счита обикновено всѣки дългъ, който не

е консолидиранъ; а неконсолидиранъ дългъ е овзи, чието изплащане може да бѣде поискано въ всѣки моментъ, или въ единъ твърдъ краткъ срокъ. Ако нѣкой се рови въ разни книжки, ще намѣри, какъ и кога е произлизалъ изначало дългътъ *dette flottante*, какво значение е ималъ той тогава и защо се нарича тѣй. Ще ви дамъ нѣкои обяснения по този въпросъ.

Държавата има бюджетъ, въ който се прѣдвижда приходъ и разходъ. Математически не може да се смѣтне тѣй, щото постѣпленията на приходитѣ да отговарятъ точно на извършенитѣ разходи. Никой финансовъ министъръ на свѣта не е постигналъ и нѣма да постигне, щото приходитѣ точно стотинка по стотинка да постѣпватъ всѣки день, точно толкова, колкото сѣ разходитѣ. Нѣкога приходитѣ се събиратъ по-лесно, по-бързо, нѣкога по-бавно. Съ никакъвъ законъ не е възможно да се постигне пълно равновѣсие за всѣки день между приходитѣ и разходитѣ, защото има нѣкои обстоятелства, които стоятъ по-горѣ отъ закона, които спъватъ изпълнението му. Напр., ако нѣйдѣ стане суша, или настѣпятъ други бѣдствия, то събирането на даждията непрѣмѣнно ще бѣде отложено. Подобни обстоятелства не могатъ да се прѣдвиждатъ и не могатъ да се уреждатъ прѣдварително съ законъ. Понѣкога настѣпватъ обстоятелства, които намаляватъ или увеличаватъ известни приходи. Има други обстоятелства, които ви каратъ въ известно врѣме да събираме повече даждия, защото данѣкоплатецътъ е по-улесненъ, безъ да гледаме, да-ли точно тогава трѣбватъ пари за разходи. Та искамъ да кажа, че събирането на приходитѣ и произвеждането на разходитѣ не могатъ да съвпадатъ всѣкога точно, минута по минута, день по день. Нѣкога приходитѣ изпѣрварватъ разходитѣ, нѣкога пъкъ разходитѣ изпѣрварватъ приходитѣ. Когато приходитѣ изпѣрварватъ разходитѣ, явява се свободна наличностъ на съкровището, а когато разходитѣ изпѣрварватъ приходитѣ, явява се единъ дългъ на съкровището. Този дългъ е врѣмененъ, не трае дълго врѣме: той е за день, два, една недѣля, двѣ недѣли, или единъ — два мѣсеци. Послѣ, приходитѣ, като нахлуятъ, погасяватъ дълга и, вмѣсто него, се явява свободна наличностъ. Този дългъ още отъ стари врѣмена се е нареклъ *dette flottante*, т. е. дългъ промѣнливъ, дългъ текущъ, дългъ вълнистъ, защото като една вълна, ту се искача, ту слиза: днесъ се появява *dette flottante*, утрѣ се увеличава, послѣ, увеличава се, увеличава се, послѣ почне да слиза додѣто слѣзе подъ нулата и се замѣсти съ свободна наличностъ, която расте, расте, сетнѣ почне да се намалява и т. н.

Но, г. г. народни прѣдставители, понеже думата *dette flottante* е имала еди-какво си произхождение и еди-какво значение въ началото, да твърдимъ, че и сега думата летищъ дългъ не може да има друго значение, много ще се изтъжимъ. То е сѣщо, като да питаме: българинътъ какъвъ е — татаринъ или славянинъ? Ако гледате въ

нѣкои книжки отъ старата история, ще мислите, че сме татари; но ако гледате сега какви сме, ще кажете, че сме славяни. „Вие сте татари“ ще викне всѣки, който черпи своитѣ знания отъ разни стари книжки. — „Не, не сме татари, ние сме славяни.“ — „Ама еди-кога думата българинъ значеше татаринъ.“ — „Да, но сегашнитѣ българи сж славяни.“ Така и думата *dette flottante* е имала нѣкога ограничено значение, но сега изобщо финансиститѣ разбиратъ подъ тази дума, въ широката ѝ смисълъ, всички дългове, които не сж консолидирани, чийто изплащане може да бѣде поискано всѣка минута или въ кѣсо врѣме. Въ Франция за неконсолидирани дългове считатъ даже и съкровищнитѣ бонове, които се издаватъ за срокъ до 6 години. При това трѣбва да се знае още, че думата летищъ дългъ не е точенъ прѣводъ отъ думата *dette flottante*. Всички наши досегашни финансови министри сж разбирали „летищъ дългъ“ въ широката смисълъ на думата; тѣ сж считали за летищъ всѣки дългъ, който не е билъ консолидиранъ.

По въпроса, да-ли е вѣрно за една държава да има летищъ дългъ или не, има разни мнѣния. Има мнѣние, че летищъ дългъ не трѣбва да сѣществува, че той показва, че организъмътъ на държавата страда. Други пъкъ финансисти казватъ, напротивъ, че сѣществуването на летищъ дългъ е добро нѣщо: първо, защото този дългъ може да бѣде само врѣмененъ и не е добръ да се консолидира, той сж заеми, когато въ скоро врѣме самитѣ бюджетни срѣдства може би ще бѣдатъ достатъчни за покриването му и, второ, защото когато нѣма никакъ летищъ дългъ, явява се и у народнитѣ прѣдставители и у министритѣ охота за увеличаване разходитѣ и образуване новъ летищъ дългъ, сж цѣлъ да се осѣществятъ нѣкои реформи. Тѣй напр., у насъ, понеже банката е наша, ние сме готови всѣкога да бръкнемъ въ каситѣ ѝ, щомъ има за това възможностъ; а тази възможностъ е много голѣма слѣдъ всѣко изплащане на дължимитѣ ней стари дългове отъ страна на държавата.

Да се казва, че дългътъ, който имаме къмъ Българската народна банка, не е летищъ дългъ, е голѣма дума. Казва се, че този дългъ билъ обикновенъ заемъ. Това не е вѣрно. Прѣди всичко, това е единъ дългъ безъ срокъ; значи, всѣки моментъ може да бѣде поискано изплащането му. Дългътъ къмъ банката не е обикновенъ заемъ още и за това, понеже никой никога не е питалъ Българската народна банка, да-ли е тя съгласна да направи този заемъ или не. Когато въ Народното събрание, по прѣдложението на министра, сж били гласувани свръхсметни кредити за извѣстни разходи, за посрѣщането на които не сж посочени редовни ресурси, тогава чисто и просто се е казвало, че нужнитѣ суми ще се взематъ отъ банката, безъ да е билъ прѣдварително сключванъ съ нея нѣкакъвъ заемъ. Тѣй сж правени всички заеми

отъ банката. Никога не е била питана банката, никога тя не е отговаряла, че е съгласна да стане този или онзи заемъ. Може ли тогава да се каже, че тѣзи заеми сж обикновени? Може ли нѣкой и да помисли даже, че това сж заеми консолидирани? Такива заеми има гласувани за 59.256.000 л. и ако вървѣше сѣ тѣй, тази сума можеше да нарасте и до 100—200 и повече милиона. Нѣкои казватъ: това не е летищъ дългъ, това е заемъ отъ банката, банката нека му мисли, нѣма защо да правимъ консолидиранъ заемъ да го изплащаме. А бе джанамъ, банката има основенъ капиталъ 10 милиона и резервенъ фондъ 6 милиона, значи всичко на всичко 16 милиона. Това дава ли ни право да вземемъ, напр., единъ милиардъ отъ нея? Даже и 50—60 милиона да бѣдатъ, и това е много, защото може да ѝ причини катастрофа, ако се яви една финансова криза. Недопустимо е да се казва, че веднажъ банката дала паритѣ, нека тя му мисли. Какъ тѣй? Безъ да я питаеме, взели сме около 60 милиона заедно съ лихвата и сега да кажемъ „нека му мисли банката“, като че ли тя е нѣкакво чуждо учрѣждение. Ако, впрочемъ, ти бѣше чуждо учрѣждение, щѣше отдавна да затвори вратитѣ и нѣмаше да ни дава пари. Ами какво да прави горката? Излѣзе законъ и банковитѣ чиновници треперятъ и го изпълняватъ; могатъ ли да протестиратъ?

Ще ви кажа сега, г. г. народни прѣдставители, на каква сума се възкачва този дългъ, наречете го краткосроченъ, наречете го летищъ, наречете го както щете. Ще захвана отъ самото начало на този летищъ дългъ. Въ началото на 1903 г. е имало летищъ дългъ само около 295 хиляди лева. Засега оставамъ на страна този дългъ; ще го смѣтна по-подиръ. Ще изчисля прѣди всичко летищитѣ дългове, които сж се създали прѣзъ периода отъ 1903 до 1908 г. включително.

А прѣдъ, прѣди да почна, за да не се прѣкъсвамъ подиръ, ще отговоря сега веднага на г. Коларова, който бѣше много любезенъ и на когото благодаря, за обективната му рѣчь. Той загатна за нѣкакви си прословути 26 милиона, които не могли да се намѣрятъ. Ще ви кажа, че ние отдавна сме ги намѣрили, или, по-добръ казано, ние нищо не сме намѣрили, защото никога нищо не е било изгубвано. Въпросътъ ето какъ е. За нашитѣ дългове къмъ банката, държи се смѣтка въ отдѣлението за държавнитѣ дългове, държи се смѣтка и въ банката. Банката води смѣтка по единъ начинъ, а отдѣлението — съвсѣмъ по-другъ начинъ. Да ви кажа каква е разликата. Отдѣлението за държавнитѣ дългове казва тѣй: има гласувани закони отъ Народното събрание за заемане отъ банката 59 милиона, отъ които 48 милиона сж вече изтеглени. За тѣхъ нѣмаме никакви ресурси. Самото Народно събрание казва, че за тѣзи разходи нѣма други ресурси, освѣнъ наличността на банката. Дългъ ли е на държавата къмъ банката изтеглената сума 48 милиона лева? Нѣма съмнѣние,

че това е дългъ. Освѣнъ това има около 7 милиона натрупана лихва — дългъ ли е това? Разумѣва се, че и това е дългъ. Значи, държавата дължи на банката 55 милиона лева. Въ смѣтките на Финансовото министерство е именно отбѣлзванъ този дългъ. Обаче, по смѣтките на банката дългътъ на държавата е съвсѣмъ другъ. Веднага ще ви кажа отъ какво излиза разликата, за която, впрочемъ, азъ ви дадохъ обяснение въ рѣчта си на 27 юний 1908 г., въ извънредната сесия; чини ми се, че по сѣщия въпросъ говорихъ и на 15 декемврий 1908 г., въ редовната сесия. Който прочете съ внимание моята тогавашна рѣчь, печатана въ протоколитѣ и на отдѣлна книжка, ще види тамъ точно изтъкнатата разлика между смѣтките на банката и смѣтките на министерството. Банката ето какво казва: „азъ турямъ това, което държавата ми дължи по закона, но за мене не важатъ само законитѣ; азъ гледамъ най-главно Финансовото министерство какво тегли отъ банката и какво ѝ внася.“ Ние сме изтеглили, по разни закони, отъ банката 48 милиона лева и ѝ дължимъ лихва около 7 милиона, та става всичко около 55 милиона лева. Банката е записала всичко това, като нашъ дългъ; но тя сѣщеврѣменно е завѣрила смѣтката ни съ разни суми, съ които ние врѣменно сме разполагали и сме внесли въ каситѣ ѝ. Както ви казахъ оведѣ, нашитѣ приходи и разходи никога не вѣрватъ равномѣрно всѣки день: нѣкога приходитѣ надминаватъ разходите, а нѣкога разходите надминаватъ приходитѣ. Въ първия случай се явява една наличностъ, която нѣкога достига до голѣми размѣри и, която съединена съ разни оборотни и други суми, е стигнала до 26 милиона въ дена, когато г. Коларовъ е гледалъ смѣтката. За да използвамъ тази свободна наличностъ на съкровището, макаръ и да е тя врѣменна, внасямъ я въ банката, която намалява съ нея нашия дългъ и съ това намалява и лихвата, която ѝ плащаме. Но това намаление на дълга е само привидно и врѣменно, защото, слѣдъ нѣколко врѣме, ние изново изтегляме отъ банката свободната наличностъ, за да посрѣщаме държавнитѣ разходи, за които е била опрѣдѣлена тази наличностъ. Нѣкога за образуването на тази свободна наличностъ сж послужвали и оборотнитѣ суми, внасяни отъ частни лица на името на държавата. Банката, като получи каквито и да било суми за смѣтка на държавата, безъ огледъ на тѣхния произходъ или тѣхния врѣмененъ характеръ, записва ги въ кредитъ на държавата и намалява нейния дългъ къмъ банката. Финансовото министерство, напротивъ, показва цѣлия дългъ, колкото си е, безъ да го намалява съ случайната свободна наличностъ, защото тѣзи пари сж чужди и сж прѣдзначени за други точно опрѣдѣлени разходи, а не за изплащане дългъ къмъ банката. Ако, както г. Коларовъ казва, имаше отдѣлно министерство за съкровището, всички тѣзи разлики въ смѣтките щѣха да изпъкнатъ изведнажъ. Той, впрочемъ, струва ми се, доста хубаво

схвана вчера въпроса, като каза, че азъ съмъ направилъ малко тънки смѣтки и съмъ искалъ да се възползувамъ отъ лихвитѣ на сумитѣ, които врѣменно сме турили въ банката. Да, г. г. народни прѣдставители, вѣрвамъ, че нѣма отъ васъ никой да ми хвърли камъкъ за това, че защищавамъ интереситѣ на държавата и не давамъ лихви за паритѣ, които имаме въ наличностъ. Ако дължимъ на банката напр. 60 милиона, а имаме въ нея 26 милиона наши пари, то естествено е, че само за 34 милиона ще плащаме лихва, а не за 60 милиона. Подобна свободна наличностъ, сега прѣзъ послѣднитѣ дни, имаме въ банката само 11 милиона. Тази наличностъ, както казахъ и по-напрѣдъ, е непостоянна; нѣкога се увеличава, нѣкога се намалява, а нѣкога съвсѣмъ изчезва и вмѣсто нея се явява врѣмененъ дългъ, dette flottante въ тѣсната смисълъ на думата, който врѣменно увеличава редовния ни дългъ къмъ банката.

Н. Коларовъ: Г. Саллабашевъ! Тѣзи 26 милиона на 15 януарий по книга ли сж сѣществували, или въ сѣщностъ сж сѣществували?

Министъръ И. Саллабашевъ: Умѣтъ ми не е календаръ, за да помня и зная на 26 януарий какво е било. Дадохъ вече доста обяснения по този въпросъ.

Н. Коларовъ: Значи, че не сж сѣществували въ наличностъ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Г. г. народни прѣдставители! Нанослѣдъкъ въведохъ една реформа въ публикуването на свѣдѣнията за държавнитѣ дългове. Сега, въ това отношение нѣма вече нищо скрито. Всѣки може да знае всичко за нашитѣ дългове. Нашето положение не е лошо, за да има нужда да го криемъ. Другъ пѣтъ и самитѣ министри даже не знаеха точно всичкитѣ дългове на държавата, а сега тѣ се публикуватъ и всѣки може да ги знае. Ако разгърнете „Държавенъ вѣстникъ“ отъ 12 ноемврий 1909 г., бр. 247, ще видите, че тамъ за пръвъ пѣтъ се публикува положението на всичкитѣ наши дългове: и консолидирани и летящи и врѣменно взети отъ банката. Който разбира отъ смѣтки, достатъчно е да прочете тази публикация, за да види веднага разликата между смѣтките на банката и министерството, за която разлика питаше г. Коларовъ. Тамъ ще види, че сумитѣ, които сме имали врѣменно на наше разположение и които сме внесли въ банката, сж приспаднати въ банковитѣ книги отъ нашия дългъ, за да не плащаме лихва за цѣлия ни дългъ къмъ банката.

Тукъ въ публикацията въ „Държавенъ вѣстникъ“ изрично е казано, какъвъ е нашиятъ дългъ къмъ банката, споредъ книгитѣ на банката, и какъвъ е той споредъ книгитѣ на съкровището. Въ сѣщата публикация сж обширна бѣлѣжка е добръ обяснена разликата между двѣтѣ смѣтки. Както казахъ,

доста е да разбира човѣкъ малко нѣщо отъ смѣтки, за да си разясни веднага работата, щомъ прочете публикацията, въ която всичко подробно е изложено и нищо скрито нѣма.

Да ви кажа, г. г. народни прѣдставители, още една причина, по която се явява разлика между смѣтките на банката и смѣтките на държавата. Държавата дължи извѣстни суми на Варненската и Софийската общини. За удобство на смѣтките, министерството въ своите книги забѣлѣжава, че дължи тѣзи суми на Българската народна банка. Последната, обаче, понеже не се ползува отъ тѣзи суми, понеже тя за тѣхъ нито прибира отъ насъ лихвата, нито плаща на общините лихва, смѣта ги за наши суми. Това обстоятелство има извѣстно значение за взаимните наши смѣтки съ банката, но нѣма абсолютно никакво значение изобщо за размѣритѣ на нашия дългъ. Вмѣсто да бѣлѣжимъ, че дължимъ на Софийската община 2.549.711 л. 19 ст. и на Варненската община 3.479.102 л. 45 ст., ние пишемъ въ нашите книги, че дължимъ тѣзи двѣ суми на банката. Отъ това нито банката, нито държавата има нѣкаква врѣда.

Сега, слѣдъ тѣзи бѣлѣжки, ще ви изложа точно произхождението и размѣритѣ на летиците дългове. Дефицитите, по редовните бюджети отъ 1903 до 1908 г. включително, се възкачватъ на 56.978.195 л. 68 ст. Дефицитите, по извънредните бюджети прѣзъ сѣщия периодъ отъ 1903 до 1908 г., възлизатъ на 25.495.106 л. 64 ст. Значи, изобщо дефицитите, по бюджетите за периода отъ 1903 до 1908 г., се възкачватъ на 82.473.302 л. 32 ст.

Г. г. народни прѣдставители! По този въпросъ ще говоря по-обширно при генералните дебати по бюджета. Но отсега още ви казвамъ, че ние съ голѣми усилия можахме да намалимъ дефицита до тѣзи доста умѣрени размѣри, чрѣзъ неизразходване около 37 милиона отъ онова, което бѣше прѣдвидено да се изразходва прѣзъ 1908 г. и което може би щѣше да се изразходва, ако други бѣха на нашите мѣста. Отъ тѣзи 37 милиона лева разходи, ние прѣхвърлихме около 24½ милиона за послѣдующите години. Ще каже нѣкой: това не е голѣма работа. Сѣ пакъ е нѣщо доста важно, да можемъ да прѣхвърлимъ 24½ милиона за слѣдующите години, да не затрудняваме съ тѣхъ сега положението, за да не ни дупчатъ банките, когато правимъ заема. А това е една заслуга. Останалите 12½ милиона, прѣдвидени за изразходване прѣзъ 1908 г., ние економисахме съвършено. Друго правителство може би щѣше да ги изразходва, но сегашното правителство съ голѣми усилия можа да ги економиса веднажъ за всѣкога.

А. Стамболийски: Значи, може да се економисва.

Министъръ И. Саллабашевъ: Да. И когато ние казахме изначало, че ще економисваме, казахме самата истина: ние дѣйствително економисваме. Резултатътъ отъ управлението ни показва това.

А. Стамболийски: И ние сме прави, когато казваме, че може и трѣбва да се економисва.

Министъръ И. Саллабашевъ: Ние именно правимъ това и ние трѣбва да ни похвалите, а не да ни нападате.

Дефицитътъ 82.473.302 л. 32 ст. отъ 1903 до 1908 г. се е отразилъ естествено върху летицата дългъ, дължимъ на банката, на разни други учрѣждения и на частни лица, на тогозъ-оногозъ. Ще ви покажа, държавата отъ дѣ е взела тѣзи пари и кому ги дължи. Тѣзи дефицити сѣ причинили слѣдующите задължения, смѣтнати на 1 ноември т. г. Първо, дългъ къмъ Българската народна банка, по сврѣхсмѣтни кредити, гласувани съ закони, за изтеглени отъ нея суми 48.483.441 л. 7 ст., включително дълговетѣ къмъ Варна и София. Последните тѣзи дългове притурямъ къмъ дълга на банката; послѣ нѣма вече да ги смѣтамъ. Онази година единъ народенъ прѣдставител, не помня кой бѣше, когато говорѣхъ, каза: „ами дълга къмъ София и Варна кѣдѣ туряте?“ И азъ му отговорихъ. Сега безъ да ме пита нѣкой, казвамъ, че въ дълга къмъ Българската народна банка влиза и дългътъ ни къмъ София и Варна. И тѣй, отъ всички сврѣхсмѣтни кредити, съ които е разрѣшено на правителството да вземе отъ банката повече отъ 59 милиона, изтеглени сѣ само 48.483.441 л. 7 ст. Второ, дължимъ на Българската народна банка за лихва до 31 декември 1908 г. 6.874.685 л. 21 ст. Азъ ви обяснихъ оназъ година, че, когато прѣдшното правителство е съставлявало бюджета, не е прѣдвидѣло тази лихва, която държавата дължеше на Българската народна банка. Трето, дължимъ на Българската народна банка разни суми, възлизаючи изобщо на 802.156 л. 77 ст., за които ще ви прѣдставя на гласуване надлежните сврѣхсмѣтни кредити. Въ тази сума влизатъ около 300 хиляди лева, дължими на опълченци, за която сума ние сме осѣдени отъ сѣдилищата и плащаме лихва; влизатъ въ нея и други нѣкои суми, които непрѣмѣнно трѣбваше да се платятъ. Значи, на Българската народна банка дължимъ всичко 56.160.483 л. 5 ст. Четвърто, къмъ Земледѣлската банка, и на основа на специални закони, дължимъ 2.188.913 л. 20 ст. Пето, за лихви и комисиона на сѣщата банка — 212.443 л. 6 ст. Значи на Земледѣлската банка дължимъ всичко 2.351.356 л. 26 ст. Шесто, на държавното съкровище дължимъ 3.744.803 л. 39 ст. Г. г. народни прѣдставители! Извършени сѣ били разходи, за покриването на които, като не е имало ресурси, прибѣгнато е било къмъ наличността на държавното съкровище, която наличностъ е била прѣдвизначена за други разходи, чийто падежъ не е билъ още настѣпилъ. Въ тази наличностъ влизатъ и оборотните суми, които се дължатъ на частни лица. Седмо, дължимъ 1.810.386 л. 38 ст. къмъ разни държавни учрѣждения: печатницата, митниците, желѣзниците, мината и пр. Както знаете, държавата си плаща

митото, вжглищата, транспорта по железниците и разни поръчки на печатницата. И попече тя не е успяла да плати всичко, останала е да дължи сумата, която ви казахъ. Ще кажете: излизатъ отъ единия джобъ, влизатъ въ другия. Съвършено вѣрно; но азъ за точностъ трѣбва да окажа на тази сума, при изчисление на държавния дългъ, защото държавата ги дължи на учрѣжденията, а послѣ ще ги прѣсеме, когато дойде въпросътъ за консолидирането на дълга. Осмо, дължимъ 10.626.522 л. 46 ст. на частни лица. И тъй, цѣлиятъ летищъ дългъ на държавата възлиза на 74.693.551 л. 54 ст.

Както казахъ по-напрѣдъ, дефицитътъ прѣзъ периода отъ 1903 до 1908 г. възлизатъ на 82.473.302 л. 32 ст., а пъкъ сега виждаме, че летищиятъ дългъ е само 74.693.551 л. 54 ст. Явява се, значи, една разлика отъ 7.779.750 л. 78 ст. между дефицита и летищия дългъ. Вие ще помислите, може би, че смѣтките ми не сж вѣрни. Почакайте малко нѣщо; ще ви докажа, че тѣ сж вѣрни и ще ви явя отъ глѣ излиза разликата. Както знаете, въ течение на всѣка година въ съкровището постѣпватъ пари отъ стари недобори, а пъкъ, отъ друга страна, нѣкои отъ приходитѣ, прѣдвидени за текущата година, не могатъ да се събератъ до края на годината. Значи, отъ една страна, постѣпватъ стари недобори, отъ друга страна, отъ текущитѣ приходи остава една частъ да се събира прѣзъ слѣдующитѣ години. Ако, колкото стари недобори се събератъ, също толкова недобори останатъ за събиране за въ бѣдѣще, тогава щѣше да има пълно равновѣсие; напр., ако всѣка година се събиратъ по 3 милиона стари недобори и оставатъ пакъ по 3 милиона нови недобори. Но прѣзъ годинитѣ 1903 до 1908 г. не е била тъй работата. Тогача сж били събрани стари недобори повече, отколкото сж останали нови недобори. Разликата между двѣтѣ суми е равна на 7.779.750 л., т. е. точно толкова, колкото е разликата между дефицита и летищия дългъ. Както видѣхме, дефицитътъ отъ 1903 до 1908 г. е около 82½ милиона лева, а пъкъ летищиятъ дългъ е само около 74¾ милиона лева. Дългътъ е намаленъ съ около 7¾ милиона лева отъ постѣпления непрѣдвидени, паднали отъ небето, тъй да се каже. Тѣзи пари сж постѣпили за смѣтка на стари години, но, все таки, тѣ сж държавни пари и съ тѣхъ е намаленъ напшиятъ дългъ. Да се има прѣдъ видъ, че дългътъ не се намалява съ всичкитѣ стари недобори, а само съ разликата между събранитѣ стари недобори и останенитѣ за въ бѣдѣще нови недобори.

Къмъ така установения дългъ отъ 74.693.551 л. 54 ст. трѣбва да се прибавятъ още заваренитѣ въ началото на 1903 г. стари дългове 295.624 л. 62 ст., за които ви говорихъ одежъ. Бившиятъ режимъ е заварилъ, при поемане на властта, само този нищожень дългъ. Всички други летищи дългове сж се появили отпослѣ. Къмъ летищия дългъ трѣбва да се прибавятъ още и платенитѣ отъ Българската

народна банка на руското правителство 2.022.546 л. 47 ст. за първото шестмѣсечие отъ анюитета на руския заемъ, включително комисионата и други разноси. Най-сетнѣ, трѣбва да се прибавятъ и слѣдующитѣ суми, които Българската народна банка е платила за наша смѣтка на турското правителство: 1) за лихва по 5% върху 40 милиона лева, отъ 22 септемврий до ратификацията на българско-турския протоколъ, 1.277.084 л. 98 ст., включително съ разносикитѣ по прѣвода; 2) за телеграфо-попценскитѣ служби 110 хиляди лева; 3) за фароветѣ 180.307 л.; 4) за санитарната служба 104.531 л. 70 ст. Значи, на турското правителство е платено отъ Българската народна банка за наша смѣтка всичко 1.671.923 л. 68 ст. Прочее, цѣлиятъ летищъ дългъ смѣтнатъ на 1 ноемврий се възкачва на 78.683.646 л. 61 ст.

Тукъ не е смѣтнатъ резултата отъ експлоатацията на източнитѣ железници, които ние завземме. Не взехъ въ внимание тѣзи смѣтки, защото тѣ не сж още окончателно провѣрени и установени и защото тѣ нѣма да промѣнятъ чувствително общата сума на летищия дългъ. Наистина, приходътъ на тѣзи железници надминава разхода съ около 2 милиона лева, но затова пъкъ има други 2.111.978 л. 55 ст., които сме длѣжни да платимъ за разни работи на компанията на източнитѣ железници, по силата на протокола, който вие одобрихте тукъ. Та, мисля като съединимъ тѣзи 2 милиона лева къмъ разходитѣ, които сж тоже около 2 милиона лева, цѣлата сума ще се равни на прихода, който е около 4 милиона лева. Не ви прѣдавамъ тая смѣтка точно, а ви я съобщавамъ само въ кръгли числа, защото не съмъ я още провѣрилъ. Впрочемъ, и г. министръ-президентътъ ви говори вече по този въпросъ, по случай отговора на тронното слово.

Отъ летищия дългъ 78.683.646 л. 61 ст. трѣбва да се намали сумата 1.810.386 л. 38 ст., която ние дължимъ на разни наши държавни учрѣждения и която не може да се счита за дѣйствителень държавень дългъ. Значи, държавниятъ летищъ дългъ е 76.873.260 л. 23 ст.

Г. г. народни прѣдставители! И този дългъ не трѣбва още да считаме като окончателень и ето защо. Той е точень, но не за покриването на цѣлия този дългъ има нужда да правимъ заемъ. Азъ мога отсега още да ви съобща, че отъ бюджета за 1909 г., който вие гласувахте миналата година, ние ще имаме около 10 милиона чистъ излишѣкъ.

Отъ мнозинството: Браво!

Д-ръ Г. Калинковъ: Разбира се, не паяковски излишѣкъ.

Министръ И. Саллабашевъ: Ще ви кажа, г. г. народни прѣдставители, какъвъ ще бѣде вѣроятниятъ резултатъ отъ упражнението на бюджета за 1909 г. Прѣди всичко ще ви изложа системата,

по която можахъ да изчисля приходитѣ. Раздѣлихъ ги на три категории. Въ първата категория турихъ онѣзи приходи — прѣжитѣ данѣци — които си оставатъ всѣка година почти еднакви съ малка промѣна, която може лесно да се изчисли. Въ втората категория влѣзоха приходитѣ, които онази година, съ специални закони, увеличихме, или създадохме изново. Такива сѣ напр. данѣкътъ на общинитѣ по народната просѣта, печалбата отъ сѣчене на нови монети, удвоение акциза на бирата и пр. Приходътъ отъ общинитѣ за училища не е новъ. Общинитѣ отдавна плащаха една частъ отъ заплатата на народнитѣ учители, по тѣзи суми не влизаха въ бюджета; тѣ бѣха единъ видъ оборотни суми и никой отъ обществото, даже и самитѣ, г. г. народни прѣдставители не знаеха точнитѣ имъ размѣри. Едно врѣме даже и Сметната палата не ги знаеше точно. Онази година, правителството като желаше, щото и тѣзи суми да се гласуватъ отъ Народното събрание и да се знаятъ отъ цѣлия народъ, тури ги въ бюджета като приходъ и като разходъ. По този начинъ всѣки може да знае вече, какво се събира отъ народа за училища и какъ отиватъ тѣзи пари. За тѣхното изразходване ще може да се държи по-точна сметка и въ Сметната палата и въ Министерството на финанситѣ. Тази сума, поне за бюджета, е нова: по прѣди я нѣмаше тамъ. Изчислението на приходитѣ отъ тази втора категория може да стане безъ особени мъчности. Въ третата категория поставихъ всички приходи еластични, които постоянно сами по-себе се промѣнятъ, безъ да сѣ измѣнени законитѣ, съ които сѣ тѣ създадени. Тѣзи приходи обикновено растатъ паралелно съ растението благосъстоянието на народа и съ други нѣкои обстоятелства. По нѣкога, въ изключителни случаи, като напр., вслѣдствие на кризи, неурожаи и пр., тѣзи приходи могатъ и да спадатъ. Въ тази категория турихъ косвенитѣ данѣци и други тѣмъ подобни, които вървятъ паралелно съ общия економически подемъ на народа.

Изчислението на приходитѣ отъ първата категория за 1909 г. бѣ лесна работа, тѣ се възкачватъ на около 44.600.000 л. Не трудно бѣ тоже да се намѣри, че приходитѣ отъ втората категория ще достигнатъ крѣгло до 7.900.000 л.

Изчисление приходитѣ отъ третата категория извършихъ по слѣдующия начинъ. Когато правихъ сметката бѣше 1 ноември; значи, бѣха се изминали 10 мѣсеца, а оставаха още 2 мѣсеца. Азъ постъпихъ тѣй. Най-напрѣдъ видѣхъ, за тѣзи 10 мѣсеца прѣзъ 1908 г. колко е постъпило отъ тѣзи еластични приходи; тогава видѣхъ колко е постъпило отъ сѣжитѣ еластични приходи прѣзъ сѣжитѣ 10 мѣсеца въ 1909 г., което тоже се знае вече. Извадихъ едната сума отъ другата и намѣрихъ разликата, съ която тазгодишнитѣ приходи сѣ увеличили въ сравнение съ оназгодишнитѣ. Като обърнахъ тази разлика въ проценти, намѣрихъ, че приходитѣ тази година сѣ увеличили съ нѣщо повече отъ 5%. Тогава взехъ всичкитѣ еластични

оназгодишни приходи не вече за 10 мѣсеца само, а за цѣлата 1908 г., увеличихъ ги съ 5% и по този начинъ намѣрихъ, че еластичнитѣ приходи прѣзъ цѣлата 1909 г. ще достигнатъ вѣроятно 110.900.000 л. Не искамъ да кажа, че въ дѣйствителностъ тази сума ще бѣде точно такава до стотинка, но мисля, че системата, която усвоихъ и приспособихъ тукъ, ни дава възможностъ да прѣдвидимъ съ доста голѣма вѣроятностъ, като какъвъ приблизително ще бѣде приходътъ прѣзъ 1909 г. При генералнитѣ дебати по бюджета ще се постараемъ да ви дамъ по-точни свѣдѣния по този въпросъ.

И тѣй, по всѣка вѣроятностъ по бюджета за 1909 г. ще постъпятъ слѣдующитѣ приходи: отъ първата категория ще постъпятъ 44.600.000 л., вмѣсто прѣдвиденитѣ въ бюджета 43.810.000 л.; приходи отъ втората категория ще постъпятъ 7.900.000 л., вмѣсто прѣдвиденитѣ въ бюджета 6.736.450 л.; приходи отъ трета категория ще постъпятъ 110.900.000 л., вмѣсто прѣдвиденитѣ въ бюджета 102.623.000 л. Значи, въ бюджета за 1909 г. сме прѣдвидѣли да постъпятъ приходи 153.169.450 л., а ще получимъ въ сжщностъ 162.400.000 л. Значи, ще имаме приходи съ 10.230.550 л. повече отъ прѣдвиденитѣ въ бюджета.

Сега да разгледаме и разхода по бюджета за 1909 г. Въ него разходътъ е опрѣдѣленъ на 153.142.088 л., а по всичко се вижда, че въ сжщностъ ще се изразходватъ по бюджета само около 150.050.000 л. Но и вънъ отъ бюджета ние сме извършили нѣкои разходи. При всичкото ни добро прѣдвиждане, при всичкитѣ ни искрени старания да не се извършватъ осѣнѣ прѣдвиденитѣ въ бюджета разходи, появили се прѣзъ текущата година, извънредни причини, които ни принудиха да направимъ нѣкои малки отклонения отъ това правило. Прѣди всичко, ние похарчихме около 980 хиляди лева, на основание чл. 126 отъ конституцията, който, както знаете, дава право на правителството да може да изразходва до 1 милионъ лева вънъ отъ бюджета; послѣ, има единъ свръхсметенъ кредитъ за 490 хиляди лева за санитарни работи, който вие още онази година бѣхте гласували; има и други свръхсметни кредити за повече отъ 1½ милиона лева, които вие ще трѣбва да гласувате за сметка на 1909 г. Когато дойде врѣмето, ще ви внесе въ Народното събрание тѣзи свръхсметни кредити и ще ви прѣдстави точна сметка, за да видите, за какво сѣ похарчени тѣзи пари. Значи, въ бюджета за 1909 г. е прѣдвиденъ редовенъ разходъ 153.142.088 л., къмъ който като се прибавятъ свръхсметнитѣ кредити по конституцията и другитѣ, цѣлиятъ прѣдвиденъ разходъ се възкачва на 156.132.088 л., но отъ тѣхъ сме похарчили въ сжщностъ само около 153.000.023 л., значи, всичкитѣ наши разходи, включително и свръхсметнитѣ кредити, не сѣ достигнали нито оная сума, която вие сте гла-

сували въ бюджета за обикновени разходи. Наистина, ние сме похарчили около 3 милиона лева вънъ отъ бюджета; но отъ самия бюджетъ спестихме сжщата тази сума, та изобщо ние не изразходваме повече отъ онова, което ни разрѣшихте да изразходвахме по редовния бюджетъ.

И тъй, ако гледаме само редовния бюджетъ, ние имаме единъ излишѣкъ отъ 13.350.000 л.; но като туримъ онова, що сме изхарчили въз основа на чл. 126 отъ конституцията, и всички свръх-сметни кредити, пакъ имаме единъ излишѣкъ отъ 10.380.000 л. или кръгло 10 милиона.

По-напрѣдъ изчислихъ, че цѣлиятъ летящъ дългъ е 76.873.260 л. 23 ст. Като намалимъ отъ тази сума излишѣка отъ текущата година 10.380.000 л. намираме, че цѣлиятъ летящъ дългъ ще спадне на 66.493.000 л. или кръгло 66½ милиона лева. Това е, г. г. народни прѣдставители, настоящиятъ нашъ летящъ дългъ.

Да видимъ сега, какви нови дългове ще имаме за въ бѣдѣ, защото, когато правимъ заемъ, не трѣбва да гледаме да консолидираме само сегашното положение, днесъ-завдесъ, а трѣбва да се стараемъ да го консолидираме за по-дълго врѣме. та да нѣма нужда скоро да правимъ сътресения на нашия кредитъ съ сключване на други заеми. Ето бѣдѣщитѣ ангажменти на държавата. Първо, ангажментъ по постройката на желѣзници и пристанища, които сега се построяватъ; за тѣхното довършване има да се изразходватъ отсега нататѣкъ още 56.748.936 л. 93 ст., а за тѣзи постройки имаме отъ стари заеми готови пари още само 12.296.026 л. 48 ст. Значи, дефицитътъ само по желѣзницитѣ е 44.452.910 л. 45 ст. Мога да ви уверя, г. г. народни прѣдставители, че отъ тѣзи 12.296.026 л. 48 ст., съ които разполагаме, нито една стотинка нѣма да се похарчи за друго, освѣнъ за желѣзницитѣ. Вториятъ държавенъ ангажментъ пакъ за въ бѣдѣ е за военни покупки, за бани и шосета, за които има да се изразходватъ още 18.531.830 л. 52 ст. За военнитѣ нужди съвършено сме обезпечени: имаме суми на разположение точно толкова, колкото трѣбватъ — 10.333.190 л. 67 ст., готови пари; по за шосетата и банитѣ нѣмаме пари. Значи, и отъ това ще имаме единъ дефицитъ отъ 8.198.639 л. 85 ст. И така дефицитътъ, който ще се яви въ бѣдѣ отъ разни наши ангажменти, ще възлѣзе на 52.651.550 л. 30 ст. или кръгло 52½ милиона лева.

Г. г. народни прѣдставители! Не дѣйте мисли, че този дефицитъ ще се яви сега веднага. Както видѣхте, срѣщу бѣдѣщитѣ ангажменти ние имаме на рѣка повече отъ 22 милиона лева готови пари, които ще ни държатъ доста дълго врѣме влага, додѣто ги изразходваме; и тогава чакъ ще почне да се явява този дефицитъ, малко-помалко, въ форма на дългъ. Той ще се яви напълно едвамъ подиръ 2—3, а може би и слѣдъ 4 години, когато се ликвидиратъ окончателно всичкитѣ строителни сега дници.

И тъй, цѣлиятъ ни летящъ дългъ, ако не бѣхме го консолидирали, сега щѣше да се възкачи слѣдъ 3 или 4 години едвамъ-едвамъ на 119 милиона лева.

Съ сега сключения заемъ ще може напълно да се консолидира положението, понеже съ него ще се излатятъ всички сега съществуващи летящи дългове и ще се посрѣщатъ разходите по бѣдѣщитѣ ангажменти въ течение на нѣколко години. Нѣкои отъ тѣзи бѣдѣщи разходи ще могатъ да се покриятъ и съ економии отъ бѣдѣщитѣ бюджети. При генералнитѣ дебати по бюджета за 1910 г. ще имамъ честта да ви покажа, колко бързо се развиватъ нашитѣ приходи. Тѣ ще ни дадатъ възможностъ да осмислимъ за въ бѣдѣще излишѣци, които ще могатъ да покриятъ една частъ отъ летящия дългъ. Приходите, г. г. народни прѣдставители, сж параспали много повече, отколкото може би, си мислите. Ние не можемъ да докарваме разходите дотамъ, додѣто сж отишли приходитѣ. Споредъ мене, катастрофално е за една държава, ако прави голѣми скокове въ държавнитѣ си разходи; тѣ трѣбва да вървятъ равномерно, да се увеличаватъ полета, а ако има по-голѣми приходи, нека съ една частъ отъ тѣхъ да се погасява частъ отъ летящия дългъ. Азъ съмъ убѣденъ, че тѣзи излишѣци ще се постигнатъ съ вашата помощъ. Правителството е въодушевено отъ желание да прави економии и то разчита, че вие ще му дадете помощта си за това; не економии въ смисълъ да се компрометира службата, да се направи невъзможно функционирането на държавния организъмъ, по економии разумни, въ границитѣ на възможността. Убѣденъ съмъ, че съ подобни економии ние ще можемъ да покриемъ една частъ отъ летящия дългъ.

Сега, г. г. народни прѣдставители, ще кажа нѣколко думи и за самия заемъ, който ви прѣдлагамъ на одобрение. За да ви дамъ възможностъ да си направите по-бързо и по-ясно понятие, азъ счетохъ за нужно да придружа текста на договора за заема съ изискуемитѣ се въ случай мотиви, въ които изброихъ лопитѣ условия, съществуващи въ миналитѣ български държавни заеми, а изхвърлени отъ настоящия заемъ. За да бѣде пълна, ясна и полезна мотивировката, трѣбваше въ нея да се посочи не само хубавото, което се съдържа въ контракта и което всеки можеше самъ да види, щомъ го прочете, но трѣбваше най-главно да се посочи на извънредно голѣмата печалба на България, задѣто тя сполучи да се освободи отъ извѣстнитѣ унижителни клаузи, по които се сключваха досегашнитѣ заеми. Намѣриха се хора, които изтъкуваха това друго-иче; азъ нѣма да отговарямъ на личнитѣ нападки. Поддържамъ, че всичко което е казано въ мотивитѣ, бѣше нужно да се каже. Както Народното събрание, така и цѣлиятъ народъ трѣбваше да обърне внимание не само на положителната частъ на договора, но още и на отрицателната, които ги нѣма въ него, и затова тѣ трѣбваше да се изтъкнатъ въ мотивитѣ.

Г. г. народни прѣдставители! Идеята за консолидиране сегашното финансово положение чрѣз заемъ е стара. Нуждата отъ заемъ отдавна се посочваше и отъ опозицията. Било въ врѣме на моитѣ рѣчи по финансовото положение, било при други обстоятелства, г. г. Д-ръ Даневъ, Теодоровъ и др. сѫ казвали, че заемъ трѣбва да стане. Положението на летищитѣ дългове, което ни изложихъ, показва че сключването на заемъ е неотложимо. Безполезно е, прочее, да говоря за нуждата отъ единъ заемъ. Той се налага.

Идеята да се направи заемъ се породил, може да се каже, още при дохождането ми на власт. Но какъвъ заемъ може да се направи при онѣзи обстоятелства? Нашитѣ рѣчи бѣха обвързани съ договора за заемъ отъ 1907 г., който казваше, че България нѣма право да прави заемъ до априлий 1909 г., безъ позволение на Парижската банка, а ние се сѣпхате, какво значи да се иска нейното позволение. Тукъ, въ Народното събрание, азъ нѣколко пѣти сѣмъ казвалъ, че до 9 априлий 1909 г. не може и да се помисли за сключване на заемъ. Между това ние завзехме източнитѣ желѣзници, обявихме независимостта. Стана нужда за пари, но ние се отказахме да правимъ отъ банцитѣ заемъ, защото знаехме, че условията цѣха да бѣдатъ извънмѣрно тежки. Ако можахъ, г. г. народни прѣдставители, да ви разкрия всичко, ние цѣхте да се ужасите отъ условията, които неканени доброжелатели ни прѣдлагаха прѣди мѣсець априлий. Условията бѣха позорни и подли и ние съ възмущение и прѣзрѣние ги отхвърлихме и казахме: „Не, ще чакаме априлий и послѣ ще апелираме къмъ цѣлия свѣтъ; ние ще намѣриме приятели, които да ни помогнатъ.“ Дойде мѣсець априлий. Тогава казахме: „Всички, които желаятъ, могатъ да ни правятъ прѣдложение за заемъ; ние сме вече свободни да прѣговаряме съ всѣкого.“ Почнаха да се редятъ разни банки съ прѣдложения, но всички казваха: „Безъ гаранции не може! Не се наемаме да емитираме български заемъ безъ гаранции, защото обществото въ Европа е навикнало да купува само гарантирани български заеми.“ Отговаряхъ имъ: „Добрѣ, тогава нѣма да бързае съ заема, ще почакаме.“ На всички лица, които искаха да ми направятъ прѣдложение за заемъ, казвахъ неизмѣнно, че държа повече на моралнитѣ качества на заема, на моралнитѣ условия, отколкото на чисто фискалнитѣ. Залвихъ, че нѣма да влѣзна въ прѣговори съ никого, който не приеме прѣдварително слѣдующитѣ основни условия: първо, никакъвъ финансовъ контролъ — ние сами ще си събираме данъциата и другитѣ държавни приходи, никой другъ отъ вънъ нѣма да ни се мѣси въ тази работа; второ, никакви реални гаранции; трето, никакви задължителни покупки — паритѣ трѣбва да дойдатъ тукъ, а какво ще купуваме, то е наша работа; четвърто, никакви жуисанси — едно отъ най-осждителнитѣ условия на миналитѣ заеми: народътъ е билъ лѣганъ съ жуисанситѣ, понеже

чрѣзъ тѣхъ неусѣтно сѫ измѣквани отъ джоба му много милиони и е билъ прикриванъ истинскиятъ сесionenъ курсъ; пето, никакви опции и никакви въобще ограничителни или унизителни клаузи.

Бѣше врѣме, г. г. народни прѣдставители, когато български министри сключваха заеми съ опции. И азъ сключихъ такъвъ заемъ въ 1889 г. Но помислете, какви врѣмена бѣха тогава: положението бѣше разбъркано, държавниятъ глава — непризнатъ; при това касаше се въпросътъ до сключване на най-първия български държавенъ заемъ, какъвто дотогава още не съществуваше, та банцитѣ бѣха много прѣдпазливи. Не искамъ да говоря повече за онѣзи врѣмена, г. г. народни прѣдставители; вие ги знаете. За забѣлѣзване е, обаче, че и въ онова врѣме на анархия пакъ се намѣриха банки, които ни протегнаха ръка и ни помогнаха, като ни дадоха пари. При тогавашнитѣ обстоятелства бѣше допустимо приемането на опции, които впрочемъ нищо не ни побъркаха. Заемътъ, който сключихъ тогава, 1889 г., съ Länder-Bank и Wiener Bank-Verein, бѣше точно изпълненъ — опцитѣ бѣха упражнени и паритѣ донесени. Наистина, за заема отъ 1892 г. не може да се каже същото, но трѣбва да забѣлѣжа, че за неприемането на нѣкои отъ опцитѣ на този заемъ не сѫ виновни толкова банцитѣ, колкото онѣзи, които управляваха тогава България. Азъ не се свѣня да кажа това откровенно, защото то е самата истина. Да ви кажа нѣколко думи по този въпросъ.

За никого не е тайна, че българскиятъ народъ отдавна желалъ е да се освободи отъ компанията на източнитѣ желѣзници и да завземе тѣзи линии. Който е отъ Южна-България или е живѣлъ тамъ, знае гигантската борба, която тамошното население е водило съ компанията. Азъ не обвинявамъ компанията: всѣка финансова група иска да печели и има право да печели, управителитѣ ѝ ще бѣдатъ глупави, ако идатъ въ чужда държава, за да прехосватъ паритѣ си. Компанията е едно акционерно дружество, което е вложило капиталитѣ си въ експлоатацията на източнитѣ желѣзници; то трѣбва да печели, за да може да раздаде дивидентъ на акционеритѣ. Компанията не бѣше виновна, като се старалъ да печели колкото е възможно повече. Но затова пъкъ и българскиятъ народъ не можеше мълчаливо да търпи и да понася извънмѣрно голѣмитѣ такси, които опропастваха неговия износъ, неговата търговия.

Идеята за завземане на желѣзницитѣ се появи у българския народъ още отъ самото начало на освобождението. Нѣколко пѣти сѫ се лѣвявали вече случаи за завземане тѣзи желѣзници. Единъ подобенъ случай се яви, когато прѣди 20 години имахъ честта пакъ да бѣда министъръ на финанситѣ на България. Тогава, както знаете, въ Финансовото министерство влизаха сѣщо и общественитѣ сгради, желѣзницитѣ, търговията и земледѣлието. Точно прѣди 20 години отсега, въ 1889 г., се строеше линията Ямболъ—Бургазъ.

Трѣбаха ни релси. Да се докаратъ всичкитѣ релси прѣзъ Бургазъ бѣше много скъпо, защото нѣкои отъ тѣхъ трѣбваше съ биволски кола да се возятъ чакъ до Ямболъ; намѣри се за по-износно, щото $\frac{2}{3}$ отъ релситѣ да се прѣкаратъ прѣзъ Бургазъ, а $\frac{1}{3}$ прѣзъ Деде-агачъ по желѣзницата до Ямболъ. Компанията, съ цѣль, види се, да възпрѣпятъ построяването на нашата линия, която можеше да конкурира на тѣхната и да поврѣди на тѣхнитѣ интереси, отказа да ни даде вагони. Г. Хеберле бѣше тогава въ София прѣдставителъ на компанията. Обърнахъ вниманието му, че ние като правителство имаме право да защитаваме интереситѣ на всѣки търговецъ, комуто той би отказалъ да даде вагони, а когато той се осмѣлява да не дава вагони даже и на самото правителство, то той трѣбва да бѣде увѣренъ, че ние ще знаеме да го принудимъ да изпълни своитѣ задължения, като му заявихъ, че зная положително, че компанията има достатъчно свободни празни вагони, отъ които ние се нуждаемъ. Г. Хеберле пакъ отказа. Тогавъ приказвахъ съ Стамболова, тогавашниятъ министъръ-прѣдседателъ, и рѣшихме съ него да туримъ рѣка на желѣзницитѣ; но, за да не ни обвини Европа, че правимъ нѣкакво прѣстѣпление, намѣрихме за добръ да дамъ по-напрѣдъ на г. Хеберле единъ ултиматумъ съ 3-дневенъ срокъ и рѣшихме, ако дотогава не ни дадатъ вагони, да вземемъ желѣзницитѣ и да разяснимъ работата на цѣлия цивилизованъ свѣтъ. Азъ подадохъ на г. Хеберле ултиматума, той телеграфира на баронъ Хирша, който тогава бѣше притежателъ на всичкитѣ акции отъ компанията на източнитѣ желѣзници. Баронъ Хиршъ бѣше тогава въ Карлсбадъ, той почна енергически да се оплаква навсѣдъ отъ насъ и вдигна голѣма гюрюлтия, но, като видѣ, че нѣма да излѣзе на глава и че ние ще вземемъ желѣзницитѣ, побърза да телеграфира на Хеберле да ни даде вагони, които ние получихме единъ денъ прѣди изтичане срока на ултиматума. Кратко врѣме слѣдъ тази случка видѣхъ случайно, че източнитѣ желѣзници внимателно се разглеждатъ отъ двама чужденци: Сименсъ, директоръ на Deutsche-Bank, и Каула, директоръ на друга една нѣмска банка. По-послѣ се научихъ, че баронъ Хиршъ отъ страхъ, че българското правителство ще заграби линията, продалъ акциитѣ си на единъ силенъ синдикатъ, съставенъ отъ Deutsche-Bank, Wiener Bank-Verein и други голѣми банки. Този свѣршенъ фактъ правѣше за дълго врѣме невъзможно насилственото завземане на източнитѣ желѣзници, защото тѣзи сжщитѣ банки бѣха взели участие и въ синдиката за заема отъ 142 милиона лева. Ние знаехме, че ако вземѣхме насила тѣзи линии, банкитѣ сигурно нѣмаше да ни дадатъ опциитѣ; освѣнъ това, да вземемъ линията отъ този силенъ синдикатъ бѣше много по-трудно, отколкото да ги вземемъ отъ баронъ Хирша. Затова намислихме по другъ начинъ да рѣшимъ въпроса — рѣшихме тайно, да по-

строимъ по-послѣ, когато вземемъ паритѣ отъ заема, паралелната линия.

По въпроса за „паралелната линия“, г. г. народни прѣдставители, много се е дебатирало, много шумъ се е вдигало. Нѣкои лица много мразятъ тази дума и може би иматъ право, защото дошото осъществение на идеята за паралелната линия стана причина да падне България въ една ужасна криза. Самата идея за тази линия бѣше прѣвъзходна. Ето каква бѣше цѣльта. Съ паралелната линия искахме да намалимъ тарифитѣ за транспортъ и да привлѣчемъ трафика отъ Деде-агачъ къмъ Бургазъ. Каквото би изгубило правителството отъ тази конкуренция, щѣше да го снетели българскиятъ земледѣлецъ — отъ единия джобъ въ другия. Държавата изобщо нѣмаше да има дѣйствителна загуба. Работата на компанията, обаче, щѣше да бѣде съвсѣмъ друга: тя или трѣбваше да намали тоже тарифитѣ си и да опрости капитала си, или щѣше да напусне линията и да избѣга. Трѣбва да се помни, че компанията не е притежателъ на източнитѣ желѣзници, а е само наемателъ. Ако тя не може да покрие разносцитѣ си и да изкара каква годѣ печалба, тя непрѣмънно щѣше да напусне линията. Въ такъвъ случай турското правителство само щѣше да я отстъпи на насъ да я експлоатираме, или пъкъ гаргитѣ щѣха да мхтятъ по станицитѣ ѝ. Нашата паралелна линия, която щѣше да струва само около 17 милиона лева, щѣше да подбие източнитѣ желѣзници дотолкова, щото правото за експлоатация на компанията да не струва нито 5 пари. Но народната партия, която дойде тогава на властъ, се състоеше отъ хора, които прѣкалено много приборзаха съ пострѣката на паралелната линия, безъ да изучатъ всестранно въпроса. Въмѣсто да запазятъ въ тайностъ идеята, додѣто взематъ всичкитѣ пари отъ заема отъ 1892 г., тѣ почнаха веднага да строятъ паралелната линия и съ това обявиха война на Deutsche-Bank и Wiener Bank-Verein, които трѣбваше да дадатъ паритѣ отъ заема. Хубавата идея пропадна. Банкитѣ не упражниха опциитѣ и отказаха да дадатъ на правителството срѣдства за напрана на паралелната линия, чиято цѣль бѣше съсипването на източнитѣ желѣзници. Нѣкои лица бѣха обърнали вниманието на правителството, като му казаха, че то си играе съ огъня, че трѣбва да почака да вземе опциитѣ и тогава да почне да строи линията; но правителството прѣдпочете да обяви война на синдиката, който тогава каза: „Нѣма да ви дадемъ пари, за да подбивате нашитѣ желѣзници; идете потърсете пари отъ другадѣ.“ И тѣй се появи оня голѣмъ крахъ, който се продължи дори до 1902 г.

А. Краевъ: Ние тогава ги питахме: „Имате ли обезпечени срѣдства“, а тѣ отъ червената маса ни казваха: „Имаме — каситѣ сж пълни“. Излѣгахъ ни.

Министъръ И. Саллабашевъ: Тѣй щото, една отъ най-хубавитѣ идеи, която щѣше да ни даде

възможност съ 17 милиона лева да имаме двѣ желѣзници, се опропасти. Понече опциите ни докараха тогава такава беля, нѣма българинъ, който да не настрѣхне, когато чуе думата опция, и има право, защото дѣйствително тѣзи опции изѣдоха главата на нашия кредит тогава. Послѣдвалата отъ това криза прати г. Теодорова въ Бреслау, прати този-онзи да търси монополенъ заемъ, да докара г. Буске и пр. и пр. Ако по въпроса за паралелната линия правителството дѣйствуваше по-прѣдпазливо, нѣмаше да дойде онази финансова криза, която толкова много напакости на държавата.

Да се върна пакъ на въпроса за заема. Единъ отъ народнитѣ прѣдставители забѣлѣжи, че не трѣбвало да казвамъ въ мотивитѣ, че по този заемъ нѣма тайни клаузи, нито писмени, нито устни. Г. г. народни прѣдставители! Азъ бѣхъ за това прѣдизвиканъ отъ нѣкои шефове на опозицията, които прѣди още да се внесе въпросътъ тукъ, казваха, че тѣ знаятъ, че има тайни клаузи, и ме увѣряваха, че ако азъ, отъ червената маса въ Народното събрание, имъ заявя, че нѣма тайни клаузи, тѣ щѣли да прѣдложатъ да се приеме заема съ акламация. Понече видѣхъ, че въ обществото захвапахъ да циркулиратъ слухове, че имало ужъ нѣкакви си тайни клаузи, азъ бѣхъ длъженъ да расиясия този въпросъ. Казахъ тѣй сжщо въ мотивитѣ, че нѣма обещания, защото се научихъ, че нѣйдѣ било говорено, че ужъ заемътъ билъ свързанъ съ покупки на вагони и машини и бжджци прѣговори за търговски договори. Е добръ, г. г. народни прѣдставители, азъ ви заявявамъ категорически, че никакви обещания не сме давали, че никакви тайни клаузи нѣма, че абсолютно нищо друго нѣма, освѣнъ това, което е писано въ договора. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството).

Азъ очаквахъ, г. г. народни прѣдставители, щото всичкитѣ членове на опозицията не само да одобрятъ заема, но и да признаватъ, че правителството е работило усилено и патристически и че е сполучило да постигне единъ идеалъ не за себе си, за правителството, а въобще за народа, за България.

Отъ мнозинството: Вѣрно! (Ржкоплѣскане)

Министъръ И. Саллабашевъ: Прѣди да пристѣпия къмъ анализиране на финансовата частъ на заема, азъ ще отговоря на още нѣколко подмѣтания, които ми се направиха отъ нѣкои оратори.

Г. Д-ръ Даневъ ме упрекна, че съмъ казалъ, че нѣма жуисанси, а пъкъ въ сжщностъ при новия заемъ имало такива; това сжщото по-послѣ бѣ казано и отъ г. Теодорова. Г. г. народни прѣдставители! Азъ мисля, че г. Д-ръ Даневъ, при тази хубава рѣчь, която произнесе, не трѣбваше да забатачва въ този въпросъ (Смѣхъ въ мнозинството) — много хубаво щѣше да направи, ако се ограничи само съ своитѣ похвали за вѣща. Увѣрявамъ ви, че никакви жуисанси нѣма въ новия

заемъ. Разгърнете която и да е книга по финансовата наука, попитайте когото щете практикъ финансистъ, вие ще узнаете, че по заемитѣ жуисансѣ значи добиване лихви отъ една рента. Да се отстѣпни жуисансѣ на една банка по единъ заемъ, значи да ѝ се даде право да получава лихвитѣ отъ заема и върху онии суми, които тя още не е внесла — значи, безъ да е дала пари, да взема лихви. Касае се, прочее, само за лихви. Г. Д-ръ Даневъ по двѣ причини не трѣбваше да повдига този въпросъ: първо, защото това, което казва, не е вѣрно, и второ, защото жуисанси, дѣйствителни жуисанси имаше въ неговия заемъ, който той сключи въ 1902 г. Азъ съжалявамъ, г. г. народни прѣдставители, че съмъ заставенъ да опровергая казаното отъ г. Д-ръ Данева и да кажа нѣщо за неговия заемъ: той ме упрекна, че не съмъ казалъ истината, като съмъ заявилъ, че въ новия заемъ нѣма жуисанси; азъ съмъ длъженъ да се защитя.

Както казахъ, жуисансѣ по заемитѣ значи получаване отъ контрактующата банка лихва за прѣзъ едно извѣстно врѣме, когато паритѣ отъ заема не сж били още дадени. Френската дефиниция на жуисансѣ гласи: Action de toucher les intérêts d'une rente. Има ли подобно нѣщо въ настоящия заемъ? Съвсѣмъ не. Ако даже имаше изгубени нѣколко дни слѣдъ емисията, нужни за събирането паритѣ въ рѣцѣтѣ на контрактующата банка, то това пакъ не можеше да се нарече жуисансѣ; но въ настоящия заемъ нѣма нито единъ день изгубенъ. Лихвитѣ по купона ще почнатъ да текатъ въ полза и на банката само отъ ония день, въ който ни бждатъ дадени паритѣ; изтеклата до него день лихва ще бжде въ наша полза, а не въ полза на банката. Тогава може ли да се говори за жуисанси, Боже мой? Жално ми е, че и г. Теодоровъ, който е билъ финансовъ министъръ и който е сключвалъ заеми съ жуисанси, каза сжщо, че въ новия заемъ имало жуисанси. Това, което тѣ двамата посочватъ като жуисансѣ, съвсѣмъ не е жуисансѣ. Ето какъвъ е въпросътъ. Ние сключихме съ Wiener Bank-Verein единъ заемъ за 100 милиона номинални, съ курсъ 86. А това значи, че ние му продадохме за 86 милиона всичкитѣ облигации отъ заема, чиято номинална стойностъ е 100 милиона. Тази продажба не е условна, а е свършено безусловна и окончателна — фермъ. Контрактующата банка още на 3 декемврий, когато се подписа контрактътъ, стана безусловно и окончателно притежателка на всички облигации; тѣ сега сж вече тѣхни, макаръ да не сме ги още напечатали и прѣдали въ рѣцѣтѣ имъ. Както знаете, заемътъ е погашаемъ — всѣки 6 мѣсеци ще се погашава по една частъ отъ него, като се плащатъ изтегленитѣ облигации по номиналната имъ стойностъ. Първото погашение ще стане на 1 юний. Кой ще се възползува отъ това погашение? Естествено този, който е притежателъ на изтегленитѣ облигации. Ама — провикватъ се г. г. Даневъ и Теодоровъ — ако банката даде до

тогава само половината пари отъ заема, ти ще спечели отъ първото погашение разликата между сесииния курсъ и номиналния курсъ, върху половината отъ погасенитѣ облигации.

Прѣди всичко ще ви кажа, г. г. народни прѣдставители, че би било абсурдъ да се мисли, че Wiener Bank-Verein нѣма да направи емисията до 1 априлий. Самото обстоятелство, че банката си запазва правото да може да развали договора, въ случай на force-majeur, само до тази дата, показва, че въ най-краенъ случай до 1 априлий всичко ще бѣде свършено. Споредъ условията на заема, ако слѣдъ 1 априлий избухне война на Балканския полуостровъ, банката не ще има право да се откаже отъ договора. Ако банката не бѣше рѣшена непрѣмънно да направи емисията прѣди 1 априлий, мислимо ли е, че ти би рискувала да огради своитѣ права, за унищожение контракта, само до 1 априлий? Ти не е толкова наивна. Азъ съмъ увѣренъ, че работата ще се свърши прѣзъ януарий, който е най-сгоденъ мѣсецъ за емитиране. Впрочемъ, и г. Теодоровъ завчера каза, че януарий е най-сгодното врѣме. Въ това свършено съмъ съгласенъ съ него. Той каза една права приказка. Благодаря му. (Смѣхъ въ мнозинството)

Д-ръ Г. Калининъ: За да разберемъ по-добрѣ, ако обичате, кажете въ какво се състояха жуисанситѣ на г. Даневия заемъ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Ще говоря по-послѣ и по него.

Г. г. народни прѣдставители! Г. Теодоровъ, като допуска съвѣтъ неоснователно, че емисията нѣма да стане даже до 1 юний, казва, че банката ще спечели отъ първото погашение, безъ да ви посочи на каква сума възлиза тази печалба. Възможно е, г. Теодоровъ да не знае размѣритѣ на тази сума или пъкъ се приструва, че я не знае. Азъ ще ви я съобща. Да кажемъ, че емисията нѣма да стане до 1 априлий, нито даже до 1 юний, което е голѣмъ абсурдъ; да положимъ отъ друга страна, че банката нѣма да се възползува отъ своитѣ права да внесе паритѣ прѣди сроковетѣ, и че до 1 юний ти нѣма да внесе повече отъ половината пари на заема. Въ такъвъ случай ето какво ще стане: на 1 юний ще стане първото 6-мѣсечно амортизиране, т. е. половината отъ годишното амортизиране, което прѣзъ първата година е около 500 хиляди лева. Значи, първото 6-мѣсечно амортизиране възлиза само на около 250 хиляди лева. Попеже банката е вече внесла половината пари до 1 юний, то печалбата, за която говорятъ г. г. Д-ръ Даневъ и Теодоровъ, се отнася само върху погашението на облигации за 125 хиляди лева. Какво ще спечели банката отъ това? Тя ще плати намъ за погасенитѣ 125 хиляди лева по дѣйствителния сесииненъ курсъ 87, а ние ще ѝ ги платимъ, като погасени, по номиналния курсъ 100. Значи, банката

ще спечели 13% върху 125 хиляди лева, което прави всичко 16.250 л. Това е то голѣмото откритие. Банката нѣла да спечели 16 хиляди лева, ако не направи емисията до 1 юний — датата на първото погашение. Боже мой, да се казва, че банката ще гледа да спечели тѣзи 16 хиляди лева, това значи да се допусне, че банката ще рискува да опроста цѣлия заемъ! Зеръ Wiener Bank-Verein ще чака, нѣма да прави емисията, ще се изложи на огромни опасности, само и само да спечели 16 хиляди лева отъ погашението?! (Смѣхъ)

Сега, г. г. народни прѣдставители, ще отговоря на едно възражение, направено отъ г. Теодорова. Той казва: абе джанъмъ, ние казвате, че заемътъ е безъ опции, а пъкъ той все таки има опции. А кое е било опция? — Опция било онова, което давало право на банката да развали контракта, ако избухне война въ Балканския полуостровъ, ако французката вѣчна рента спадне съ 3 пункта, или ако австрийската 4% рента въ корони спадне съ 3 пункта. И тукъ, г. г. народни прѣдставители, се казва нѣщо невярно. Опцията е едно право да може човѣкъ да направи по кефа си това или онова, безъ да е свързанъ съ нѣкакво друго условие или случая. Опцията му дава право да дѣйствува свободно по волята си, безъ нѣкакво ограничение: ако иска, ще извърши известна работа, ако не иска, нѣма да я извърши. Въ настоящия заемъ нѣма абсолютно никаква опция, а има прѣдвиденъ само force-majeur въ случай на война, който и ако не бѣше отбѣлзанъ въ договора, пакъ щѣше, може би, да се подразбира. Азъ счетохъ за нужно именно да изтъкна точно тѣзи force-majeur-и, да ги огранича на 3 и да опрѣдѣля точно датата, до когато тѣ могатъ да бѣдатъ използвани отъ банката. Вънъ отъ тѣзи force-majeur-и никакъвъ другъ не се признава. Г. Теодоровъ, вмѣсто да поздрави правителството, че е постигнало да ограничи force-majeur-итѣ казва, че това било опция. Боже мой! Да се кръстятъ ли, или какво да правя? (Смѣхъ. Ржкоплѣскане въ мнозинството)

За да видите колко добри сѣ тѣзи разпорѣждания въ настоящия договоръ, азъ ще ви кажа какъ е билъ уреденъ сѣщиятъ въпросъ отъ г. Д-ръ Данева въ неговия договоръ, за да направите сравнение. Чл. 37 отъ договора отъ 1902 г. гласи: „Ако дори слѣдъ ратификацията на настоящия договоръ отъ компетентнитѣ власти въ България и до датата, която Государствениитѣ банкъ и Парижката и Нидерландска банка ще опрѣдѣлятъ за емисията, но която не може да бѣде по-късно отъ 30 септемврий 1902 г., два отъ долу-означенитѣ държавни фондове бѣдатъ котираны по-долу отъ тукъ обозначения курсъ: българскитѣ 6% заемъ отъ 1892 г. въ Лондонъ по-долу отъ 85%, рускитѣ 4% златенъ по-долу отъ 100%, или 3% французскитѣ непогашаемъ заемъ по-долу отъ 100%, или 2 3/4% консолидиранъ английскитѣ по-долу отъ 95%, или 3% германскитѣ по-долу отъ

90%, или 4% австрийски златенъ по-долу отъ al pari по таблицата на парижката борса (тия курсове трѣбва да се разбиратъ, слѣдъ като се спаднатъ по таблицата изтеклитѣ лихви), както и въ случай на война, епидемия, сериозенъ смутъ или финансова криза, която по тѣхното мнѣние би направила всѣва емисия невъзможна, Государственитѣ банкъ и Парижката и Нидерландска банки иматъ право да се считатъ за неангажирани.“

Г. г. народни прѣдставители! За да можете да си съставите едно правилно понятие за чисто финансовитѣ условия на новия заемъ, особено за неговия дѣйствителенъ сесионенъ курсъ, трѣбва да ви покажа, какъвъ е билъ дѣйствителниятъ курсъ на миналитѣ заеми, та, като ги сравните, да видите прѣимущества на сегашния заемъ; за тая пѣлъ ще анализирамъ нѣколко отъ послѣднитѣ български държавни заеми.

Нѣма да говоря за моя заемъ отъ 1889 г., който е първиятъ български държавенъ заемъ. Ще кажа само, че неговитѣ условия трѣбва да се считатъ прѣвзходни за ония врѣмена и обстоятелства, при които той бѣше сключенъ. Нѣма да говоря и за другитѣ заеми, които се сключиха прѣди признаването на нашия държавенъ глава, защото нашето политическо положение тогава не бѣше консолидирано.

Почвамъ съ заема на г. Теодорова отъ 1898 г. Върху този заемъ съмъ направилъ една студия още тогава, когато се внесе той въ Пародното събрание. Моето мнѣние за този заемъ е публикувано въ в. „Свобода“ отъ 7, 9, 18 и 30 декемврий 1898 г. и 4 и 11 януарий 1899 г., и който желае може да ги прочете. Тукъ ще посоча само на нѣкои числа, безъ да се впускамъ въ подробности. Ще забѣлѣжа прѣди всичко, че това не бѣше заемъ въ истинската смисълъ на думата; то бѣше смѣсъ отъ разни конверсии, покупки и упражнения на стари опции. Въ договора нѣмаше нищо безусловно и окончателно; всичкото се състоеше само отъ опции въ полза на банцитѣ. Договорътъ пропадна, понеже банцитѣ се отказаха да го изпълнятъ. Заемътъ отъ 1898 г. бѣше за 290 милиона лева номинални, съ лихва 5%, сесионенъ курсъ 88½, обаче истинскиятъ сесионенъ курсъ на онази частъ отъ заема, която трѣбваше да се внесе въ брой, бѣше само 77½%, а дѣйствителната му лихва около 6.77%.

Да дойдемъ сега на заема отъ 1902 г., който е за 106 милиона лева номинални, лихва 5%, сесионенъ курсъ 81½. Този курсъ не е дѣйствителниятъ. Сега ще ви покажа истинския сесионенъ курсъ на този заемъ. Олевъ единъ отъ ораторитѣ казваше: еди-кои си заеми били направени съ еди-какви си курсове, а сегашниятъ — съ курсъ 86. Това сравнение не е вѣрно. За да може да се сравняватъ два заема, трѣбва прѣди всичко тѣ да се анализиратъ и да се види какъвъ е тѣхниятъ истински сесионенъ курсъ, а не да се гледа какъвъ курсъ е показанъ въ договора. Увѣрявамъ ви,

г. г. народни прѣдставители, че азъ можахъ да направя заемъ съ 4½% съ сесионенъ курсъ 92, даже 95, ако бѣхъ допусналъ жуисанси. Като отпуснемъ жуисанси за 10 милиона на банцитѣ, тѣ изведнажъ, съ благодарение, ще качатъ курса съ 6—7 милиона лева, като оставятъ за себе си 3 или 4 милиона. Жуисанситѣ играятъ най-важната роля при сключването на заеми. Тамъ, дѣто има жуисансъ, никога не може да се каже, че съотвѣтствующиятъ финансовъ министъръ добръ се е борилъ; или, ако се е борилъ, то той тогава не е разбиралъ добръ работата. Отпускането на жуисансъ показва неопитностъ отъ тѣзи, които сж третирали въпроса. Да ви кажа съ двѣ думи, какво е жуисансъ. Вие ще видите, че никога България не трѣбва да се лѣже да сключва заеми съ жуисансъ, защото, ако работимъ даже съ най-добритѣ банки, пакъ ние ще бѣдемъ изиграни. Ето каква е работата. Банцитѣ, когатъ правятъ заеми, стараятъ се да задържатъ паритѣ едно извѣстно врѣме у себе си, за да се ползватъ отъ тѣхъ. Тѣ обикновено казватъ: ще ви дадемъ по-голямъ курсъ, ама оставете паритѣ у насъ нѣколко врѣме, напр., 2 години. Като ги питате, каква лихва ще ни плащатъ, отговарятъ, че ще ни плащатъ, напр., около 1½. А пъкъ реалната лихва, която България плаща за заема, е около 5½%. Тѣ ще плащатъ по 1½%, а ние ще плащаме по 5½%. Върху 100 милиона ефективни, напр., тѣ за 2 години ще ни дадатъ 3 милиона, а ние ще дадемъ 11 милиона; значи, 8 милиона ще хвъркнатъ отъ нашия джобъ. На всички банки, които искаха жуисансъ, отговаряхъ, че България никога нѣма да отстъпни жуисанси, че е абсурдъ даже да се мисли подобно нѣщо, защото банцитѣ, при най-добрата си воля, не могатъ да ни обезщетятъ, не могатъ да ни възвѣрнатъ това, което ние ще изгубимъ отъ жуисанситѣ, понеже лихвитѣ въ странство сж по-низки, отколкото у насъ. Да положимъ, че банцитѣ ще задържатъ у себе си наши 100 милиона лева 2 години. Тѣ ще могатъ да се ползватъ отъ тѣхъ най-много по 3% годишно, което за 2 години прави 6 милиона. Тѣ нѣма да се съгласятъ да ни повѣрнатъ всичкитѣ тѣзи 6 милиона, а ще гледатъ да спечелятъ нѣщо и за това ще ни дадатъ само 3, или 4, или 5 милиона въ форма на увеличение курса. Но да положимъ, че тѣ ще ни отстъпятъ всичката си печалба отъ 6 милиона, че тѣ ще работятъ само за нашитѣ черни очи, безъ никаква полза за тѣхъ отъ жуисанситѣ. Въ такъвъ случай тѣ ще повишатъ нашия курсъ съ 6, т. е., вмѣсто да ни дадатъ, напр., 86, ще ни дадатъ курсъ 92. Но ние какво губимъ отъ жуисанситѣ? Реалната лихва, която плащаме за заема, е около 5½%. Значи, за 2 години ще изгубимъ 11 милиона, които намаляватъ дѣйствителния курсъ отъ 92 на 81. Значи, съ жуисанса курсътъ видимо се качва отъ 86 на 92, а въ сжщностъ той се сваля отъ 86 на 81. Ние ще прѣтърпимъ, прочее, отъ жуисанса една чиста

загуба отъ 5 милиона лева. Възможно е банкеритѣ да бждатъ ангели, да ни дадатъ всичко каквото използватъ отъ жуисанса, и пакъ да не можемъ да съберемъ двата края. Сѣ ние ще бждемъ изгорени, защото лихвата въ странство е по-малка, отколкото у насъ. Ако тя бѣше тамъ по-голъма, отколкото тукъ, тогава работата е друга. Ще кажемъ: хайде да седатъ напийтѣ пари тамъ, за да вземаме по-голъма лихва отъ тѣхъ, отколкото плащаме тукъ за нашия дългъ. Но не е така работата. Отъ това виждате, г. г. народни прѣдставители, че овзи, който е сключвалъ заеми съ жуисанси, не е знаелъ добръ работата. (Веселостъ)

А. Краевъ: Или сж го надхитрили.

Министъръ И. Саллабашевъ: Да видимъ сега какъвъ е истинскиятъ сесиюненъ курсъ на заема отъ 1902 г. Въ договора на г. Данева е казано, че заемътъ е за 106 милиона лева номинални, лихва 5%, курсъ 81½. Ако курсътъ дѣйствително бѣше такъвъ, трѣбваше да дойдатъ въ нашето съкровище 86.390.000 л.; но не дойдоха толкова. Спада се, прѣди всичко, сумата за обгербоване на облигациитѣ — 966.022 л. 24 ст. и за отпечатване на облигациитѣ — 50.500 л. Трето, трѣбва да се спадне още и загубата 5% отъ лихви върху номиналиитѣ 106 милиона лева отъ 1 септемврий 1902 г. — дата, отъ която тече първиятъ купонъ — до 30 септемврий, когато Парижката банка тури на разположение на българското правителство първата вноска отъ заема 35.166.957 л. 66 ст. Жуисансътъ за 29 дни по 5% прави 427.944 л. 44 ст., отъ които, като се извадятъ лихвитѣ за 9 дни, поради закѣсняване емисията, 132.500 л., остава чиста загуба за съкровището, отъ жуисанса, 294.444 л. 44 ст. Тритѣ тѣзи пера правятъ 1.300.966 л. 68 ст., които намаляватъ ефективната сума на заема на 85.089.033 л. 32 ст., които отговарятъ на курсъ 80·252% и лихва 6·53%. Емисията, съгласно договора, трѣбваше да стане на 1 септемврий, а въ дѣйствителностъ се извърши на 10 септемврий: репартицията е привърпена на 22 с. м.; а 8 дни слѣдъ това смѣтката ни бѣ завѣрена съ произведението. Четвърто, загуба отъ лихви върху 51.223.042 л. 34 ст. отъ 1 октомврий 1902 г. до 18 декемврий с. г., прѣзъ което врѣме Парижката банка е изплатила тази сума по текуща смѣтка, като ни е смѣтала лихва само 2½%, когато реалната лихва на заема е 6½%. Загубата отъ тоя жуисанс е 188.425 л. 62 ст. Пето, споредъ контракта, държавата е длъжна да внася сумитѣ за анюитета много по-рано прѣди падежа. Като смѣтаме, че срѣдната реална лихва на държавата ще бжде около 5%, а Парижката банка ще ни плаща 1%, ние губимъ отъ лихвата на тѣзи вноски срѣдно по 4%. Тази загуба възлиза за всѣки падежъ срѣдно по 34.712 л. 30 ст., или за 100 падежа всичко 3.471.230 л., които, сконтирани днесъ, се равнятъ на една настояща загуба отъ 1.267.410 л. 30 ст.

Шесто, за поддържане делегатството, въ продължение на 50 години, по 75 хиляди лева годишно, българското правителство ще плати 3.750.000 л., които, сконтирани днесъ, правятъ 1.369.194 л. 40 ст. Седмо, имаме загуба и отъ разликата между срѣдната реална държавна лихва и лихвата отъ чуждестраннитѣ ренти, които държимъ като залогъ въ Парижката банка. Трѣбва да ви кажа, г. г. народни прѣдставители, че г. Д-ръ Даневъ, освѣнъ дѣто допусна въ страната ни чуждѣ финансовѣ делегати да събира направо нѣкои български приходи, и освѣнъ дѣто даде на заемодавцитѣ гаранции и разни прѣимущества, оставиъ е още у тѣхъ наши пари 1.500.000 л., за да служатъ като добавъчна гаранция. Само половината отъ тази сума е вложена въ български облигации, а другата половина, 750.000 л., е вложена въ чужда рента съ низка лихва. Отъ разликата между държавната реална лихва и лихвата на чуждестранната рента ние губимъ годишно най-малко 11.950 л. 57 ст., или за 50 години 597.528 л. 50 ст., която сума, сконтирана днесъ, прави 218.168 л. 70 ст. Загубата на държавата отъ послѣднитѣ 4 пера се възкачва на 3.043.199 л. 02 ст. Но отъ друга страна има осществени нѣкои печалби: държавата е спечелила отъ продажба на облигации 484.204 л. 14 ст. Освѣнъ това Рускиятъ государственный банкъ отстъпи на българското правителство всичката своя частъ отъ печалбата по заема — 492.898 л. Значи, правителството е спечелило всичко 977.102 л. 14 ст., които намаляватъ прѣдишната загуба, отъ 3.043.199 л. 02 ст., на 2.066.096 л. 88 ст. Като спаднемъ тази сума отъ ефективна на заема намираме, че дѣйствителната сума, получена срѣщу 106 милиона номинални, не е 86.390.000 л. по курсъ 81½, а е само 83.022.936 л. 44 ст., което отговаря на единъ дѣйствителенъ курсъ 78·32% и на една реална лихва 6·72%. Въместо да получимъ споредъ контракта 86.390.000 л., получили сме само 83.022.936 л. 44 ст. Другитѣ 3.300.000 л. сж се изгубили изъ кюшетата, като разноси или жуасанси. (Смѣхъ въ мнозинството)

Сега да дойдемъ на заема отъ 1904 г. По контракта той е за 100 милиона лева номинални, съ лихва 5%, курсъ 82. Ако този курсъ бѣше истински, тогава въ съкровището трѣбваше да постѣпятъ 82 милиона, а това не е вѣрно. Ето кои суми трѣбва да се спаднатъ отъ сумата 82 милиона. Първо, за обгербоване облигациитѣ 999.800 л. Второ, за отпечатване облигациитѣ 49.411 л. Трето, загуба 5% отъ лихви върху номиналната сума 80 милиона лева, отъ 1 ноемврий 1904 г., когато почна да тече първиятъ купонъ, до 17 декемврий с. г. Този жуисансъ за 47 дни върху 80 милиона ни причини загуба 522.222 л., които, заедно съ прѣдишнитѣ суми, правятъ всичко 1.571.433 л., съ които сумата отъ заема се намалява на 80.428.567 л. Значи, сесиюниятъ курсъ спада на 80·43%, а дѣйствителната лихва става 6·51%. Емисията на този заемъ е станала точно на 1 де-

кемврий 1904 г., съгласно контракта. Репартицията е извършена на 9 декемврий, а завърката на нашата сметка е станала осем дни по-късно, на 17 декемврий. Четвърто, оставени сж въ Парижката банка на 17 декемврий 1904 г. наши пари 25 милиона лева, прѣдпазначени за военни покупки отъ Шнайдеръ и С-ие, които пари сж седѣли тамъ почти цѣли 5 години. Въ това врѣме ние сме плащали $6\frac{1}{2}\%$ лихва за нашия дългъ на Българската народна банка, а Парижката банка е плащала намъ разликата между тѣзи двѣ лихви, отъ 17 декемврий 1904 г. до 18 октомврий 1909 г. Това е причинило на държавата една загуба отъ 1.833.138 л. 66 ст. Пето, Парижката банка е задържала и други наши пари 16.170.926 л. 25 ст., прѣдпазначени за постройка на желѣзници. Ние сме плащали на Българската народна банка лихва $6\frac{1}{2}\%$ за нашитѣ дългове, а Парижката банка е плащала на държавата 2, $2\frac{1}{2}$, до 3% . Загубата на държавата отъ тази операция възлиза на 1.789.228 л. 05 ст. Шесто, като имаме прѣдъ видъ, че за едно продължително врѣме държавната реална лихва ще бѣде 5% , а лихвата, която Парижката банка ни плаща за прѣдварителнитѣ вноски срѣщу отдѣлни платежи е 1% , то загубата отъ това, дѣто плащаме сумитѣ за всѣки апонитетъ много по-рано отъ падежа, се възкачва срѣдно за всѣки падежъ по 34.069 л. 40 ст. или за сто падежа 3.406.940 л., които, сконтирани днесъ, се равняватъ на 1.247.420 л. 60 ст. Седмо, за поддържане на делегатството въ продължение на 50 години ще се плаща по 30 хиляди лева годишно, специално за този заемъ; значи, всичко 1.500.000 л., които, сконтирани сега, сж равни на 549.211 л. 58 ст. Осмо, срѣдната държавна реална лихва е 5% — сега лихвата е по-висока, но прѣдполага се че за въ бѣдѣще тя ще бѣде по-ниска, та за това вземамъ срѣдна лихва само 5% . А лихвата на чуждестранната рента, която е дадена като добавъчна гаранция, е 3% , а може да бѣде за въ бѣдѣще и по-ниска. Отъ разликата на двѣтѣ лихви ние губимъ ежегодно най-малко по 8.998 л. 50 ст. или за 50 години — 449.925 л., които, сконтирани днесъ, правятъ 164.275 л. 95 ст. Загубата на държавата отъ послѣднитѣ 5 пера възлиза на 5.583.275 л. 04 ст. Но отъ друга страна отъ продажба на облигации държавата е спечелила 400 хиляди лева, та загубата остава 5.183.275 л. 04 ст., които като извадимъ отъ 80.428.567 л. намираме, че отъ заема се е получило всичко на всичко 75.245.291 л. 96 ст., които отговарятъ на дѣйствителенъ сесиюненъ курсъ 75.245% и на реална лихва 7.03% . Срѣщу 100 милиона номинали, вмѣсто да постѣпнатъ 82 милиона, споредъ контракта, постѣпили сж дѣйствително само $75\frac{1}{4}$ милиона лева. Другитѣ $6\frac{3}{4}$ милиона сж смутолени по единъ прикритъ начинъ. Дѣйствителниятъ сесиюненъ курсъ, вмѣсто да бѣде 82, както е писано въ контракта, е въ сжщностъ само $75\frac{1}{4}$.

Сега ще разгледамъ заема отъ 1907 г. Той е за 145 милиона лева номинални, лихва $4\frac{1}{2}\%$,

курсъ 85. Ако този курсъ бѣше вѣренъ, държавата трѣбваше да получи 123.250.000 л. Отъ тази сума, обаче, трѣбва да се спаднатъ разни разпоски и загуби отъ жуисанситѣ. Първо, за обгербоване на облигациитѣ — 1.450.000 л. Второ, за отпечатване на облигациитѣ и врѣменнитѣ свидѣтелства — 75.120 л. 75 ст. Трето, загуба отъ жуисансъ по $4\frac{1}{2}\%$ върху 145 милиона отъ 19 януарий 1907 г., отъ когато тече първиятъ купонъ, до 22 априлий с. г., когато Парижката банка завѣри сметката ни, т. е. за 94 дни загуба 1.703.750 л., която трѣбва да се намали съ 123.250 л., които Парижката банка трѣбва да ни върне за 8 дни, поради закъснението на емисията, по $4\frac{1}{2}\%$ върху ефективнитѣ 123.250.000 л. Значи, загубата отъ този огроменъ жуисансъ е 1.580.500 л. Сумата отъ тѣзи 3 пера възлиза на 3.105.620 л. 45 ст. Ефективитѣ, прочее, отъ заема спада на 120.144.379 л. 55 ст., които отговарятъ на лихва 5.62% и курсъ 82.86% . Емисията трѣбвало би да стане на 1 априлий 1907 г., но въ сжщностъ тя е станала на 9 априлий с. г. Репартицията е направена на 14 априлий, а завърката на сметката 8 дни слѣдъ репартицията — на 22 априлий. Четвърто, на 5 май н. с. 1907 г. сж оставени въ Парижката банка 17.243.590 л. наши пари, съ задължение, да не можемъ да ги изтегляме по-рано отъ слѣдующитѣ дати: 8.621.795 л. на 10 априлий 1909 г. н. с. и останалитѣ, 8.621.795 л., на 31 декемврий 1909 г. н. с. Загубата на държавата отъ тази некачествима операция възлиза на 2.421.975 л. 91 ст. Тази загуба произлиза отъ това, че ние въ това врѣме сме имали голѣмъ дългъ къмъ Българската народна банка, за който плащаме лихва $6\frac{1}{2}\%$, а Парижката банка ни плащаше за нашитѣ пари само 1% . Тази работа не е била уговорена въ договора, а е била уредена между Парижката банка и моя прѣдшественикъ. Пето. Загуба отъ лихви между $6\frac{1}{2}\%$, колкото държавата е плащала на Българската народна банка, и 1% , колкото държавата е получавала отъ парижката банка, върху сумата 25 милиона лева, прѣдпазначена за военни покупки, оставена на 5 май 1907 г. въ парижката банка. Отъ тази сума сега се намиратъ въ парижката банка още 10.197.286 л. 68 ст.; ако тази сума сполучимъ да изтеглимъ до 1 априлий 1910 г., загубата на държавата отъ тази операция ще бѣде 2.013.048 л. 65 ст. Ако паритѣ останатъ въ парижката банка по-дълго врѣме, държавната загуба ще бѣде още по-голѣма. Шесто. Държавата е прѣтърпяла загуба отъ разлика на лихви, между $6\frac{1}{2}\%$ и 1% , върху 28.759.660 л., които парижката банка е задържала у себе си на 5 май 1907 г. Една частъ отъ тази сума, именно 18.697.075 л., тя е задържала 73 дни, до 16 юлий 1907 г., а останалитѣ, 10.062.585 л., сж били задържани 134 дни, до 5 септемврий с. г. На тѣзи двѣ дати сж били прѣведени сумитѣ на Робартсъ Люббокъ въ Лондонъ и на Лендербанкъ въ Виена, за изплащане стойността на неконвертиранитѣ облигации по заемитѣ отъ 1888 и 1889 г. Загубата

на държавата отъ това перо е 414.527 л. 78 ст. Седмо. Загуба отъ разликата между срѣдната държавна лихва 5% и плащаната отъ парижката банка 1%, върху прѣдварителнитѣ вноски срѣщу отдѣлнитѣ падежи, възлизащи за всѣки падежъ, срѣдно по 30.947 л. 03 ст., или за 120 падежа, всичко 3.713.644 л., които сконтирани днесъ се равняватъ на една настояща загуба отъ 585.805 л. 30 ст. Осмо. За поддържане делегатството, добавъчно за настоящия заемъ, ще плаща държавата по 15.000 л. годишно, или за 60 години, всичко 900.000 л., които, сконтирани днесъ, правятъ 283.939 л. 34 ст. Всичкитѣ загуби за държавата отъ послѣднитѣ петъ пера възлизатъ на 5 719.296 л. 99 ст. Като извадимъ тази сума отъ 120.144.379 л. 55 ст., намираме, че ефективната сума на цѣлия заемъ е 114.425 082 л. 56 ст. А отъ това се вижда, че дѣйствителниятъ сесionenъ курсъ не е 85, както е казано въ контракта, а е само 78.91%, и че дѣйствителната реална лихва е 5.94%. И тъй, срѣщу 145 милиона номинални, вмѣсто да вземе 123.250.000 л., по курсъ 85%, държавата е взела само 114.400.000 л., по курсъ 78.9%. Разликата отъ около 8.800.000 л. сѣ се изгубили въ разни жуисанси и пр. Курсътъ на заема, уговоренъ и гласуванъ отъ Народното събрание, е ужъ 85%, а пъкъ, като разчовъркате работата, виждате, че сѣщинскиятъ сесionenъ курсъ е по-малко отъ 79%.

А. Краевъ: Като се разчовърка още повече, ще стане ясно на народа, какъ вчерашни голтапи ставатъ банкери въ Парижъ и какъ щастливи вдовици строятъ четириетажни здания въ София.

Прѣдседателътъ: Моля, не прѣжсвайте!

А. Вашевъ: Освѣтъ това, има и покупки.

А. Краевъ: Г. Саллабашевъ! За покупкитѣ има друго човъркане.

Министъръ И. Саллабашевъ: За покупкитѣ има много да се говори, но азъ не смѣя, защото въпросътъ се отнася до оружия, купени за нашата армия, които оружия сѣ добри. Ако говори, думитѣ ми може да се прѣтълкуватъ. Засега азъ ви заявявамъ само, че въоръжението е прѣвъзходно; но за цѣната — да мълчимъ...

А. Вашевъ: Тамъ е въпросътъ. (Глъчка)

Прѣдседателътъ: Моля, тишина, г-да.

Министъръ И. Саллабашевъ: Сега, г. г. народни прѣдставители, ще направя и на новия заемъ единъ анализъ, какъвто направихъ за другитѣ заеми, за да видите каква е разликата между тѣхъ.

А. Краевъ: Тѣй, тѣй — направете го.

Министъръ И. Саллабашевъ: Заемътъ е за 100 милиона лева номинални, лихва 4½%, сесию-

ненъ курсъ 86. Ако ви кажа колко е истинскиятъ курсъ на заема, нѣма да ме повѣрвате. Той, г. г. народни прѣдставители, е, въ сѣщностъ, съ цѣль 1 милионъ по-високъ, отколкото е показанъ въ контракта.

А. Краевъ: Хайде, де!

Министъръ И. Саллабашевъ: Да, да, това ви се вижда чудно, това ви се вижда абсурдъ, но азъ ще ви го докажа.

Д. Мишевъ: Защото сме навикнали да бжде по малтъкъ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Сега, обаче, е по-голямъ. Ама ще кажете: „Ве джапътъ, на-ли ще плащаме тимбритѣ и други разноски?“ Ето каква е работата. Сесиюниятъ курсъ е 86, значи, банкитѣ ще ни дадатъ 86 милиона. Тѣй ли? Освѣтъ това, ако заемътъ се емитира надъ 89½, ще дѣлимъ върхнината наполовина. Азъ мисля, че емисията ще може да стане по курсъ 92 най-малко. Възможно е и повече, но не искамъ да прѣдполагамъ погоренъ курсъ, за да не би да се излъжа, та да кажите послѣ, че азъ нарочно съмъ надувалъ цифритѣ.

Д-ръ Н. Наковъ: Нека сами да порастатъ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Та нека кажемъ, че ще се емитира съ 92. Отъ 89½ до 92 има 2½, отъ които ще получимъ половината 1¼, т. е. 1.250.000 л. Ще спечелимъ и отъ друго едно нѣщо, г-да, отъ камбиото. Вчера г. Коларовъ ви каза, че камбиото е сега твърдѣ скъпо; и дѣйствително въ София чекъ срѣщу Парижъ се продава сега съ 17%₀₀. За да пратите въ Парижъ 1000 напалеона, трѣбва да дадете тукъ 1017 напалеона, за да ви дадатъ чекъ. Winer Bank-Verein има право да ни даде паритѣ било съ напалеони — въ Виена, било съ чекове, срѣщу Парижъ. Тя всѣкога ще прѣдпочита да ни плаща съ чекове, защото напалеонитѣ въ Виена ще ѝ струватъ по-скъпо. Щомъ получимъ чековетѣ, ще ги продадемъ, по дневния курсъ, на нашата банка, която, вмѣсто да купува камбио отъ частни банки, ще го купи отъ правителството. Даже, ако употребимъ тѣзи чекове за изплащане наши анюитети въ странство, то пакъ ще спечелимъ, понеже, вмѣсто да купуваме за тази цѣль камбио, ние ще свършимъ работата си съ нашитѣ чекове и съ това ще економисаме 17%₀₀, което нѣхмѣ да дадемѣ за купуване на камбио. Смѣтамъ, че ще имаме около единъ милионъ лева печалба отъ камбио само.

Г. Данаиловъ: Г. министре! Споредъ виенскитѣ вѣстници, не е извѣстно какво е камбиото, и Виенските смѣтка само за тѣзи пари, които ще се взематъ....

Министъръ И. Саллабашевъ: Може да бжде и по-голямъ, г. Данаиловъ...

Г. Данаиловъ: Може да бжде и обратното.

Министъръ И. Саллабашевъ: Да-ли камбиото ще се повдигне или намали, не мога да кажа; азъ правя смѣтките си споредъ досегашного положение . . .

Г. Данаиловъ: Азъ искамъ друго да питамъ.

Министъръ И. Саллабашевъ: . . . азъ смѣтамъ срѣдно по 12⁰/₀₀; но то може, разумѣва се, да бжде и повече, може да бжде и по-малко; ако е около 12⁰/₀₀ срѣдно, ще спечелимъ горѣ-долу единъ милионъ. Значи, отъ цѣлия заемъ ще получимъ 88.250.000 л.

Сега да изброимъ разноските, които ще легнатъ върху държавата. До колкото моите свѣдѣния сж вѣрни, заемътъ ще се котира въ Австрия, Белгия, Швейцария, Холандия и една частъ въ Германия. Като имамъ прѣдъ видъ размѣритѣ на тимбрата, съ която се обгербоватъ облигациитѣ въ тѣзи държави, мисля, че обгербоването, въобще, ще ни струва срѣдно около единъ милионъ. Разноска за котиране, както и отпечатването на облигациитѣ, ще струватъ около 50.000 л. Капитализирането днесъ на загубитѣ, които ще имаме за въ бѣдѣще отъ лихвата за 14 дни върху сумитѣ, внасяни отъ държавата срѣщу всѣки падежъ, дава една сума отъ около 200 хиляди лева. Значи, държавата ще има по настоящия заемъ разноси и загуби всичко около 1.250.000 л. Като извадимъ тази сума отъ 88.250.000 л., за които говорихъ по-напрѣдъ, намираме, че дѣйствителнитѣ, чиститѣ постѣпления отъ заема се възкачватъ на 87 милиона лева.

Г. г. народни прѣдставители! Ако дойдатъ нѣкои извънредни обстоятелства, тази сума може да се увеличи, но може и да се намали малко. Ако, не дай Боже, камбиото се повиши, тогава ще спечелимъ повече; но азъ не обичамъ такава печалба; прѣдпочитамъ да падне камбиото и да не печелимъ нищо отъ него. Но това не зависи отъ нашата воля. Камбиото се вдига по нѣкога и въ най-добри уреденитѣ държави. Въ Ромѣния то достигна до 18⁰/₀₀; а въ Италия, която е долѣнена до Франция, чековитѣ срѣщу Парижъ се продаватъ съ 7⁰/₀₀ връхнина. Ако и у насъ камбиото се покачи на 18 или 20⁰/₀₀, тогава, вмѣсто единъ милионъ, ще спечелимъ 1½ милионъ лева. Но поврага тази печалба. (Смѣхъ) По-добри да нѣма никакво увеличение на камбиото, че нека печалбата ни да бжде по-малка.

И тѣй, г. г. народни прѣдставители, споредъ най-вѣроятното ликвидиране на този заемъ, ние ще имаме; за голѣмо чудо на цѣлия свѣтъ, единъ дѣйствителенъ сесионенъ курсъ по-голѣмъ, отколкото е показаниетъ въ договора сесионенъ курсъ: вмѣсто 86, ние ще имаме 87. Вие видѣхте, при другитѣ заеми, каква обратно разлика има между посочения въ контракта курсъ и дѣйствителния курсъ. При заема отъ 1888 г. контрактниятъ курсъ

бѣше 88½, а дѣйствителниятъ 77½, т. е. 11⁰/₀₀ по-малко; при заема отъ 1902 г. контрактниятъ курсъ бѣше 81½, а дѣйствителниятъ 78½, т. е. съ 3¼⁰/₀₀ по-долу; при заема отъ 1904 г. контрактниятъ курсъ е 82, а дѣйствителниятъ 75¼, т. е. 6¾⁰/₀₀ по-малко; при заема отъ 1907 г. контрактниятъ курсъ е 95, а дѣйствителниятъ е по-долу отъ 79, т. е. съ 6⁰/₀₀ по-малко; а при настоящия заемъ ние виждаме съвършено противното: контрактниятъ курсъ е 86, а дѣйствителния — 87, т. е. съ 1⁰/₀₀ повече. Дѣйствителнитѣ лихви на тѣзи заеми по редъ сж 6·77⁰/₀₀, 6·72⁰/₀₀, 7·03⁰/₀₀, 5·94⁰/₀₀ и 5·40⁰/₀₀.

При анализиране заемитѣ отъ 1904 и 1907 г. не сж взети въ внимание цѣнитѣ на задължителнитѣ покупки. Ако и това бѣше взето въ съображение, тогава тѣхниятъ дѣйствителенъ курсъ и реалната имъ лихва щѣха да бѣдатъ съвсѣмъ други, много по-лоши.

Азъ свършвамъ вече съ разглеждането на заема.

Г. Георговъ: За публикациитѣ искамъ да кажете една дума.

Министъръ И. Саллабашевъ: Добри, ще кажа. Г. Георговъ се бои, че когато излизатъ въ погашение нѣкои облигации, ние ще ги публикуваме, кой знае въ колко много вѣстници, за да даваме печалба на вѣстникаритѣ и да съсипваме скръвището. Азъ ви заявявамъ, че тия публикации въ чужбина ще ставатъ въ по единъ само вѣстникъ на всѣко отдѣлно мѣсто, дѣто се котира заемътъ; по никой начинъ не въ повече вѣстници.

Сега, г. г. народни прѣдставители, ще ви кажа нѣколко думи за прѣговоритѣ, които прѣдшествуваха сключването на настоящия заемъ. Когато се узна, че ние ще трѣбва да сключимъ заемъ, почнаха да се явяватъ при мене много лица съ прѣдложение. На всички казахъ, че не мога да почна съ тѣхъ прѣговори докато тѣ прѣдварително не приематъ, като база, че заемътъ трѣбва да бжде безъ контролъ, безъ гаранции, безъ покупки и безъ жуисанси. Казватъ ми: „Не може.“ Отговарямъ имъ: като не може, нѣма да сключваме заемъ. Най-послѣ, слѣдъ много мъки, когато да трѣгвамъ вече за Карлсбадъ, яви се една сериозна банка, банката на бившия французски финансовъ министъръ и министъръ-прѣдседателъ, г. Рувиѣ, който заяви, че приема нашитѣ основни условия за заема. Този знаменитъ финансистъ ми извѣсти, чрѣзъ своя прѣдставителъ, че е съгласенъ да направи на България единъ заемъ на почтени условия, безъ гаранции, безъ покупки и безъ никакви други унижителни клаузи. България трѣбва да бжде признателна на г. Рувиѣ, понеже той първи ѝ протегна ръка, за да ѝ освободи отъ унижителнитѣ условия на досегашнитѣ заеми. Срѣцнахъ се въ Дрезденъ, по негова покана, съ директоритѣ на неговата банка, г. г. Хомберъ и Гранжанъ. По-послѣ имахъ срѣща и съ самия г. Рувиѣ въ Парижъ. Нашитѣ

прѣговори останаха безъ резултатъ; не можахме да сключимъ договоръ, защото курсътъ, който ми даде, не бѣше удовлетворителенъ. По-послѣ почнаха да дохождатъ и други прѣдложения върху сжщата база. Едно отъ най-важнитѣ прѣдложения ми се направи отъ Лондонъ — City and Midland Bank, една отъ най-големитѣ английски банки, която тоже прие да ми направи заема, безъ никакви стѣснителни или унизителни условия. Къмъ тази банка се присъединиха и други богати лондонски къщи: Hirsh & Co и Nauman and Lubbock. Прѣговоритѣ и тамъ останаха безъ резултатъ, понеже цѣната, която дадоха, не бѣше выгодна. Слѣдъ това се яви, чрезъ свой прѣдставителъ, белгийската банка Société Générale. И съ нея не можахъ да свѣрша работата, защото цѣната бѣше много долна. Тогава се яви французката банка Crédit Mobilier. Съ нея бѣхъ по-щастливъ, уговорихъ условията и сключихъ заема, но французкото правителство отказа да разрѣши котирането. Нѣкои господа, между които е и г. Теодоровъ, ме обвиняватъ, че будто-би азъ съмъ билъ причината за отказване котирането. Това не е вѣрно. Французкото правителство — прѣди още азъ да ида въ Франция, бѣше вече заявило, че то нѣма да позволи котирането на единъ български негарантиранъ заемъ. Когато г. Рувие излѣзе на междана, азъ помислихъ, че единъ такъвъ великъ финансистъ и държавенъ мъжъ ще знае работата и, че той трѣбва да е билъ увѣренъ, че котирането ще бѣде непрѣмѣнно допуснато, щомъ се е рѣшилъ да ми прави прѣдложение за негарантиранъ заемъ. Прѣдъ видъ на това обстоятелство и понеже не бѣхъ увѣренъ, дѣ ще мога да сключа заемъ, дали въ Франция, или въ Англия, Белгия, или другадѣ, азъ счетохъ за невъзможно и за неудобно да дѣйствувамъ прѣдъ кое и да било чуждо правителство за позволение на котирането, прѣди да бѣда сигуренъ, че ще мога да сключа заемъ въ съответствующата държава. Щомъ сключихъ заема съ Crédit Mobilier, азъ веднага направихъ надлежитѣ постѣпки прѣдъ французкото правителство. Никого не съмъ оскѣрбявалъ. Моето поведение бѣше най-коректно и бѣ добръ оцѣнено въ Парижъ. Това се доказа съ блѣскавия приемъ и отличното дине, което се даде въ моя честъ отъ френския министъръ на финанситѣ г. Кошери въ лувърския дворецъ, и на което присѣдствуваха настоящи и бивши французки министри, сенатори и депутати. Слухътъ, че ужъ азъ съмъ шокиралъ французкото правителство и за това то било ужъ отказало котиранката, е една интрига, една басня, измислена отъ наши неприятели, които, като не могатъ да намѣратъ нищо лошо въ договора, търсятъ други съвѣстни несправедливи причини, за да ме нападатъ. Както ви казахъ, бѣхме сключили въ Франция заемъ, но французкото правителство категорически отказа котирането му.

Напослѣдъкъ получихме други добри прѣдложения за заемъ. Доиде Wiener Bank-Verein съ

прѣдложение; яви се и Länder-Bank съ друго прѣдложение. Нашиятъ съгражданинъ и патриотъ г. Сава Паница положи голѣми усилия да убѣди Länder-Bank да прѣдложи на България единъ добъръ заемъ. Съ това той принесе голѣма услуга на нашата държава. Считамъ за свой дългъ да изкажа тукъ, по този поводъ, моята благодарностъ на г. Паница. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството) Прѣдложението на Länder-Bank бѣше доста выгодно; то бѣше още по-цѣнно затова, че Länder-Bank го правѣше отъ името на една група, въ която влизаха: Länder-Bank, германската Дармщатска банка и извънѣрно силната английска къща Schröder & Co. Условията, обаче, които ми прѣдложи Wiener Bank-Verein, бѣха по-добри и Министерскиятъ съвѣтъ намѣри за по-добъръ да се сключи заемътъ съ тази банка. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството)

А. Екимовъ: Прави прѣдложение, щото хубавата и пълна съ цѣнни данни и съдържание рѣчь на г. министра на финанситѣ да се публикува и се разпрѣсне навсѣждѣ, за да може да види всѣки, какъ сж тежки работитѣ и финансовото положение на нашата страна.

Отъ мнозинството: Прието. (Ржкоплѣскане)

В. Милевъ: Въ допълнение на прѣдложението на г. Екимова, азъ прѣдлагамъ да се напечататъ рѣчитѣ и на г. Теодорова, на г. Данева, на г. Пешева и на г. Драгиева, който говори отъ името на земеделѣската група, за да може народътъ да види отзивитѣ на всичкитѣ политически партии въ камарата за заема, който бѣше на разискване и въобще за заемитѣ въ България. Моли Народното събрание да приеме туй мое прѣдложение.

Отъ мнозинството и отъ земеделѣската група: Приема се. (Ржкоплѣскане)

Прѣдседателътъ: Ще туря на гласуване прѣдложенията на г. Екимова и на г. Милева.

А. Стамболийски: Да се публикува и рѣчта на г. Данаилова.

Прѣдседателътъ: Турямъ на гласуване първо прѣдложението на г. Екимова. Който е съгласенъ съ него да си вдигне ржката. (Мнозинство) Приема се.

Ще туря на гласуване прѣдложението на г. Милева, именно за напечатването рѣчитѣ на г. г. Теодоровъ, Даневъ, Пешевъ и Драгиевъ. Който е съгласенъ съ него да си вдигне ржката. (Мнозинство) Приема се.

Има думата г. министъръ-прѣдседателътъ.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Само нѣколко думи ще кажа. По принципъ, заемътъ, който правителството сключи съ виенската банка, биде одобренъ отъ

всичкитѣ наши политически противници тукъ. По-голъмо удовлетворение отъ това за правителството не може и да има. Азъ трѣбва да привѣтствувамъ въ нашитѣ противници добрината да признаятъ едно дѣло за добро дѣло, когато то ползува българския народъ. Въ своитѣ разисквания, нашитѣ политически противници всички, безъ изключение: и г. Даневъ, и г. Теодоровъ, и г. Драгиевъ, и г. Пешевъ бѣха по въпроса за заема, прѣди всичко, българи, и слѣдъ това опозиционери. (Ръкоплѣскане отъ мнозинството)

К. Сидеровъ: Тѣ нѣма да гласуватъ за заема.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Г. Сидеровъ! Азъ говоря, че по принципъ одобриха заема и най-вече неговитѣ морални качества. Всѣки отъ господата, за които говоря, е свободенъ слѣдъ това да го вотира или не. Но тоя типъ заемъ, който е една сериозна крачка напредъ въ нашата нова политика за заемитѣ, тоя новъ типъ заемъ, повтарямъ, за пръвъ пътъ ни го даде парижката борса. Първиятъ таквъ заемъ биде сключенъ отъ българското правителство съ *Crédit Mobilier*, и тоя фактъ най-добру илюстрира, че кредитътъ на България и на френския париченъ пазаръ е добъръ. Страхотѣ на нашитѣ противници сж страхове неумѣстни и, ако заемътъ не сполучи въ Парижъ, то е само заради това, защото неговото котиране не биде разрѣшено отъ французкото правителство. Заемътъ, който сключихме въ Парижъ, както и този, който сключихме въ Виена и който дебатираме тукъ, не сж заеми, които иматъ политическа подкладка; тѣ сж сдѣлки чисто финансови, и толкова.

Това сж думитѣ, които счетохъ за нужно да кажа прѣдъ народното прѣдставителство, когато се заврѣшватъ дебатитѣ по договора за заема. Камарата ще гласува или ще отхвърли тоя заемъ — това е нейно право — но, имайки прѣдъ видъ станалитѣ спорове тукъ и въ комисията, за рѣшението, което ще трѣбва да се гласува, азъ отъ името на правителството прѣдлагамъ слѣдующата една редакция на това рѣшение, съ която се надѣвамъ, че уважаемата комисия по Финансовото министерство ще се съгласи. Редакцията на това рѣшение, което прѣдлагамъ, е редакция, която въ нищо смѣстено не се различава отъ она, която е дала комисията и въ своето болшинство, и въ своето меншинство. Но, имайки прѣдъ видъ разискванията, които станаха тукъ, азъ се помъжихъ да дамъ една редакция, която да примири и болшинството, и меншеството отъ комисията. Най-големитѣ страхове, които иматъ нѣкои отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, сж, че произведението отъ заема, ако бѣде одобренъ отъ Събранието, ще може да се употреби отъ правителството и за други цѣли, не само за ония, които продукуваха неговото сключване. Всички тия страхове ще станатъ безосновни, ако приемемъ такава една редакция. Съ първата частъ отъ рѣшението на комисията и азъ, както и всички,

съмъ съгласенъ: комисията, и въ болшинството, и въ меншеството си, въ тая частъ на рѣшението си прѣдлага да се одобри сключениятъ на 3 декемврий новъ стилъ 1909 г. заемъ. Сега чета ви втората алинея на сжщото рѣшение: „Произведението на тоя заемъ не може да се употреби за нищо друго, освѣнъ“ — по-категорична форма отъ тая не намирамъ — „за довършването на строящитѣ се сега желѣзнопѣтни линии и пристанища и за изплащането на сжществуващи досега държавни дългове.“ (Ръкоплѣскане отъ мнозинството)

Моля почитаемата комисия да се съгласи съ това прѣдложение, което прави, та на гласуване да се тури нейното тѣй измѣнено прѣдложение.

Отъ мнозинството: Прието.

Докладчикъ Г. Тишевъ: Новата редакция, г. г. народни прѣдставители, намирамъ, че по съдържание, е сжщата, даже има една разлика въ смисълъ на усиляване онова, което е изказано отъ болшинството на комисията, именно, въ нея не само се опрѣдѣля назначението на заема, но още се изказва запрѣщение за употреблението на тоя заемъ за други цѣли. Заради това, отъ страна на комисията не може да бѣде друго, освѣнъ тя да бѣде приета. Въ този видъ рѣшението ще бѣде слѣдующето: (Чете)

„Рѣшение

за одобрение договора съ *Wiener Bank-Verein* за сключването на единъ български държавенъ $4\frac{1}{2}\%$ заемъ отъ 100 милиона лева златни номинални.

„Членъ единственъ. Одобрява се договорътъ съ *Wiener Bank-Verein* за сключването на единъ български държавенъ $4\frac{1}{2}\%$ погаслемъ заемъ отъ 100 милиона лева златни номинални, сключенъ въ София на 3 декемврий новъ стилъ 1909 г.

„Произведението на тоя заемъ не може да се употреби за нищо друго, освѣнъ: за довършването на строящитѣ се сега желѣзнопѣтни линии и пристанища и за изплащането на сжществуващи досега държавни дългове.“

Отъ мнозинството: Прието. Да се гласува.

Прѣдседателътъ: Има да съобщи на г. г. народнитѣ прѣдставители, че е постъпило прѣдложение отъ г. Драгиева, приподписано отъ 19 души . . .

Д. Драгиевъ: Отъ 20.

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: То не е важно.

Прѣдседателътъ: Отъ 20 души читаеми, а другиятъ нечитаеми.

Д. Драгиевъ: Прѣдседателътъ ще си каже името на стенографитѣ.

Прѣдседателътъ: . . . съ което моли, на основание чл. 40 отъ правилника, одобряването на законопроекта съ Wiener Bank-Verein, за сключването на единъ български държавен заемъ 4½% отъ 100 милиона лева златни номинали, да стане съ поименно гласоподаване.

А. Краевъ: Приемаме. (Глъчка)

Прѣдседателътъ: Моли, г-да типина. Азъ мисля, че несправилно е поставенъ чл. 40 отъ новия правилникъ, а ще трѣбва да се тури чл. 30 отъ стария правилникъ, понеже новиятъ още не е раздаденъ.

Отъ земледѣлската група: А-а-а!

Д. Драгиевъ: Часовника поставихте споредъ новия правилникъ.

Прѣдседателътъ: Моля! Сѣ едно е — сѣ по рѣшението на Събранието ще стане, и по единия, и по другия правилникъ.

Има думата г. министъръ-прѣдседателътъ.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Съгласенъ съмъ гласуването да стане споредъ новия отъ васъ вотиранъ правилникъ.

Има прѣдложение отъ г. Драгиева, подписано отъ 20 души, за да стане поименно гласуването. Добръ, това прѣдложение на г. Драгиева, да стане поименно гласуване, съгласно чл. 46 отъ новия правилникъ, трѣбва да се одобри отъ Събранието. Чл. 40 отъ правилника, който цитира г. Драгиевъ, разбира само едно: за да има прѣдложение за поименно гласуване, трѣбва да има поне 20 души, които да го направятъ. Единъ пътъ направено, то трѣбва да се одобри, или отхвърли отъ Събранието. Правилникътъ е изриченъ; чл. 46 отъ него гласи: „Гласоподаването (чл. 115 к.) бива лично а именно: 1. Явно: а) чрѣзъ вдигане рѣка; б) чрѣзъ ставане и сѣдане; в) чрѣзъ записване саморѣчно имената си; и г) поименно.“ Сега, по-нататъкъ казва и тайно, но това не ни интересува. „Първитѣ два начина на явното гласоподаване“ — т. е. чрѣзъ вдигане рѣка и чрѣзъ ставане и сѣдане — „ставатъ по усмотрение на прѣдседателя, а вторитѣ“ — сир. чрѣзъ записване саморѣчно имената си и поименно — „по рѣшение на Събранието.“

Тѣй щото, азъ съмъ съгласенъ да сложите на гласуване прѣдложението на г. Драгиева. Ако щете, приемере прѣдложението му да се гласува поименно — азъ не съмъ противъ това.

Прѣдседателътъ: Има думата г. Драгиевъ.

Д. Драгиевъ: Искамъ да направя една бѣлѣжка по тѣлкуването, което направи г. министъръ-прѣдседателътъ. Чл. 40, на основание на който азъ

прави прѣдложение, подписано отъ 20 души народни прѣдставители, договорътъ да бѣде гласуванъ чрѣзъ поименно гласоподаване, се основана на глава VI отъ правилника — Внасяне и разискване на законопроекти и прѣдложения. Въ такъвъ случай, когато се касае 20 души да поискатъ поименно гласоподаване на единъ законопроектъ, миѣнието на камарата не се иска.

Отъ мнозинството: А-а-а! Кой казва туй?

Д. Драгиевъ: Моля, моля! Миѣнието на камарата се иска на основание глава VII отъ правилника, чл. чл. 46 и 47, дѣто се казва, че „Гласуването чрѣзъ записване саморѣчно имената си, поименното и тайното гласоподавания могатъ да ставатъ винаги.“ То е за другъ случай — когато го поискатъ най-малко 10 души и Събранието одобри искането имъ.

Отъ мнозинството: А-а-а!

М. Златановъ: Безирѣкословно.

Д. Драгиевъ: А за законопроектитѣ, помъ поискатъ 20 души, обязательно камарата гласува поименно. Моля г. Мирски, който е правилъ тоя правилникъ, да стане да каже, че това е неговото тѣлкуване. Азъ го прѣдизвиквамъ да го каже.

Прѣдседателътъ: Какъ ще го прѣдизвиквате, ако Вие го не разбирате? (Глъчка)

Има думата г. Мирски.

К. Мирски: Азъ ставамъ да си кажа думата, не защото ме прѣдизвикватъ, но защото отъ по-напрѣдъ съмъ я взелъ. Г. докладчикътъ на комисията по изработване на вътрѣшния правилникъ е сѣщо тукъ, въ това заседание — подиръ менъ може и той да се произнесе.

Ние имаме прѣдъ видъ правилника отъ XI-то обикновено Народно събрание.

Отъ мнозинството: А-а-а!

К. Мирски: Моля! Ако съмъ ви неприятенъ, мога да излѣза. — По тоя правилникъ на XI-то обикновено Народно събрание, всичкитѣ законопроекти въ окончателна форма или при трето четене се гласуваха сѣ поименно. Тукъ, въ алинея втора на чл. 40, имаме таа материя специално за законопроектитѣ, а за другитѣ случаи имаме наредбата на чл. 47. Тогава се иска прѣдложение отъ 10 души. За окончателното гласуване на законопроектитѣ стига или правителството, или 20 души да поискатъ, трѣбва да стане поименно гласуване. (Рѣкоплѣскане отъ земледѣлската група)

Прѣдседателътъ: Г. Манолъ Златановъ има думата.

М. Златановъ: Г. г. прѣдставители! Г. Драгиевъ е отъ онѣзи хора, които мислятъ, че само тѣ и

тѣхнитѣ другари могатъ да мислятъ добро за тая страна. Той подозира прѣдставителитѣ, че нѣма да иматъ куражъ, та иска да опита тѣхната храбростъ и безъ нужда прѣдлага поименно гласуване. Ние ще отхвърлимъ тази уловка: единодушно ще гласуваме онова, което мислимъ, че е добро за народа. (Бурни ржкоплѣскания отъ мнозинството) Разиграване се прави. Нѣма да разискваме понататъкъ. (Прѣреканія между мнозинството и земледѣлската група)

Д. Драгиевъ: Вие знаете да турите споредъ новия правилникъ часовника тамъ (Сочи прѣдседателското мѣсто), а сега тѣпчете сѣщия правилникъ. Тѣпчете го — вие сте болшинство.

Прѣдседателътъ: Г. Драгиевъ! Моля, седнете на мѣстото си. Нѣмате думата.

Г. Савовъ има думата. (Голѣма глѣчка)

С. Савовъ: (Отива на трибуната) Моля, г. г. народни прѣдставители! Единствената цѣль на г. Драгиева, да прави прѣдложение да става поименно гласуване е, за да демагогостува прѣдъ българското население. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството. Тропане отъ земледѣлската група)

Т. Панчевъ: Вчера гласувахте правилника, днеска го тѣпчете.

С. Савовъ: Заявявамъ отъ тази трибуна, че народнитѣ прѣдставители иматъ всички куражъ да гласуватъ било поименно, било писмено, защото смѣтатъ, че изпълняватъ единъ дългъ къмъ държавата и народа. Азъ мисля, че г. Драгиевъ ще бѣде удовлетворенъ, само като се прочетатъ г. г. народнитѣ прѣдставители, които присѣствуватъ туку, и като се каже, колко сж за и колко сж противъ. Това е достатъчно.

Д. Драгиевъ: Азъ не искамъ никакво удовлетворение, а да изпълните правилника — вашия правилникъ.

И. Хаджиевъ: Азъ ще искамъ да се изкажа по сѣщия въпросъ.

А. Екимовъ: Нѣма да слушаме повече никого.

Прѣдседателътъ: Моля г. Стамболийски, г. Драгиева и други да не вдигатъ гюрултия, защото е безполезна.

Г. Козаревъ има думата.

Н. Козаревъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! За да бѣдемъ послѣдователни, понеже днесъ е първиятъ день, когато прилагаме новия правилникъ, азъ мисля, че почитаемото Събрание, народното прѣдставителство ще направи една грѣшка, ако не съблуди прѣдписанието на чл. 40 отъ правилника.

П. Паскалевъ: По-скоро чл. 46.

Н. Козаревъ: Точно чл. 40 е приложимъ въ дадения случай; втората алинея на тоя членъ казва: (Чете) „Окончателно приемане на законопроектитѣ и прѣдложенията отъ законодателенъ характеръ става съ поименно гласоподаване по искане на правителството или отъ единъ прѣдставителъ, подкрѣпено писмено отъ 20 други прѣдставители“. Г. г. народни прѣдставители! Нѣма защо да се стрѣскате отъ прѣдложението на г. Драгиева: прѣвъзхѣдствата на заема се установиха, посотиха се отъ всички; защо, тогава, да нарушимъ правилника, когато заемътъ ще бѣде приетъ единодушно? Моля, съгласете се, да се изпълни прѣдписанието на чл. 40 отъ правилника, а не 46, защото, ако го нарушимъ още въ първия день, съ туй ще създадемъ прецеденти за въ бѣдѣще. Моля да се приеме прѣдложението на г. Драгиева.

Прѣдседателътъ: Има думата г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи.

Министъръ М. Такевъ: Г. г. прѣдставители! Добрѣ, че се повдига този въпросъ, за да можемъ още тази вечеръ да дадемъ онуй тълкуване на правилника, което ще бѣде ржководяще дотогава, докато този правилникъ ще бѣде въ сила.

В. Георгиевъ: Внесете прѣдложение за измѣнение на правилника.

Министъръ М. Такевъ: Моля да не ме прѣсича никой; както азъ ви слушахъ съ стоическо търпѣние, така моля и мене да изслушате. — Когато се говори за начина, по който трѣбва едно прѣдложение да се гласува въ една камара, не трѣбва да се търси този начинъ въ този членъ, който случайно третира материята, а да се търси въ онази глава, където специално се говори въобщо за гласоподаването: тамъ е опрѣдѣлена материята, тамъ сж опрѣдѣлени способитѣ, по които едно законодателно прѣдложение, изхождащо отъ правителството или отъ прѣдставителството, може да стане законъ. Когато говоримъ за правата и конституирането на комисии, ще се обърнемъ къмъ главата за комисии; когато говоримъ за начина на гласоподаването законитѣ въ камарата, ще търсимъ главата, която се занимава съ начина на гласоподаването. Е добрѣ, г. Драгиевъ прави едно прѣдложение, като го е скрѣпилъ съ нужното число подписи, иска този законопроектъ, за да стане законъ, да се гласува поименно.

Начинътъ, по който става гласоподаването въ камарата, е опрѣдѣленъ на стр. 14 глава VII, чл. 46 отъ правилника. Когато вие искате да знаете какъ се гласува, тамъ ще го търсите: въ този чл. 46, послѣ чл. чл. 47, 48, 49 до 53 включително е третирана материята за начина на гласоподаването. Е добрѣ, въ чл. 46, който го прочете г. първиятъ

министър Малиновъ, вие видѣхте, че има 4 начина за гласоподаване: чръзъ вдигане на ръка, чръзъ ставане на крака, чръзъ поименно записване лично и чръзъ призоваване по списъка. Първият 2 начина — чръзъ вдигане на ръка и чръзъ ставане на крака — зависятъ отъ волята на прѣдседателството; третиятъ начинъ — чръзъ повикуване поименно — изисква 2 условия: първо, прѣдложението да е подкрѣпено отъ извѣстно число прѣдставители, за да не може всѣки народенъ прѣдставителъ, когато му скимне, да прави прѣдложение, и затуй е казано, че трѣбва това прѣдложение — за поименно гласоподаване — да е скрѣпено съ 20 подписа. Но това не е достатъчно: ако Народното събрание се съгласи — тогава ще стане. Защо? Защото тукъ бѣше г. Теодоровъ и редъ други оратори, които ви казаха: ако вие искате да допуснете всѣки 5 или 15 народни прѣдставители, когато тѣ пожелаатъ, да турятъ по своето желание цѣлата камара въ поименно гласуване, то ще се прѣобърнемъ на нѣкогашнитѣ исторически полски парламенти, дѣто 1 човекъ можеше да ви прави обструкции на всѣки законъ: и затуй, казаха: при все туй, макаръ да имате 20 подписа, камарата трѣбва да рѣши да стане поименно гласоподаване или не, защото нищо не прѣчи на онѣзи 20 души, заклели се да не работятъ въ камарата, да ни прѣдлагатъ всѣкогашъ поименно гласоподаване, а едно поименно гласоподаване ще ви отнеме 2 часа време — нека е единъ, нека е половинъ часъ. Ето защо, когато ние написахме този правилникъ, тогава отъ трибуната се говорѣше, цитираха ви полското veto и не допуснаха 5—10—15 или 20 народни прѣдставители да командватъ 203-ма души, а казаха: вашата воля, вашето желание, на 20-тѣ души, ще подложимъ на одобрението на 203-мата и, ако тѣ го одобрятъ, тогава ще стане. Това е рационално, това е сѣщинското тълкуване и разбиране на чл. 46 отъ правилника. Ето защо, не може и рѣчь да става, че съ прѣдложението, което правятъ онѣзи 20 души, г. прѣдседателтъ ще сезира парламента и ще попита, съгласни ли сме да удовлетвори желанието на тѣзи 20 души — да се одобри договорътъ за сключения заемъ чръзъ поименно гласоподаване. Вие ще кажете и, ако вие одобрите това прѣдложение, ще слѣзе секретарьтъ съ поименния списъкъ и ще ни вика единъ по единъ; ако не го одобрите — ще остане безъ послѣдствие и гласуването ще стане тѣй, както прѣдседателството вече ще го каже — дали въ вдигане на ръка или съ ставане на крака. По този начинъ, г. г. прѣдставители, като разберемъ така нашия правилникъ — което е и сѣщинското негово съдържание — ще можемъ единъ пътъ за всѣкога да отнемемъ възможността да дебатираме по цѣли часове за една материя толкова проста, която е приета въ всички парламенти на свѣта. И затуй ви моля да приемемъ, г. прѣдседателтъ да прѣдложи това прѣдложение на парламента, който ще го приеме или отхвърли — то е неговата

работа — и слѣдъ туй да се пристѣпни къмъ гласуване по начинъ, който вие ще обозначите.

Отъ мнозинството: Да се гласува.

Прѣдседателтъ: Има думата г. Д-ръ Ораховацъ.

Д-ръ П. Ораховацъ: Г. г. народни прѣдставители! Взехъ думата като членъ на комисията, която е работила настоящия правилникъ и, слѣдователно, смѣтамъ се за задълженъ да кажа, какъ съмъ разбиралъ азъ и, доколкото азъ знамъ, какъ е разбирала комисията — но тамъ не отивамъ — ще кажа какъ съмъ разбиралъ азъ този членъ за начина на поименното гласуване. При другъ случай, азъ заявихъ тукъ, въ Събранието, че тенденцията на комисията при изработването на този правилникъ е била: да прѣмахне всички онѣзи спънки, които биха прѣчили на работоспособността на парламента, на Събранието. Вие помните, че когато се разискваше чл. 1, доколкото помня, когато ставаше дума за изборъ на бюро — дали да се избира всѣка сесия или за цѣлия законодателенъ периодъ — и тогазъ надълго и широко се говорѣше, че не е възможно да се приеме онова тълкувание, което г. Мишевъ иска да го прокара. Защо? Защото, ако бѣхте приели, че при всѣка една сесия се избира бюро, нѣхмѣ да създадемъ условия, щото да отнемемъ възможността даже на болшинството да може да прояви нѣкаква дѣятелностъ и нѣхмѣ да хвърлимъ това болшинство въ ежби, недоразумѣния и т. н. По-нататкъ, въ останалитѣ членове, както помните, както при чл. 15, когато се разискваше въпросътъ за ограничение времето на ораторитѣ, така и по-нататкъ, по дисциплината и т. н., се прѣслѣдваше съ една и съща цѣль: да се създаде нѣщо практически приложимо, което да гарантира Събранието да може да работи. Неужели тази комисия нѣхмѣ да допусне такова едно положение въ правилника, каквото се тълкува отъ г. Драгиева и се поддържа отъ г. Мирски, споредъ мене, съвършено неправилно, щото всѣки пътъ, когато поиска едно болшинство отъ 20 души, всѣки пътъ да става поименно гласоподаване обяснително.

Х. Дограмаджиевъ: Не всѣки пътъ, а само при трето четене да става.

Д-ръ П. Ораховацъ: При трето четене всѣки пътъ става. Комисията, споредъ моето разбиране, такова тълкуване логически не е могла да даде, защото прѣдумишлено, споредъ моео разбиране, би създава условия, за да не може да се работи въ Събранието. Ето защо, азъ казвамъ, че това, което е казано въ глава VII, съответствующия членъ — какъ става поименното гласоподаване — туй е истинското мнѣние на комисията, и туй трѣбва да бѣде приспособено.

М. Златановъ: Да се гласува, бе джанъмъ!

Прѣдседателътъ: Има думата г. Хаджиевъ. (Тропане отъ мнозинството. Шумъ)

Ц. Мисловъ: Да се гласува, г. прѣдседателю.

И. Хаджиевъ: (Отъ трибуната) Недѣйте ме кара да кажа на какво болшинство приличате. Оставете ме да си кажа думата. (Шумъ) Г. прѣдседателю, ще ми позволите ли да си кажа думата? Азъ нѣма да говоря 2 часа, а ще говоря 5 минути.

Прѣдседателътъ: Моля ви, г-да, оставете г. Хаджиева да се изкаже. Говорете, г. Хаджиевъ.

И. Хаджиевъ: Прѣди всичко, длъженъ съмъ да отхвърля онова обвинение, което се отпрати къмъ насъ, че сме искали да шиканираме съ нѣщо болшинството. Такава цѣль и намѣрение нѣмаме.

М. Ничовъ: Вие не сте участвували въ комисията за изработване на правилника.

И. Хаджиевъ: Азъ казвамъ, че такова намѣрение нѣмаме, и азъ не зная защо почитаемото болшинство, което отъ вчера насамъ се хвали съ една своя акция, се бои да си сложи името подъ тая акция. Азъ се чудя, защо се бои. (Протести отъ мнозинството)

Прѣдседателътъ: Г. Хаджиевъ! Вие нѣмате право да прѣдизвиквате народнитѣ прѣдставители.

И. Хаджиевъ: Азъ не прѣдизвиквамъ.

Прѣдседателътъ: Г. Хаджиевъ! Прави Ви бѣлѣжка, и втори пътъ, ако си позволите оскръбление, ще постѣпя съгласно правилника; дръжете по-приличенъ езикъ.

И. Хаджиевъ: Азъ мисля, че това, което казвамъ, съвсѣмъ не е оскръбление за болшинството.

Прѣдседателътъ: Пазете приличие въ езика. Говорете по прѣдмета.

И. Хаджиевъ: Но нека дойда на прѣдмета. Чл. 46 е категориченъ въ тая смисълъ, въ която ние искаме да стане гласоподаването. Колкото и да се помъчиха да му дадатъ друго тълкуване, то е ясно и открито. Г. министре! Не е голѣма работа това, че гласуването щѣло да стане поименно. (Голѣма глъчка отъ мнозинството)

Прѣдседателътъ: (Звъни) Моля тишина, г-да.

И. Хаджиевъ: Тълкуването на члена е ясно, смисълътъ на члена е ясенъ, за да нѣма нужда да го прѣтълкуваме. Казано е така: (Чете) „Чл. 46...

Отъ мнозинството: Недѣйте го че — ние го знаемъ.

И. Хаджиевъ: Може да го знаете, но не искате да го знаете; азъ не казвамъ, че не го знаете. —

Какъвъ е смисълътъ на члена, г. Мирски, като членъ на комисията, ви каза, а това ще ви каже и другъ членъ на комисията, г. Мантовъ; но нѣма нужда никой да ви го казва, когато членътъ е ясенъ. Казано е така: (Чете) „Първитѣ 2 начина“ — а кои сѣ тѣзи първи 2 начина? Чрѣзъ вдигане на рѣка и чрѣзъ ставане и сѣдане — ... (Глъчка)

Прѣдседателътъ: (Звъни) Г. г. прѣдставители! Заемете мѣстата си. Ще ме принудите да вдигна засѣданието.

И. Хаджиевъ: „Първитѣ 2 начина на явното гласоподаване ставатъ по усмотрѣние на прѣдседателя, а вторитѣ — по рѣшение на Събраието.“ Кои сѣ вторитѣ начини? Не както искаше да го изтълкува г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи, ами тѣ сѣ, първо, чрѣзъ ставане и сѣдане и, второ, чрѣзъ записване саморѣчно имената си. Тѣй е.

А. Краевъ: Не е тѣй. Имате грѣшка.

И. Хаджиевъ: „За гласуване чрѣзъ записване имената си, приготвятъ се отъ секретаритѣ. 2 листа“ и т. н. Най-сетнѣ, дохожда чл. 47, който е категориченъ: (Чете) „Гласуването чрѣзъ записване саморѣчно имената си, поименното и тайното гласування могатъ да ставатъ винаги, когато това поискатъ най-малко 10 души прѣдставители и Събраието одобри искането имъ.“ (Глъчка)

В. Георгиевъ: Г. прѣдседателю! Прѣдлагамъ да усмирите болшинството или да прѣкъснемъ засѣданието.

Прѣдседателътъ: (Звъни) Моля г. г. народнитѣ прѣдставители да заематъ мѣстата си и да пазятъ тишина.

И. Хаджиевъ: Азъ, г-да, не зная, защо е туй прѣкъсване, не зная, защо е тази гюрултия. Вие признавате, че вършите едно добро дѣло и ще го гласувате тѣй, както се приемъ, но членътъ е откритъ, той е ясенъ — защо да го прѣфиначаваме? Азъ се чудя, защо не можете да изслушате онова, което вчера сте писали и приели. И азъ ви казвамъ отъ двѣтѣ едно: или онова, което вършите, е добро и тогава нѣма защо да се срамите, или нѣкъ не е такова и тогава се срамите да турите подписитѣ си подъ него. Отъ двѣтѣ едно — както искате, тѣй го смѣтайте.

Прѣдседателътъ: Има думата г. Краевъ.

Отъ мнозинството: Не искаме да слушаме вече. (Тропане)

Прѣдседателътъ: (Звъни) Моля тишина.

А. Краевъ: (Отъ трибината) Моля, г-да, имайте търпѣние, азъ ще бѣда кратъкъ.

Г. г. народни прѣдставители! Съжалявамъ, че се есперирахме, че изгубихме времето, прѣзъ което, чрѣзъ поименно гласуване, можехме да свършимъ въпроса. Азъ не се страхувамъ да гласувамъ явно, публично, велегласно, всенародно за тия договори, които правятъ честъ на днешното правителство.

Въпросътъ, обаче, е другъ, въпросътъ е, кой членъ отъ правилника да се приложи: чл. 40 ли или чл. 46? Нека ми бѣде позволено, г. г. народни прѣдставители, по този въпросъ да не съмъ съгласенъ съ мнѣнието, което се изказа отъ уважаемитѣ министри г. г. Малиновъ и Такевъ. Чл. 40 е императивенъ; той изисква само 2 условия, за да се гласува непрѣмѣнно поименно на послѣдно четене единъ законъ, даже заемъ: първо, да има направено прѣдложение отъ единъ народенъ прѣдставителъ, и второ, неговото прѣдложение да бѣде подкрѣпено отъ 20 души народни прѣдставители — тогава, когато разпоредбитѣ на чл. 46, които съдържатъ въ себе си изложение на техника, на процедурата, която е необходима, за да се слѣдватъ всичкитѣ гласувания по всички въпроси, е отъ свършено друго естество.

Отъ земледѣлската група: Вѣрно. (Ржкоплѣскане)

А. Краевъ: Съгласно чл. 46, г-да, вторитѣ 2 начина сѣ чрѣзъ записване саморѣчно имената си и чрѣзъ поименно гласуване. По чл. 46 всѣки народенъ прѣдставителъ може да прѣдложи единъ отъ тия послѣдни 2 начина и, за да се приеме прѣдложението, необходимъ е вотътъ на камарата. Ако г. Драгиевъ бѣ прѣдложилъ — моля ви, г-да, слушайте, ето-ви най-силния аргументъ — ако г. Драгиевъ бѣ прѣдложилъ не поименно гласуване, а чрѣзъ записване, тогава нѣмаше нужда отъ 20 подписа, тогава бѣше нужно рѣшението на Събранието; но понеже той не прѣдлага първия отъ вторитѣ 2 начина на гласуване, не прѣдлага записване, а прѣдлага поименно гласуване, нужно е 20 души да го подкрѣпятъ, но не е нуженъ специаленъ вотъ на камарата. Азъ ви моля, г-да, направете тази разлика. Ако г. Драгиевъ бѣше прѣдложилъ гласуване чрѣзъ записване, самъ бѣше достатъченъ, нѣмаше нужда отъ 20 души, но трѣбваше вотътъ на камарата; прѣдлага ли поименно гласоподаване, не е достатъченъ самъ той, трѣбва 20 души да го подкрѣпятъ, обаче нѣма нужда отъ вотъ на камарата, то е задължително за парламента. (Ржкоплѣскане отъ земледѣлската група)

Ето защо, азъ моля г. прѣдседателя направо, безъ да приобѣгва къмъ никакви гласувания, да прѣдложи на секретаря да ни извиква поименно и всѣки отъ насъ да гласува, а всѣки, който би гласувалъ за тоя договоръ, само честъ ще спечели, но не ще се изложи нито на укоръ, нито на позоръ.

Прѣдседателътъ: Има думата г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи.

Министъръ М. Такевъ: Г. г. прѣдставители Тукъ има 2 въпроса, които не трѣбва да се смѣсватъ. Първиятъ въпросъ е по отношение на гласоподаването въ камарата — кой членъ е мѣроуказенъ: чл. 40 ли или чл. чл. 46 и 47. На първа рѣка, слѣдователно, камарата трѣбва да даде едно тълкуване.

Министъръ Н. Мушановъ: Има противорѣчие.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Да, и видимо противорѣчие.

Министъръ М. Такевъ: Имайте търпѣние, г. Гиргиновъ. — На първа рѣка, слѣдователно, въпросътъ е, какъ разбира парламентътъ поименното гласоподаване.

А. Краевъ: Чл. 40 е аналогиченъ съ чл. . . .

Министъръ М. Такевъ: Чухме Ви, г. Краевъ, чуйте и Вие сега мене.

А. Краевъ: Азъ Ви чухъ по-рано.

Министъръ М. Такевъ: Трѣбва ли всѣкогащъ, помъ като 20 души поискатъ поименно гласоподаване при третото четене на законитѣ, камарата ео ipso да се подчинява на волята на тия 20 души и да рѣшава тѣй, както тѣ желаятъ, или трѣбва тя пакъ да каже, какъ да бѣде. Къто каждѣ е въпросътъ.

А. Екимовъ: Много право.

Министъръ М. Такевъ: И затуй въ никой парламентъ на свѣта противното никогащъ не е било прието, а всѣкогащъ се е приемало, че и поименно гласоподаване да стане, и чрѣзъ тайни бюлетини да стане, сѣ камарата трѣбва да се произнесе.

Отъ малцинството: Не е вѣрно. (Глъчка)

Министъръ М. Такевъ: Това е, слѣдователно, първиятъ въпросъ. По първия въпросъ, прочее, вие съ вашия вотъ тази вечеръ, на първа рѣка, слѣдъ като чухте мнѣнията на ораторитѣ за и противъ, ще кажете: трѣбва ли прѣдложението на г. Драгиева, макаръ и скрѣпено съ подписитѣ на 20 души народни прѣдставители, пакъ да се положи на гласуването на камарата или не. И затуй, понеже има прѣдложение — и г. първиятъ министъръ тѣй разбира това, и азъ тѣй го разбирамъ, и една частъ отъ всички онѣзи, които говориха, тѣй го разбиратъ — г. прѣдседателътъ ще подложи на гласуване този въпросъ. (Възречения отъ земледѣлската група) Имайте търпѣние, чакайте.

Слѣдъ това слѣдва вториятъ въпросъ: по кой начинъ да стане гласуването на договора? Е добръ, ние не само нѣмаме нищо противъ, но, ако вие рѣшите, съ удоволствие ще посрѣщнемъ гласуването на този договоръ, който по думитѣ не на дѣсницата и на центра, а на лѣвицата, съставлява

честь за България, да стане чрезъ поименно записване. (Ръкоплъскане отъ мнозинството) Казахъ ви, ние, правителството, нѣмаме нищо противъ, ако вие рѣшите — само вие сте върховниятъ господаръ въ тази ограда — ако вие рѣшите гласоподаването да стане поименно; правителството не само нѣма нищо противъ това, но то ще го посрѣщне съ удоволствие. Но ако вие рѣшите обратното — вие сте господаритѣ.

Затуй, азъ ви моля, сега, на първа ръка, да сложите първо този въпросъ: трѣбва ли прѣдложението на г. Драгиева да се гласува отъ камарата или не, и слѣдъ туй ще дойде въпросътъ за начина на гласуване договора.

Г. г. народни прѣдставители! Имамъ една послѣдна молба да ви отправя. Азъ обръщамъ погледа си къмъ васъ, тази страна (Сочи мнозинството), защото нека ми позволятъ онѣзи приятели тамъ (Сочи малцинството), виждамъ ги, като че ли тѣ искатъ да правятъ скандалъ при гласуването на такъвъ единъ актъ, какъвто е този договоръ, за който всички отъ тамъ, които разбиратъ работата, се произнесоха съ хвалебни пѣсни...

И. Хаджиевъ: Недѣйте обижда, защото и ние ще захванемъ да обиждаме. Едно време и Вие разбирате тѣй, както ние сега.

Министъръ М. Такевъ: ...затуй азъ моля болшинството да бѣде търпѣливо, да отнеме възможността на онѣзи господа, които искатъ да правятъ скандалъ по този добъръ договоръ, да го направятъ — отнемете имъ възможността.

А. Димитровъ: Кой е скандалджия? (Глътка)

Прѣседателъ: Моля, г. Димитровъ!

А. Димитровъ: Искате да не обиждаме, а Вие обиждате.

Министъръ М. Такевъ: Азъ ви моля да стоите на столоветѣ спокойно, да изслушате, съ спокойствие тѣхнитѣ възражения. Насъ не ни е страхъ отъ тѣхъ. Прѣдъ българския народъ нашето чело е чисто и съ два пѣти по-голъма чистота ние ще излѣземъ между него да кажемъ, какъ сме ние управлявали, какъ сж управлявали другитѣ и какъ трѣбва да се управлява България. (Ръкоплъскане отъ мнозинството)

Д. Драгиевъ: Въпросътъ е да се приложи правилникътъ. Споредъ правилника, моето прѣдложение не подлежи на гласуване и, ако го гласувате, ще протестираме, защото ще нарушите правилника.

Прѣседателъ: Г. Драгиевъ! Недѣйте вдига гюралтия, то е въпросъ на разбиране: едни го тълкуватъ тѣй, други иначе.

Н. Козаревъ: Тукъ нѣма въпросъ на тълкуване.

А. Екимовъ: Г. прѣдседателю! Турете на гласуване прѣдложението; нѣма да чакаме 10 сахата. (Глътка)

Прѣседателъ: Г-да! Пазете тишина.

Има думата г. Мантовъ.

В. Мантовъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Азъ ще бѣда много кратъкъ. Като членъ на комисията ще кажа, какво е мислила комисията и какво въ дѣйствителностъ е прокарано въ Събранието.

М. Златановъ: Важно е, какво мисли Събранието, а не какво е мислила комисията.

В. Мантовъ: Ще ви кажа какво е мислило Събранието: то е мислило това, което е приело въ правилника.

Въ глава VI е прѣдвиденъ чл. 40, споредъ който, за да стане поименно гласуване при третото четене на законопроекти и прѣдложения, изисква се прѣдложение, подписано отъ 20 души. Въ чл. 47, който изпущатъ отъ прѣдъ видъ г. г. министритѣ при тълкуванието на правилника, се казва, че поименното гласуване става по прѣдложение отъ 10 души и одобрение отъ Народното събрание въ всѣко положение, не само при третото четене на законопроектитѣ, и тогава има нужда отъ одобрение. Народното събрание, като е приело чл. 47 въ различие съ чл. 40, ако намѣрението му е било, както казва г. Златановъ, то да се произнася, щѣше и въ чл. 40 да каже: „ако Събранието одобри прѣдложението, подписано отъ 20 души“. Въ чл. 40 нѣмате това нѣщо, а имате 3 главни условия: законопроектъ, да бѣде при трето четене и едно прѣдложение подписано отъ 20 души. Ето защо, азъ намирамъ, че ако се приеме прѣдложението на г. министра Такевъ, именно да се гласува, трѣбва ли да се гласува прѣдложението на г. Драгиева или не, съ това прѣдложение г. Такевъ иска да отмѣнява вече приетия правилникъ, отъ първия день на приложението му да го нарушава. Азъ мисля, че на сжщото мнѣние сж почти всички комисари, съ изключение на г. Д-ръ Ораховаца. По този въпросъ се е разисквало. И ако ми позволи почитаемото Събрание, азъ мога да ви кажа, защо е туренъ чл. 40. Г. Мирски ви казваше, че често съ 2—3 гласа може да се измѣни вотътъ, желанието на народнитѣ прѣдставители, както стана при въпроса за пропорционалната система — 10 гласа бѣше разликата и не се познаваше, да-ли е болшинство или е меншинство. За да бѣдемъ положителни, щомъ има прѣдложение отъ 20 души да стане гласуването поименно, ще провѣримъ, за да не може да става фалшификация. Туй е било намѣрението на комисията и правилникътъ е ясенъ; никакво тълкувание не търпи, а нарушение — търпи. (Ръкоплъскане отъ земледѣлската група)

Прѣседателъ: Има думата г. Мишевъ.

Д. Мишевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Не трѣбва да се вълнуваме. Договорътъ ще се приеме. Почтената опозиция въ най-виднитѣ си прѣдставители заяви това, болшинството сжщо го е заявило. Ние не се боимъ, че договорътъ ще падне — той ще се приеме — и ние знаемъ, кой нѣма да го приеме. Това нѣщо е повече отъ явно. И борбата не е, че договорътъ нѣма да се приеме: тя е за тълкуването на чл. чл. 40, 46 и 47.

Г. г. народни прѣдставители! Позволете ми да напомня, че, при разглеждането на правилника членъ по членъ, азъ вземахъ думата по чл. 47 и прѣдложихъ поименното гласуване и това чрѣзъ записване саморѣчно имената да става по искането на 10 души, като се изпуснатъ думитѣ: „и Събранието одобри искането имъ“. Казахъ въ добавѣтъ, че за тайното гласоподаване тия думи трѣбва да останатъ затова, защото въ конституцията, измѣнена въ 1893 г., тѣ сж прибавени, а въ конституцията отъ 1879 г., изработена въ учрѣдителното Събрание въ гр. Търново, ги нѣма. Г. докладчикътъ и г. Теодоръ Теодоровъ ми възразиха. Като искахъ да стане туй промѣнение, азъ знаехъ чл. 40, който прѣдвижда, че при гласуването законопроектътъ на трето четене изцѣло, гласуването трѣбва да стане поименно. Дълга да напомня тѣзи нѣща, защото сж забѣлѣзани въ протоколитѣ. Но, г. г. народни прѣдставители, вие, Народното събрание, сте суверенни да дадете каквото щете тълкувание на този членъ. Азъ излѣзохъ тукъ да припомня, какви сж били разискванията и какъ е разбирањъ въпросниятъ членъ отъ самия докладчикъ.

А. Краевъ: Вашето мнѣние по въпроса какво е?

Д. Мишевъ: Азъ съмъ го изказалъ още при разискване на правилника.

Д. Драгиевъ: И сега го кажете.

Д. Мишевъ: Моето мнѣние е, че сега трѣбва да се съобразимъ съ буквата на чл. 40. Азъ не мога да имамъ друго мнѣние отъ онова, което ясно съмъ изказалъ при второто четене на правилника.

Г. г. народни прѣдставители, остава вамъ да разрѣшите повдигнатия въпросъ споредъ правилника. Ние ще гласуваме за договора; г. г. земледѣлцитѣ, които повдигнаха въпроса, искаха да прѣдизвикатъ Народното събрание. Ние не се боимъ отъ подобно прѣдизвикателство. Азъ казахъ при второто четене, че тайното гласоподаване деморализира. Сега настоявамъ да гласуваме явно, поименно, защото имаме смѣлостта и куража да заявимъ своето мнѣние. Това ни налага и чл. 40 на правилника.

Прѣдседателътъ: Има думата г. Молловъ. (Глъчка)

Отъ мнозинството: Нѣма нужда повече да се приказва.

Д. Драгиевъ: Г. докладчикътъ на правилника нека каже думата си.

А. Краевъ: Г. Молловъ! Защо не говорите?

В. Молловъ: Мълчете, за да говоря. Азъ не мога да говоря, когато Събранието не ме слуша.

Прѣдседателътъ: Ще туря на гласуване, понеже има споръ върху тълкуването на чл. 40.

Нѣкои отъ лѣвицата: Нѣма споръ; членътъ е ясенъ.

Други: Г. Молловъ нека говори.

Прѣдседателътъ: Азъ дадохъ думата на г. Моллова. Ако той иска да говори, азъ не съмъ противъ, а ако не иска, не съмъ кривъ.

В. Молловъ: (Отъ трибуната) Азъ искахъ да кажа само своето лично мнѣние, г. г. народни прѣдставители, а моето мнѣние, като докладчикъ на комисията, е било, че чл. 40 е задължителенъ въ тоя случай — цомъ 20 души народни прѣдставители поискатъ при трето четене на единъ проектъ да се гласува той поименно, ще стане поименно гласуване безъ изриченъ вотъ на Събранието. (Жакоплѣскане отъ земледѣлската група) Обаче, трѣбва да кажа, че сега правилникътъ подлежи на тълкуване, а туй тълкуване трѣбва да стане пакъ правилно. И тѣй, азъ и сега, като чета правилника, както е издаденъ и раздаденъ между народнитѣ прѣдставители, пакъ не мога да измѣня мнѣнието си, защото чл. 40 би се намиралъ тогава въ изрично противорѣчие съ чл. 47. И тогава, или единиятъ, или другиятъ членъ нѣма смисълъ; обаче Народното събрание може да тълкува правилника, както иска, ако има прѣдложение. Това е моето мнѣние.

Отъ мнозинството: Да се гласува.

Прѣдседателътъ: (Звъни) Г-да! Пазете тишина. Ще туря на гласуване тълкуването...

К. Мирски: За да стане тълкуване на правилника, трѣбва да има прѣдложение за това, трѣбва да стане съ тълкувателенъ законъ; иначе не може.

Н. Ъозаревъ: Дайте прѣдложение, за да изтълкуваме чл. 40.

А. Стамболийски: Четете, г. прѣдседателю, чл. 103 отъ правилника.

Прѣдседателътъ: Вие давате тълкуване на този членъ.

И. Хаджиевъ: Ние не даваме тълкуване — нѣма прѣдложение.

Д. Драгиевъ: Споредъ чл. 103, г. министърътъ трѣбва да внесе прѣдложение за тълкуването на чл. 40.

Прѣдседателѣтъ: Азъ ще положа на гласуване . . .

Отъ лѣвицата: Не можете!

Прѣдседателѣтъ: Народното събрание ще се произнесе.

Моля ония г. г. народни прѣдставители, които сж съгласни, щото да се тури на гласуване прѣдложението на г. Драгиева . . .

Отъ земледѣлската група и лѣвицата: Нѣма такова нѣщо! (Тропане и протести)

И. Хаджиевъ: Нѣма нужда да се гласува; това е повелително искане.

Прѣдседателѣтъ: Ще се гласува именно това, трѣбва ли да се гласува прѣдложението на г. Драгиева.

Д-ръ Н. Наковъ: Въ качеството Ви на прѣдседател, Вие сте компетентенъ да тълкувате правилника, но да му дава тълкуване Народното събрание съ вотъ, това не може, защото трѣбва да има писмено прѣдложение, съгласно чл. 103 отъ правилника. Вие му дайте тълкуване. Г. Драгиевъ, на основание чл. 40, е направилъ писмено прѣдложение, подписано отъ 20 души, съ което иска гласуването да стане поименно, а Вие сте длъженъ да тълкувате правилника, Вие сте най-компетентниятъ.

Прѣдседателѣтъ: Азъ тълкувамъ правилника тъй, че трѣбва . . .

И. Хаджиевъ: Вие нѣмате право да го тълкувате, Вие сте прѣдседателъ и, като такъвъ, Вие трѣбва да пазите реда.

Прѣдседателѣтъ: Г. Хаджиевъ! Вие сте на едно мнѣние, но други сж на друго мнѣние, и затова ще туря на гласуване слѣдующето.

Моля ония г. г. народни прѣдставители, които сж съгласни да се гласува туй прѣдложение (Шумъ) на г. Драгиева, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Отъ земледѣлската група: Не може така. Меншество е.

И. Хаджиевъ: Вие нарушихте правилника.

А. Димитровъ: Г. прѣдседателю! Дайте прѣдложение да унищожимъ правилника.

Прѣдседателѣтъ: Моля ония г. г. народни прѣдставители, които сж съгласни съ прѣдложението на г. Драгиевъ, да се гласува поименно, да си вдигнатъ ржката. (Малцинство) Не се приема. (Шумъ)

Отъ земледѣлската група: Нѣма нужда отъ гласуване.

Д. Драгиевъ: Вие гласувахте нарушението на правилника.

Прѣдседателѣтъ: Ще туря на гласуване договора.

К. Мирски: Вие прѣстѣпихте правилника. (Излиза си)

Прѣдседателѣтъ: Има думата г. министърѣтъ на вътрѣшнитѣ работи.

Министъръ М. Такевъ: Съ вашия вотъ, г. г. прѣдставители, вие доказахте, че разбирате правилника тъй, че за поименното гласуване не е достатъчно само прѣдложение съ 20 подписа, но че трѣбва и вотъ на камарата.

А. Димитровъ: Че черното е бѣло!

Министъръ М. Такевъ: Сега, отъ името на правителството, азъ ви моля да се съгласите, щото гласуването на настоящия договоръ да стане поименно.

Отъ мнозинството: Браво! (Бурни ржкоплѣскания)

А. Краевъ: Азъ протестирамъ противъ този начинъ на дѣйствиe. Вие се подигравате съ правилника. Азъ заявявамъ, че съмъ за договора. (Излиза си)

Прѣдседателѣтъ: Констатирамъ, че прѣдложението на г. министра се приема съ акламация.

К. Сидеровъ: (Нѣщо възразява)

Прѣдседателѣтъ: Моля тишина, г-да. Г. секретарѣтъ ще прочете списъка.

Секретаръ П. Паскалевъ: (Чете списъка и г. г. народнитѣ прѣдставители гласуваѣ)

А. Аврамовъ — (отсѣтствува);

В. Александровъ — за;

Д. Алексиевъ — противъ;

А. Алибеевъ — за;

А. Ангеловъ — (отсѣтствува);

Н. Андрѣевъ — за;

Т. Андрѣевъ — противъ;

Г. Арабаджиевъ — за;

Д. Атавасовъ — за;

М. Ахмедовъ — за;

С. Бабаджановъ — за;

Ц. Бакаловъ — противъ;

М. Бакърджиевъ — противъ;

Ц. Барбаловъ — за;

К. Батоловъ — за;

А. Башевъ — за;

В. Бенчевъ — (отсѣтствува);

П. Беровъ — за;

Н. Благовъ — за;

Л. Божиловъ — за;
Д. Бончевъ — (отсѣтствува);
С. Бърневъ — (отсѣтствува);
А. Бѣлорѣчки — за;
Т. Васильовъ — (отсѣтствува);
Д. Велевъ — за;
К. Велювъ — за;
Н. Вельовъ — (отсѣтствува);
П. Войниковъ — за;
В. Вълевъ — (отсѣтствува);
П. Гачевъ — за;
В. Георгиевъ — противъ;
Недѣлчо Георгиевъ — противъ;
Никола Георгиевъ — (отсѣтствува);
С. Георгиевъ — за;
Г. Георгиевъ — за;
Н. Гешевъ — за;
Н. Гимиджийски — за;
Д-ръ А. Гиргиновъ — за;
А. Горановъ — за;
Г. Господиновъ — за;
Г. Гроздановъ — за;
С. Грудовъ — за;
А. Гузалски — за;
И. Гунчевъ — (отсѣтствува);
Г. Данаиловъ . . .

Г. Данаиловъ: За, съ забѣлѣжка . . .

Нѣкои прѣдставители: Никаква забѣлѣжка.

Г. Данаиловъ: Позволете да се изкажа; всѣки е свободенъ да си каже мнѣнието. — . . . съ забѣлѣжка, че понеже Народното събрание е мѣсто, къдѣто се тълкуватъ законоположенията, прѣдложението на почитаемото правителство да се тълкува въ смисълъ тѣй, както азъ казахъ, че за желѣзницитѣ ще се употребятъ 44 милиона — цифра, която каза г. Саллабашевъ.

Секретарь П. Паскалевъ: (Продължава)

Д-ръ С. Даневъ — (отсѣтствува);
М. Дановъ — (отсѣтствува);
Г. Денчевъ — противъ;
А. Димитровъ — противъ;
П. Димитровъ — (отсѣтствува);
В. Димчевъ — (отсѣтствува);
Т. Димчевъ — за;
Д. Динковъ — за;
К. Добревъ — за;
Х. Дограмаджиевъ — за;
Д. Драгиевъ — противъ;
Б. Друмевъ — за;
Д-ръ И. Дрѣнковъ — за;
В. Душковъ — за;
Н. Дѣйковъ — за;
Д-ръ Л. Дѣяновъ — (отсѣтствува);
В. Дяковичъ — за;
Н. Дяковичъ — (отсѣтствува);
А. Екимовъ — за;
В. Здравевъ — (отсѣтствува);

Н. Здравковъ — за;
М. Златановъ — за;
Л. Ивановъ — за;
П. Ивановъ — за;
Ю. Ивановъ — противъ;
М. Икономовъ — за;
Т. Икономовъ — (отсѣтствува);
Д. Илиевъ — (отсѣтствува);
И. Илджовъ — (отсѣтствува);
Т. Искровъ — за;
М. Исмаиловъ — (отсѣтствува);
Д-ръ Г. Калинковъ — за;
А. Каназирски — за;
Д. Каранешевъ — (отсѣтствува);
С. Кацаровъ — за;
Г. Кермедчиевъ — за;
Н. Козаревъ — (отсѣтствува);
Н. Коларовъ — за;
И. Колевъ — противъ;
Х. Конкилевъ — (отсѣтствува);
Д. Константиновъ — за;
Т. Константиновъ — за;
Г. Конринаровъ — (отсѣтствува).

Г. г. народни прѣдставители, считамъ за нужно да обясня, че той отпѣтува по-рано за гр. Пазарджикъ; но, като прѣдполагаме, че може да стане гласуването писмено, както имаше въпросъ, той се подписа „за“ на единъ листъ, който азъ му поднесохъ. (Продължава)

Н. Коцевъ — за;
А. Краевъ — за;
Д-ръ Т. Кръстевъ — за;
Л. Куцаровъ — за;
М. Кърпаровъ — за;
И. Кьосеивановъ — за;
Н. Кълевъ — (отсѣтствува);
М. Кънчевъ — за;
А. Ляпчевъ — (отсѣтствува);
Р. Маджаровъ — за;
А. Малиновъ — (отсѣтствува);
Д. Маноиловъ — за;
В. Мантовъ — (отсѣтствува);
К. Маричковъ — за;
И. Марковски — за;
Г. Марковъ — за;
О. Мачиндж — за;
Т. Мехмедовъ — за;
В. Милевъ — за, безъ забѣлѣжката (Смѣхъ);
А. Милчевъ — за;
К. Мирски — (отсѣтствува);
Ц. Мисловъ — за;
Д. Митовъ — за;
Н. Митевъ — за;
М. Михайловъ — за;
Т. Михайловъ — (отсѣтствува);
Д. Мишевъ — за;
В. Молловъ — за;
Н. Мушановъ — за;
Д-ръ Н. Наковъ — за;
Е. Начевъ — (отсѣтствува);

Н. Начевъ — за;
 И. Неврокопски — за;
 К. Нетковъ — (отсѣтствува);
 М. Ничовъ — за;
 К. Новаковъ — за;
 Т. Ноевъ — противъ;
 Д-ръ П. Ораховацъ — за;
 С. Палавѣевъ — за;
 Г. Палашевъ — за;
 И. Паликрушевъ — за;
 Т. Панчевъ — противъ;
 Д. Папазовъ — (отсѣтствува);
 С. Паприковъ — за;
 П. Паскалевъ — за;
 Р. Пашовъ — за;
 Н. Пеневъ — (отсѣтствува);
 Д. Пенковъ — за;
 П. Петровъ — (отсѣтствува);
 П. Пешевъ — (отсѣтствува);
 А. Поповъ — противъ;
 Д-ръ С. Поповъ — за;
 Д. Поповъ — за;
 Н. Поповъ — за;
 С. Поповъ — (отсѣтствува);
 Я. Поповъ — (отсѣтствува);
 С. Пранджовъ — за;
 П. Пѣйчевъ — за;
 Г. Радойковъ — за;
 Д-ръ Е. Разпоповъ — (отсѣтствува);
 Д. Рашевъ — противъ;
 И. Реджебовъ — (отсѣтствува);
 С. Родевъ — (отсѣтствува);
 С. Рожевъ — (отсѣтствува);
 А. Русевъ — (отсѣтствува);
 И. Русчуклу — за;
 П. Рѣковъ — за;
 С. Савовъ — за;
 И. Саллабашевъ — за;
 И. Самарджиевъ — за;
 К. Сидеровъ — противъ;
 Я. Симеоновъ — противъ;
 Х. Славейковъ — за;
 А. Стамболийски — противъ;
 П. Стаменовъ — за;
 В. Станчевъ — (отсѣтствува);
 Н. Станчевъ — за;
 Т. Статковъ — (отсѣтствува);
 Д. Стефановъ — за;
 С. Стефановъ — за;
 И. Стоилковъ — за;
 Г. Сукуровъ — противъ;
 А. Сюлеймановъ — за;
 Г. Танковъ — за;
 М. Такевъ — за;
 А. Тараторовъ — за;
 Т. Тахировъ — за;

Прѣседателъ: **Х. Славейковъ.**

Секретаръ: **П. Паскалевъ.**

С. Тенчовъ — за;
 Т. Теодоровъ — (отсѣтствува);
 И. Терзиевъ — за;
 Г. Тишевъ — за;
 П. Тодоровъ I — за;
 П. Тодоровъ II — противъ;
 Б. Токевъ — за;
 Х. Тоневъ — за;
 Н. Топаловъ — (отсѣтствува);
 Х. Тричковъ — за;
 Д-ръ И. Трувчевъ — (отсѣтствува);
 А. Филиповъ — за;
 И. Хаджиевъ — противъ;
 Н. Холевичъ — за;
 А. Христовъ — за;
 Д. Христовъ — за;
 Е. Христовъ — за;
 И. Цековъ — за;
 Д. Чакъровъ — за;
 Г. Черневъ — (отсѣтствува);
 Н. Чолаковъ — за;
 Г. Шиваровъ — (отсѣтствува);
 Р. Яневъ...

Р. Яневъ: Противъ, понеже заемътъ е много добъръ, ама . . . (Глъчка)

Прѣседателъ: Резултатътъ е слѣдующиятъ: налице сж 143 души народни прѣдставители.

С. Савовъ: Безъ министритѣ.

Секретаръ П. Паскалевъ: Да, безъ тѣхъ.

Прѣседателъ: Гласували за 121 и противъ 22. (Продължителни ржкоплѣскания отъ мнозинството) Събранието приема договора.

Има думата г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи.

Министъръ М. Такевъ: Г. г. прѣдставители! Ако прошетарната комисиия има приготвени прошения, нека имаме утрѣ засѣдание; ако ли не, дайте си почивка и да почнемъ отъ понедѣлникъ.

Мнозина прѣдставители: Почивка.

Други: Прощения да гледаме.

Министъръ М. Такевъ: Понеже се оказва, че нѣма приготвени прошения за утрѣ, то утрѣ да нѣмаме засѣдание, а да имаме такова въ понедѣлникъ по сжщия дневенъ редъ, както е нареденъ.

Прѣседателъ: За понедѣлникъ ще имаме продължение на сегашния дневенъ редъ.

Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 7 ч. 10 м. вечерята)

Подпрѣседателъ: **Н. Гимиджийски.**

Началникъ на Стенографското бюро: **Т. Гълъбовъ.**